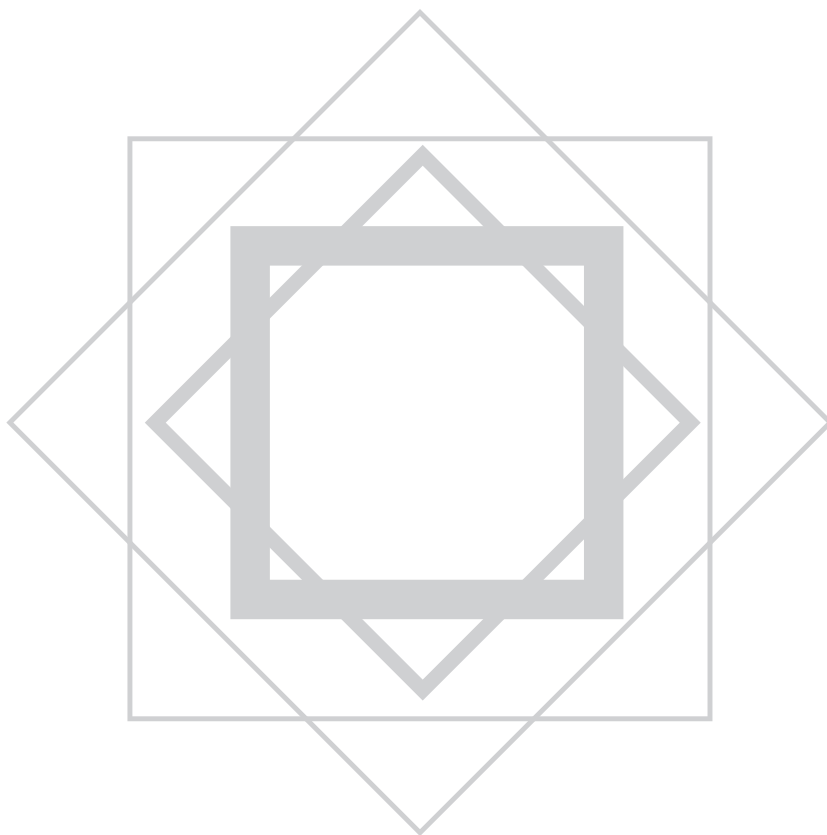

KRZYSZTOF KUBIAK
ZAMORSKIE WOJNY
PORTUGALCZYKÓW

Książki Wydawnictwa Tetragon

Seria „Żołnierze”

- Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia*, cz. 1: 1914–1916
Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia*, cz. 2: Sierpień 1916–1917
Erich Ludendorff, *Moje wojenne wspomnienia*, cz. 3: Sierpień 1917–październik 1918
Teodor Cetyś, *Z Warszawy do Warszawy. Zapiski cichociemnego*
Paweł Sztama, *Generał August Emil Fieldorf – biografia wojskowa*
Awigdor Kahalani, *Wyżyny odwagi*
Roman Starzyński, *Cztery lata wojny w służbie Komendanta. Przeżycia wojenne 1914–1918*
Erwin Rommel, *Piechota atakuje!*
Piotr Jążyński, *Koń, Koniak, Kobiety*
Maurice Gamelin, *Służyć*, t. 1
Józef Piłsudski, *Rok 1920*
Zygmunt Jędrzejko, Krzysztof Schramm, *Niczego nie żałuję*
Grzegorz Cydzik, *Ułani, ulani...*

Seria „Monografie”

- Jarosław Centek, *Reichsheer ery Seeckta (1921–1926)*
Jarosław Centek, *Korpus Gwardii w bitwie pod Gorlicami*
Waldemar Rezmer, *Operacyjna służba sztabów Wojska Polskiego w 1939 roku*
Robert Citino, *Niemcy bronią się przed Polską. Ewolucja taktyki Blitzkriegu 1918–1939*
Przemysław Benken, *Ap Bac 1963*
Przemysław Benken, *Hamburger Hill 1969*
Emile Allehaut, *Walka piechoty. Studium ilustrowane konkretnymi wypadkami z wojny 1914–1918 roku*
William Balck, *Rozwój taktyki w ciągu Wielkiej Wojny*
Frederic-Georges Herr, *Artyleria. Jaka była, jaka jest i jaka powinna być*
Pascal-Marie-Henri Lucas, *Rozwój myśli taktycznej we Francji i w Niemczech podczas wojny 1914–1918 r.*
Giulio Douhet, *Panowanie w powietrzu. Przypuszczalne formy przyszłej wojny oraz ostatnie artykuły*
Kamil Anduła, *1. Warszawska Brygada Pancerna im. Bohaterów Westerplatte*
Klemens Nussbaum, *Historia złudzenia. Żydzi w Armii Polskiej w ZSRR 1943–1945*
Łukasz Przybyło, *Doktryny wojenne. Historia i analiza*
Krzysztof Kubiak, Łukasz M. Nadolski, Paweł Przeździecki, Michał Przybylak, Łukasz Przybyło, *Merkawa – miecz Izraela*
Krzysztof Kubiak, *Szwedzka broń pancerna 1920–1989. Organizacja, przegląd konstrukcji*
Krzysztof Kubiak, *Zamorskie wojny Portugalczyków, 1960–1975. Tom 1*
Martin van Creveld, *Żywiąc wojnę. Logistyka od Wallensteina do Pattona*
Martin van Creveld, *Dowodzenie na wojnie. Od Aleksandra do Szarona*
Martin van Creveld, *Siła bojowa. Wehrmacht i US Army w latach 1939–1945*
Adam Przybylski, *Wojna Polska 1918–1921*
Juliusz S. Tym, *Pancerni i ulani generała Andersa. Broń pancerna i kawaleria pancerna Polskich Sił Zbrojnych na Środkowym Wschodzie i we Włoszech 1941–1946*
Juliusz S. Tym, *Szkolić... Doskonalić... Być w gotowości do...*
Juliusz S. Tym, *Polskie jednostki pancerne w Wielkiej Brytanii w latach 1943–1946*
Juliusz S. Tym, *Najnowocześniejsza armia II Rzeczypospolitej. Rzecz o motoryzacji wojska Polskich Sił Zbrojnych*
Juliusz S. Tym, *Wielkopolska Brygada Kawalerii w kampanii 1939 roku*
Juliusz S. Tym, *Dzieje 7. pułku strzelców konnych Wielkopolskich*
Grzegorz Podruczny, *Twierdze z papieru. Fortyfikacje pruskie w latach 1786–1807*

KRZYSZTOF KUBIAK

ZAMORSKIE WOJNY PORTUGALCZYKÓW

1960–1975
TOM 2

TETRAGON

WARSZAWA

Recenenci:

prof. dr hab. Maciej Franz
kmdr dr hab. Dariusz R. Bugajski, prof. AMW

Redakcja:

Tadeusz Zawadzki

Współpraca redakcyjna i korekta:

Jolanta Wierzchowska

Indeks:

Lukasz Przybyło

Projekt graficzny serii i okładki:

Teresa Oleszczuk

Mapy:

Wanda Zawadzka, Tadeusz Zawadzki

DTP:

Wanda Zawadzka

Publikacja wydana przy wsparciu Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Copyright @ 2022 by Krzysztof Kubiak

Copyright © 2022 by Tetragon Sp. z o.o.

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Fotografia na I str. okładki: Ranek 25 kwietnia 1975 r. – Panhard EBR Szkoły Bojowej
Kawalerii na Placu Handlu. W tle widoczna fregata *Almirante Gago Coutinho*.
(Fundação Mário Soares / Alfredo Cunha)

Fotografia na stronie tytułowej: Komandosi DFE 5 i milicjanci podczas akcji w Cabo
Delgado, 1970 r. (José Dias/dfe5-moz1969-71.blogspot.com)

Wydawnictwo Tetragon Sp. z o.o.

kontakt@tetragon.com.pl

www.tetragon.com.pl

Druk i oprawa:

Print Group Sp. z o.o.

booksfactory.pl

ISBN 978-83-66687-24-0

Spis treści

Część 3. Wojna w Gwinei	
Faza początkowa	11
Teatr działań wojennych	11
Pierwsze starcia	19
PAIGC podejmuje walkę	30
W poszukiwaniu rezerw – zaciąg miejscowy	42
Operacja „Tridente”	45
Operacja „Alvor”	63
Działania rozpoznawczo-uderzeniowe marynarki	64
Przeciwnik Portugalczyków – ewolucja partyzantki	71
Utrata terytorium	78
Dominująca rola lotnictwa	82
Portugalskie lotnictwo w działaniach antypartyzanckich	82
Bez odrzutowców	86
Ponownie odrzutowce	90
Działania „Estoque”	92
Śmigłowce i mobilność	94
Działania „Samurai” i „Valquiria”	98
Akcja „Barracuda”	105
Nowy portugalski dowódca	115
Operacja „Vulcano”	123
Ataki na Buba	129
Operacja „Mar Verde”	142
Przygotowania	142
Siły zbrojne Gwinei Konakry	152
Wtargnięcie do Konakry	153
Na równi pochyłej	170
W poszukiwaniu rozwiązania politycznego	171
Operacja „Muralha Quimérica” i dalsze walki	175
Sądny dzień dla lotnictwa	186
Operacja „Ametista Real”	192

Działania na południu Gwinei	204
Zmiana dowódcy i gwinejska deklaracja niepodległości.	216
Ostatnia faza	217
Długi cień migów	227

Część 4. Wojna w Mozambiku

Faza początkowa	239
Teatr Działań Wojennych	239
Faza narastania napięcia.	246
Przeciwnik (przeciwnicy) Portugalczyków	251
Wojna w Cabo Delgado	257
Operacja „Águia”	265
Reorganizacja struktury dowodzenia	270
Operacja „Marte”	285
Operacja „Zeta”	295

Operacja „Nó Górdio”	309
Przygotowania	309
Działania wstępne	315
Zamiar i plan operacji.	324
Skład i organizacja sił portugalskich.	328
Przebieg działań	335
Przekazanie odpowiedzialności	341
Rezultaty operacji	342

Mozambicka wojna marynarki	347
Jezioro Niasa	347
Ocean Indyjski	370

W sytuacji bez wyjścia	372
Działania w Tete – Cabora Bassa	372
Cabo Delgado i Niasa	385
Operacja „Fronteira” – czyli jak nie zdobyto serc i umysłów	391
Wojna trwa nadal	398
Operacja „Marosca” i wydarzenia w Wiryamu.	403
Dragoni z Mozambiku – nieudany eksperyment	428

Część 5. O Fim do Império

Koniec portugalskiej Afryki.	435
Rewolta kapitanów.	435
Dekolonizacja – zrzucanie ciężaru.	457
Gorące lato	461

Koniec portugalskiej Angoli	467
Przypadek Kabindy	497

Koniec portugalskiej Gwinei	502
--	-----

Koniec portugalskiego Mozambiku	512
--	-----

Część 6. Azjatyckie rubieże

Upadek Państwa Indii	531
Akt pierwszy – Dadra i Nagarhaweli	533
Narastanie napięcia	538
Przygotowania do inwazji	542
Zdobycie Goa i wyspy Anjedivy	551
Zdobycie Daman	561
Zdobycie Diu	563
Epilog	565

Odejście z Timoru	569
Rebelia Viqueque	571
Przebudzenie świadomości	576

Oddanie Makau	588
--------------------------------	-----

Zakończenie	601
------------------------------	-----

Załączniki

Załącznik 1. Ucieczka z Salazarlandu	614
Załącznik 2. Brytyjska blokada portugalskiej Beiry 1966–1975	621
Załącznik 3. Czarny żołnierz luzytańskiego imperium	630
Załącznik 4. Portugalskie spadochroniarki paramedyczki (Enfermeiras Paraquedistas).	637
Załącznik 5. Konie robocze afrykańskich wojen	641
Załącznik 6. Bravia Chaimite – jedyny rodzimy wóz bojowy	651
Załącznik 7. Anatomia zamachu stanu	653
Załącznik 8. Medycyna tropikalna i wojskowa: zarys problemu	661

dr Małgorzata Lizut

Bibliografia	670
-------------------------------	-----

Skorowidz osób	694
---------------------------------	-----

Skorowidz nazw geograficznych	708
--	-----

Legenda do map	728
---------------------------------	-----

CZĘŚĆ

3

Wojna w Gwinei

Faza początkowa

Gwinea Portugalska uważana była za najtrudniejszy z frontów Zamorza. Wynikało to z jednej strony z bardzo trudnych warunków terenowych i morderczego klimatu, z drugiej zaś, z siły ruchu niepodległościowego, już na wczesnym etapie rozwoju skutecznie zmajoryzowanego przez jedno ugrupowanie. Brak podziałów wewnętrznych skutkowało niezwykle silną pozycją międzynarodową, przekładającą się na szerokość strumieni zaopatrzenia płynącego z zagranicy. Gwinejska partyzantka stosunkowo szybko była więc w stanie nawiązać skuteczną walkę z armią portugalską, którą ta ostatnia nieuchronnie przegrywała.

Teatr działań wojennych

Gwinea Portugalska (obecnie Gwinea Bissau, a wówczas według oficjalnego nazewnictwa Prowincja Zamorska Gwinea – Província Ultramarina Guiné) to obszar o powierzchni 36 120 km² (w tym 2624 km² przypada na archipelag Bijagós – 88 wysp i wyseppek, będących pozostałością po delcie rzek Geba i Grande do Buba, pochłoniętej przez ocean), rozciągający się między 12°20' a 10°59' szerokości geograficznej północnej. Na wybrzeżu granice Gwinei Bissau wyznacza Przylądek Roxo (Cabo Roxo¹) oraz przylądek Ponta de Cagete (Ponta Cajete). Około 20% powierzchni to tereny zalewane w trakcie przypływów, powierzchnia lądu spada do około 28 000 km² i to jest wielkość obszaru ludzkiego osadnictwa. Gwinea ma, w uproszczeniu, kształt trójkąta, którego podstawa oparta o ocean ma w linii powietrznej 140 km (długość linii brzegowej to 350 km), bok południowy to 250 km, zaś północny 300 km. Z kolei długość granic mierzona w terenie wynosi 724 km (386 km z Gwineą i 338 km z Senegalem).

Gwinea to kraj nizinny, a większość obszarów to tereny podmokłe, poprzecinane estuariami. Często występują tam zalewowe terasy z żyzną glebą, wykorzystywane do uprawy ryżu, zwane bolanha. Średnia wysokość wynosi około 100 m n.p.m., tereny wyżej położone, w południowo-wschodniej części kraju, sięgają maksymalnie 300 m n.p.m. Panuje tam klimat podrównikowy wilgotny. Przez cały rok utrzymują się wysokie temperatury, wahające się od 25° do 30°C na wybrzeżu i dochodzące do 40°C w interiorze. Występują dwie pory roku: sucha od listopada do kwietnia i deszczowa od maja do października. W okresie deszczowym często występują tropikalne burze z wiatrem, którego

¹ Nazwany pierwotnie, w 1456 roku, Cabo Rosso (Przylądek Czerwony) przez żeglującego w służbie Henryka Nawigatora weneckiego kupca Alvise Cadamosto (Alvide da Ca' da Mosto lub Luís Cadamosto).

Mapa 1. Gwinea Portugalska (Bissau)

prędkość dochodzi do 60 węzłów oraz obfitymi wyładowaniami atmosferycznymi. Opady średnie w ciągu roku wynoszą około 1300 mm, a maksymalnie osiągają 3000 mm. Obfite są zwłaszcza na terenach nadmorskich. Generalnie przez cały rok utrzymuje się wysoka wilgotność, która jedynie w porze suchej nieznacznie spada. Skutecznie utrudniało to nie tylko bieżące utrzymanie uzbrojenia i sprzętu wojskowego, ale również przechowywanie jakichkolwiek zapasów.

Linia brzegowa jest niezwykle urozmaicona dzięki licznie występującym, wcięty głęboko w ląd, estuariom, z których największe to, od północy: Cacheu, Mansoa, Geba, Grande do Buba, Tombali i Cacine. Na wodach przybrzeżnych dwa razy na dobę występują pływy o skoku dochodzącym do 7 m. Towarzyszą im prądy pływowe o prędkości do 8 węzłów. Odpływ odsłania rozległe obszary mułu, wybrzeża pokryte są gęstą roślinnością mangrową, uniemożliwiającą często przedostanie się z brzegu morskiego i brzegów rzek na stały ląd, zaś interior porasta busz². Znakomicie ułatwiało to skryte, nawet przed wykorzystującą środki optyczne obserwację z powietrza, przemieszczanie się grup partyzanckich. Duża dynamika wielkich mas wody powoduje zmiany warunków nawi-

² „Guinea Bissau. Weather, climat and geography”, <https://www.worldtravelguide.net/.../guinea-bissau/weather-climate>, dostęp: 04.02.2018.

Tabela 1. Warunki klimatyczne Bissau

Miesiąc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Najwyższa temperatura [°C]	36,7	38,3	38,9	41,1	39,4	35,6	33,3	32,8	33,9	34,4	35,0	35,6
Średnia temperatura [°C]	31,1	32,8	33,9	33,3	32,8	31,1	29,4	30,0	30,0	31,1	31,7	30,6
Najniższa temperatura [°C]	12,2	13,3	15,6	16,7	17,2	19,4	19,4	19,4	19,4	20,0	15,0	12,8
Średni opad [mm]	0,5	0,8	0,5	0,8	17,3	174,8	472,5	682,5	434,9	194,8	41,4	2,0

Opracowanie własne według: Climate- Guinea Bissau

Tabela 2. Przykładowy tygodniowy cykl pływowy w Bissau (31 I–6 II 2022)

31 I	0423 niska woda 0,6 m	1002 wysoka woda 5,0 m	1636 niska woda 0,7 m	2218 wysoka woda 5,3 m
1 II	0509 niska woda 0,5 m	1047 wysoka woda 5,0 m	1720 niska woda 0,7 m	2302 wysoka woda 5,3 m
2 II	0552 niska woda 0,4 m	1130 wysoka woda 5,0 m	1801 niska woda 0,6 m	2344 wysoka woda 5,5 m
3 II	0634 niska woda 0,5 m	1210 wysoka woda 0,5 m	1842 niska woda 0,7 m	–
4 II	0024 wysoka woda 5,2 m	0714 niska woda 0,6 m	1249 wysoka woda 4,9 m	1921 niska woda 0,8 m
5 II	0104 wysoka woda 5,1 m	0753 niska woda 0,7 m	1328 wysoka woda 4,7 m	2000 niska woda 0,9 m
6 II	0143 wysoka woda 4,9 m	0833 niska woda 0,9 m	1408 wysoka woda 4,6 m	2042 niska woda 1,1 m

Źródło: Bissau tide times for today, tomorrow and this week, <https://www.tideschart.com/Guinea-Bissau/Biombo/Prabis-Sector/Bissau/Weekly/>, dostęp: 31.01.2022.

gacyjnych, pojawianie się pływów i piaszczystych wałów, co skutecznie ogranicza – zwłaszcza na mniejszych ciekach i w wąskich zatokach – przydatność map. Warunki klimatyczne sprzyjają obfitości różnego rodzaju insektów, w tym przenoszących malarie komarów, czego skutkiem jest wysoka zachorowalność na choroby tropikalne. Plagą są też węże.

**Tabela 3. Populacja Gwinei Portugalskiej
w latach 1950–1975**

Rok	Liczba mieszkańców
1950	518 000
1955	556 000
1960	593 000
1965	598 000
1970	603 000
1975	694 000

Opracowanie własne

Mapa 2. Plemiona Gwinei

W 1960 roku populacja liczyła około 525 000 ludzi, skoncentrowanych w zdecydowanej większości w zachodniej części kraju, na wybrzeżu, gdzie gęstość zaludnienia przekraczała 100 osób/km² (spadając na wschodzie do 1 osoby/km²). 99% populacji należało do etnosu negroidalnego, podzielonego na 28 grup językowych. Białych cywilów było około 3000. Na wybrzeżu dominowali chrześcijanie i animiści, w głębi lądu muzułmanie. Do najliczniejszych, a co za tym idzie również najważniejszych, zaliczały się grupy plemienne³:

- Balanta – 130 000, podzielona na trzy główne plemiona: Balanta Kentohe, Balanta Ganja oraz największe Balanta Brassa. Lud Balanta, zamieszkujący również Senegal i Gambię, to rybacy, pasterze i rolnicy, w znakomitej większości animiści, z uwagi na strukturę społeczną zamykającą się na poziomie wiosek i przywiązanie do tradycji nie angażowali się w działalność polityczną ani w okresie kolonialnym, ani po uzyskaniu niepodległości;
- Fula (zwani także: Fulanie, Fula, Foulah, Peulh i Peul) – 113 000, grupa ludów zamieszkująca głównie kraje Afryki Zachodniej, w tym Burkina Faso, Kamerun, Nigerię, Niger, Mali, Mauretanię, Gwineę, Gwineę Bissau, Senegal, Gambię i Benin. Są koczownikami wyznającymi islam, w okresie przedkolonialnym tworzyli byty państwowe o znacznej rozległości⁴;
- Manjaco (zwani też Manjak lub Manjack) – 79 000, zamieszkują północno-zachodnią Gwineę oraz Senegal, są rolnikami wyznającymi kultury animistyczne lub, pozostające pod przemożnym wpływem wierzeń miejscowych, chrześcijaństwo;
- Mandinga (zwani też Mandinka lub Malinke) – 67 000, zamieszkujący w Mali, Gambii, Gwinei, Sierra Leone, Senegal, Burkina Faso, Liberii, Gwinei Bissau,

³ S.A.M. Lima Bacelar, *A Guerra em África 1961–1974. Estratégias adoptadas pelas Forças Armadas*, b.m.w. [Porto] 2000, s. 54–55.

⁴ Nie sięgając zbyt daleko w przeszłość, wspomnieć można Kalifat Sokoto. Powstał w XVIII wieku nad środkowym i dolnym Nigrem. Władął nim Usmana dan Fodio. Przez pierwszą połowę XIX wieku państwo intensywnie się rozwijało, w momencie osiągnięcia apogeum rozwoju zamieszkiwało je około 10 mln ludzi. Kres jego istnieniu położyli w 1903 roku Brytyjczycy dowodzeni przez gubernatora Fredericka Lugarda. Wcześniej, w 1893 roku, Francuzi podbili państwo Futa Toro, a w 1896 roku, kontrolujące Timbuktu państwo (imamat) Futa Jallon (kluczowa była bitwa pod Porédaka stoczona 13 listopada 1896 roku). W 1901 roku Brytyjczycy (z Nigerii) i Niemcy (z Kamerunu) zlikwidowali i podzielili Emirát Adamawę.

Tabela 4. Gubernatorzy Gwinei Portugalskiej w latach 1945–1974

Czas sprawowania urzędu	Imię i nazwisko
1945–1950	Manuel Maria Sarmento Rodrigues
1951–1953	Raimundo António Rodrigues Serrão
1953	Fernando Pimentel (wyznaczony, nie przybył do Gwinei)
1953–1956	Diogo António José Leite Pereira de Melo e Alvim
1957–1958	Álvaro Rodrigues da Silva Tavares
1958–1962	António Augusto Peixoto Correia
1962–1965	Vasco António Martínez Rodrigues
1965–1968	Arnaldo Schulz
1968–1973	António Sebastião Ribeiro de Spínola
30.08–24.10.1973	José Manuel de Bettencourt Conceição Rodrigues
Deklaracja niepodległości ogłoszona przez PAIGC	
24.10.1973–27.04.1974	José Manuel de Bettencourt Conceição Rodrigues
27.04.–02.05.1974	Mateus da Silva
02.05.–20.05.1974	São Gouveia
20.05–10.10.1974	Carlos Alberto Idães Soares Fabião

Opracowanie własne według: A.E. Duarte Silva, „Guiné-Bissau: a causa do nacionalismo e a fundação do PAIGC”

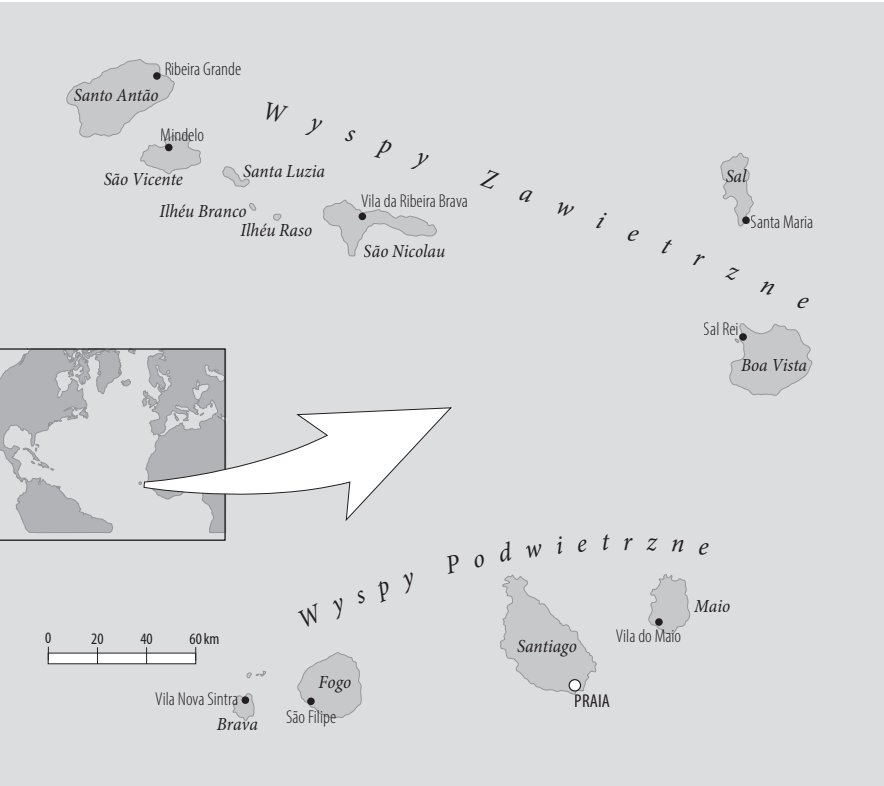
Nigerii, Mauretanii i Wybrzeżu Kości Słoniowej (większością są jednak tylko w Gambii i Gwinei), rolnicy wyznający islam, społeczność o charakterze kastowym, silnie przywiązana do przekazywanej ustnie tradycji minionej wielkości⁵;

- ▣ Papei (zwani też Papels, Moium, Oium, Pepel) – 41 000, zamieszkują tereny wokół Bissau oraz region Bimoko na zachodzie kraju, spokrewnieni z Manjaco, są rolnikami wyznania katolickiego;
- ▣ Bijagos – 12 000, matriarchalna społeczność wyspiarska, rybacy i myśliwi, ale również wojownicy organizujący rajdy na kontynent i wzdłuż wybrzeży, w 1960 roku większość była animistami.

Podstawę gospodarki stanowiło rolnictwo. Głównymi towarami eksportowymi były (i pozostają nadal) orzeszki ziemne, orzechy nerkowca, olej palmowy. Podstawą wyżywienia był ryż (roczne zbiory na poziomie 100 000 ton) oraz bataty, mango i banany. Uprawiano też cytrusy, głównie pomarańcze. Przemysł praktycznie nie istniał, funkcjonowały jedynie nieliczne zakłady przetwórstwa rolnego. Eksport i import zabezpieczał port w Bissau oraz mniejsze przystanie w Bolama (na wyspie o tej samej nazwie), Bubaque (wyspa o tej samej nazwie). W transporcie wewnętrznym kluczową rolę odgrywały śródlądowe szlaki wodne z przystaniami Cacheu (nad rozlewającą się u ujścia w czasie przypływu na 4 km rzeką Cacheu), Farim (w górnym biegu Cacheu), Binta (nad Cacheu poniżej Farim), São Domingos (w górnym biegu rzeki San Domingos wpadającej do Cacheu), Bambadinca (60 km na północny wschód od Bissau), Xitole (nad rzeką Corubal,

⁵ Mandingas byli twórcami Imperium Mali, rozległego państwa kontrolującego w XIV i XV wieku handel między środkową Afryką i wybrzeżem Zatoki Gwinejskiej a Marokiem i zachodnim wybrzeżem Morza Śródziemnego.

WYSPY ZIEŁONEGO PRZYLĄDKA

Nazwa	Powierzchnia [km ²]	Nazwa	Powierzchnia [km ²]
Wyspy Zawietrzne			
Santo Antão	779,0	São Nicolau	379,5
São Vicente	227,0	Sal	216,0
Ilhéu dos Pássaros	0,05	Boa Vista	620,0
Santa Luzia	34,0	Ilhéu Branco	3,0
Ilhéu Raso	7,0		
Wyspy Podwietrzne			
Maio	269,0	Brava	66,6
Santiago	991,0	Ilhéus Secos	4,75
Fogo	475,6		

Wyspy Zielonego Przylądka to wulkaniczny archipelag złożony z 14 wysp i wysepek oraz kilkunastu skał o łącznej powierzchni 4072,5 km² (obecna populacja to około 505 tys.). Obejmuje on dwie grupy: Wyspy Zawietrzne i Wyspy Podwietrzne rozciągające się równoleżnikowo na około 300 km, a południkowo na około 270 km. Skrajną wschodnią wyspę, Boa Vista, dzieli od Dakaru w Senegalu 570 km. Ze skrajnej północnej wyspy, Santo Antão, na Wyspy Kanaryjskie jest około 1500 km, na Azory (Ponta Delgada na São Miguel) 2300 km. Sal z ważnym lotniskiem dzieli od Lizbony 2800 km, od Bissau w Gwinei 950 km, zaś od wybrzeży Brazylii 2800 km.

Bibliografia

Dokumenty

- ADN, Defesa Nacional, Gabinete do Ministro. Defesa de Goa, sygn. PT/ADN/GAB-MIN/051-02/0247/063.
- ADN, Gabinete do Ministro da Defesa Nacional, Defesa da Índia: mapas e outros documentos, sygn. PT/ADN/GABMIN/051/0238/003.
- ADN, Gabinete do Ministro da Defesa Nacional, Segurança das minas em Goa, sygn. PT/ADN/GAB-MIN/051/0240/017.
- 14 punktów Wilsona, <https://polskiedzieje.pl/teksty-zrodlowe/14-punktow-wilsona.html>, dostęp: 13.03.2019.
- Acto Colonial, Decreto-Lei n.º 22 465, de 11 de Abril de 1933, Diário do Governo, 1.ª série, de 11 de Abril de 1933.
- Acto Colonial, Diário do Governo numero 156, 8 de Julho de 1930, <https://dre.pt/application/dir/pdfgratis/1930/07/15600.pdf>, dostęp: 22.03.2018.
- Central Intelligence Agency. Office of Current Intelligence 11 October 1961, Holden Roberto, <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79S00427A000500020020-1.pdf>, dostęp: 15.04.2020.
- Convention on Asylum (Havana, 1928) signed in Havana, February 20, 1928, at the Sixth International Conference of American States, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b37923.html>, dostęp: 22.01.2018.
- Convention on Maritime Neutrality, 135 L.N.T.S. 187, entered into force Jan. 21, 1931”, <http://hrlibrary.umn.edu/instree/1928b.htm>, dostęp: 22.01.2018.
- Decreto-lei 44371, de 29 de Maio, Diário do Governo, 1ª Série, Numero 122, <https://files.dre.pt/1s/1962/05/12200/07670768.pdf>, dostęp: 09.12.2021.
- Decreto-Lei n.º 44721, Diário do Governo n.º 271/1962, Série I de 1962-11-24.
- Deklaracja w sprawie przyznania niepodległości krajom i narodom kolonialnym, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 1514 (XV), 14 grudnia 1960 r., <http://www.groczusz.edu.pl/Documents/dekl2514.html> dostęp: 27.03.2018.
- Du Bois W., Manifesto to the League of Nations, The Crisis, A Record of the Darker Races, November 1921, vol. 23-No. 1.
- Encyklika Immortale Dei, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/leon_xiii/encykliki/immortale_dei_01111885.html, dostęp: 25.03.2018.
- Estatuto dos indígenas portugueses das Províncias da Guiné, Angola e Moçambique, <https://governo-dosoutros.files.wordpress.com/2011/03/ferreira-josc3a9-carlos-ney-estatuto-dos-indc3adgenas-portugueses-da-provc3adncias-da-guinc3a9-angola-e-moc3a7ambique-annotado-e-le1.pdf>, dostęp: 24.03.2018.

- Foreign relations of the United States, 1969–1976, Volume XXV, Arab-Israeli Crisis and War, 1973*, „173. Memorandum of Conversation, Washington, October 13, 1973, 10:45 a.m.” <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v25/d173>, dostęp: 07.01.2019.
- General Act of the Berlin Conference on West Africa, 26 February 1885, <https://loveman.sdsu.edu/docs/1885GeneralActBerlinConference.pdf>, dostęp: 32.01.2008.
- Karta Narodów Zjednoczonych, http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php, dostęp: 27.03.2018.
- Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw neutralnych w razie wojny morskiej (XIII konwencja haska), Haga, 18 października 1907 r., [w:] *Prawo międzynarodowe i historia dyplomatycka. Wybór dokumentów*, wstęp i opracowanie L. Gelberg, Warszawa 1954, t. I.
- Konwencja o morzu pełnym sporządzona w Genewie dnia 29 kwietnia 1958 r., Dz.U. z dnia 1 sierpnia 1963 r.
- Lei nº 2119, de 24 de Junho de 1963. Promulga alterações à Lei Orgânica do Ultramar.
- Lei orgânica do ultramar português, Lisboa 1953.
- Macmillan H., *The wind of change* (the original text), <http://www.africanrhetoric.org/pdf/ayor%206.2%205%20Harold%20MacMillan%20-%20The%20wind%20of%20change.pdf>, dostęp: 10.03.2019.
- Memorandum From Secretary of State Rusk to the Deputy Under Secretary of State for Political Affairs (Johnson), Document 350, June 18, 1961, *Foreign Relations of the United States, 1961–1963*, vol. XXI, Africa.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977 nr 38 poz. 167.
- NSC Briefing. 25 November 1955, dostęp: <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP79R00890A000600060079-9.pdf>, 14.03.2019.
- Portuguese Guinea: Rebels Establish Government, October 5, 1973, RAAN-27, <https://2001-2009.state.gov/documents/organization/66985.pdf>, dostęp: 14.02.2019.
- President Franklin Delano Roosevelt Radio Address Announcing the Proclamation of an Unlimited National Emergency, „We Choose Human Freedom, May 27, 1941”, <http://www.usmm.org/fdr/emergency.html>, dostęp: 14.02.2015.
- Relatório sobre a situação na Guiné, ADN, sygn. PT/ADN/CEMGFA/017/0037/060.
- Reports of International Arbitral Awards. Arbitral award between Portugal and the United Kingdom, regarding the dispute about the sovereignty over the Island of Bulama, and over a part of the mainland opposite to it, 21 April 1870, vol. XXVIII, http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVIII/131-140.pdf, dostęp: 22.01.2018.
- Rhodesia: Unilateral Declaration of Independence Documents, 1965, <http://sourcebooks.fordham.edu/mod/1965Rhodesia-UDI.html>, dostęp: 12.09.2016.
- Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., Dziennik Ustaw z dnia 19 października 2000 r.
- Visita do ministro da Defesa Nacional à Guiné, ADN, sygn. PT/ADN/SGDN/1REP/092/0309/015.

Opracowanie oficjalne

- Resenha Historico-Militar das Campanhas de África (1961–1974)*, Estado-Maior do Exército, Comissão para o Estudo das Campanhas de África (1961–1974)
- 1.º Volume: *Enquadramento geral*, Lisboa 1988

- 2.º Volume: *Dispositivo das Nossas Forças – Angola*, Lisboa 1989
- 3.º Volume: *Dispositivo das Nossas Forças – Guiné*, Lisboa 1989
- 4.º Volume: *Dispositivo das Nossas Forças – Moçambique*, Lisboa 1989
- 5.º Volume: *Condecorações Militares Atribuídas*, Tomo I: *Torre e Espada e Valor Militar*, Lisboa 1990; Tomo II: *Cruz de Guerra 1962–1965*, Lisboa 1991; Tomo III: *Cruz de Guerra (1966)*, Lisboa 1992; Tomo IV: *Cruz de Guerra (1967)*, Lisboa 1992; Tomo V: *Cruz de Guerra (1968–1969)*, Lisboa 1993; Tomo VI: *Cruz de Guerra (1970–1971)*, Lisboa 1994; Tomo VII: *Cruz de Guerra (1972–1973)*, Lisboa 1995; Tomo VIII: *Cruz de Guerra (1974–1975–1976–1977–1980)*, Lisboa 1997
- 6.º Volume: *Aspectos da Actividade Operacional*
Tomo I *Angola*: Livro 1, Lisboa 1998; Livro 2, Lisboa 2006
Tomo II: *Guiné*: Livro 1, Lisboa 2014; Livro 2, Lisboa 2015; Livro 3, Lisboa 2015
Tomo III: *Moçambique*: Livro 1, Lisboa 2012; Livro 2, Lisboa 2012
- 7.º Volume: *Fichas das Unidades*, Tomo I: *Angola*, Lisboa 2008; Tomo II: *Guiné*, Lisboa 2002; Tomo III: *Moçambique*: Livro 1, Lisboa 2009; Livro 2, Lisboa 2009
- 8.º Volume: *Mortos em Campanha*, Tomo I *Angola*: Livro 1, Lisboa 2008, Livro 2, Lisboa 2009; Tomo II: *Guiné*: Livro 1, Lisboa 2001, Livro 2, Lisboa 2001; Tomo III: *Moçambique*: Livro 1, Lisboa 2014; Livro 2, Lisboa 2014
- 14.º Volume: *Comandos*, Tomo I: *Grupos Iniciais*, Lisboa 2009

Publikacje zwarte, wspomnienia opublikowane

- A Political Chronology of Africa* (red. Lea D. i Rowe A.), London 2001.
- Agricultural Policies of Foreign Governments including Trade Policies affecting Agriculture, Agriculture Handbook*, no 132, Washington DC, 1957.
- d'Almeida A.F., *Cavalaria a Cavalao em Angola*, Revista da Cavalaria, 1963.
- Aloni S., *Israeli A-4 Skyhawk Units in Combat*, Oxford 2009.
- Amado L., *Guineidade & Africanidadem Estudos, crónicas, Ensaios e outros textos*, Lisboa 2013.
- Arnold G., *Africa: A Modern History*, London 2005, wersja e-pub bez paginacji.
- Ball J., *Angola's Collosal Lie: Forced Labor on a Sugar Plantation, 1913–1977*, Leiden 2015.
- Barosso L.M., *Salazar e Ian Smith – O Apoio de Portugal à Rodésia (1964–1968)*, Lisboa 2009.
- Barros e Cunha L., *A cavalaria a cavalono ultramar: meios e missões*, Revista da Cavalaria, 1965.
- Bartyzel J., *Umierać, ale powoli. O monarchistycznej i katolickiej kontrrewolucji w krajach romańskich*, Kraków 2002.
- Bernhardsson M.T., *Reclaiming a Plundered Past: Archaeology and Nation Building in Modern Iraq*, Austin 2005.
- Bessa C., *O combate de Muíte: aspectos relacionados com a participação portuguesa na guerra de 1914–18 em Moçambique*, Separata dos Anais, II série, vol. 31, Lisboa 1986.
- Bidwell G., *Cecil Rhodes. Król diamentów*, Katowice 1987.
- Bjerk P., *Julius Nyerere*, Athens 2017.
- Bonate L.J.K., *Traditions and Transitions Islam and Chiefship in Northern Mozambique ca. 1850–1974*, PhD Dissertation, Department of Historical Studies University of Cape Town, March 2007 (na prawach rękopisu).
- Bonita Velez R., *Salazar e Tchombé. O apoio de Portugal ao Catanga (1961–1967)*, Universidade Lisboa de Novam Setembro de 2010, s. 73 (na prawach rękopisu).

- Borges de Macedo J., *Marcelo Caetano e o Marcelismo*, Lisboa 1995.
- Boxer Ch.R., *The Dutch in Brazil, 1624–1654*, Oxford 1957.
- Bridgeland F., *Jonas Savimbi: A Key to Africa*, London 1988.
- Brooke-Hitching E., *Atlas łódów niebytych*, Poznań 2017.
- Brudek P., *Afryka Wschodnia 1914–1918*, Warszawa 2008.
- Cabral A., *Guiné-Bissau – Nação Africana Forjada na Luta*, seria: Textos de Amílcar Cabral n°1, Lisboa, 1974.
- Cabral L., *Crónica da Libertação*, Lisboa 1984.
- Cabrera R.P., *La historia cubana en Africa 1963–1991. Pilares del Socialismo en Africa*, b.m.w. 2011.
- Cabrita F., *Massacres em África*, Lisboa 2008.
- Cabrita J.M., *Mozambique: the Tortuous Road to Democracy*, London 2000.
- Cabrita Mateu D., *Memórias do Colonialismo e da Guerra*, Alfragide 2006.
- Cann J.P., *Portuguese Dragoons 1966–1974. The Return to Horseback*, Solihull 2019.
- Cann J.P., *Flight Plan Africa: Portuguese Airpower in Counterinsurgency, 1961–1974*, Solihull 2015.
- Cann J.P., *Brown Waters of Africa (Portuguese Riverine Warfare 1961–1974)*, Solihull 2013.
- Cann J.P., *Counterinsurgency in Africa. The Portuguese Way of War 1961–1974*, St. Petersburg 2005.
- Cann J.P., *Fuzileiros. Portuguese Marines in Africa, 1961–1974*, Solihull 2016.
- Cann J.P., *Portuguese Commandos. Feared Insurgent Hunters 1961–1974*, Dorset 2016.
- Cann J.P., *The Paras: Portugal's First Elite Force: Portugal's First Elite Force in Africa, 1961–1974*, Solihull 2017.
- Casteleiro de Goes N., Souto e Castro C., Cardoso Soares M., Araújo e Silva R., *A Função de Combate Fogos na Campanha Militar no Teatro de Operações de Angola (1961–1974)*, Pedrouços 2015.
- Cavaleiro Ângelo F., *Os Flechas: A Tropa Secreta da PIDE/DGS na Guerra de Angola (1967–1974)*, Alfragide 2016.
- Chabal P., *A History of Postcolonial Lusophone Africa*, London 2002.
- Chabal P., *Amílcar Cabral: Revolutionary Leadership and People's War*, London 2002.
- Christie S., *My Granny Made Me an Anarchist, The Christie File: part 1, 1946–1964*, Hastings 2002.
- Ciment J., *Angola and Mozambique*, New York 1997.
- Clayton A., *Frontiersmen: Warfare in Africa Since 1950*, Philadelphia 1999.
- Correia Alves da Costa M. A., *A participação da Força Aérea Portuguesa nas guerras em África (1961–1974)*, Instituto Universitário de Lisboa, Departamento de História, Julho 2013 (na prawach rękopisu).
- Costa da G., *Portugal na Guerra: A Guerra nas Colónias*, Lisboa 1925.
- Costa M., *É o inimigo que fala: Subsídios inéditos para o estudo da Campanha da África Oriental, 1914–1918*, Lourenço Marques 1932.
- Costa Neves A., *A Evolução das Forças Para-quedistas Portuguesas desde a sua criação até aos dias de hoje*, Academia Militar, Lisboa, julho de 2015 (na prawach rękopisu).
- Cross G., *Dirty War: Rhodesia and Chemical and Biological Warfare*, Solihull 2017.
- Crowley R., *Zdobywcy. Jak Portugalczycy zdobyli Ocean Indyjski i stworzyli pierwsze globalne imperium*, Poznań 2016.
- Cruzeiro M.M., *Costa Gomes: O Último Marechal*, Alfragide 2014.
- Cueto A., *Portugal y su imperio frente a la descolonización 1945–62*, t. 2, 2011.
- Cukwurah A.O., *The Settlement of Boundary Disputes in International Law*, Manchester 1968.
- Davidson B., *No Fist Is Big Enough to Hide the Sky: The Liberation of Guinea-Bissau and Cape Verde, 1963–1974*, London 1981.

- Delgado F.R., *Humberto Delgado: biografia do general sem medo*, Lisboa, 2008.
- Delgado H., *Memórias de Humberto Delgado* (red. Delgado I.), Alfragide 2009.
- Denemark R.A., Welfling M.B., *Terrorism in Sub-Saharan Africa*, [w:] *The Politics of Terrorism* (red. Stohl M.), New York–Basel 1988.
- Dhada M., *The Portuguese Massacre of Wiriyanu in Colonial Mozambique, 1964–2013*, London–New York 2016.
- Dicionário da Maçonaria Portuguesa*, Lisboa 1986.
- Dictionary of African Biography* (red. Akyeampong E.K., Gates H.L.), t. 2, Oxford 2012.
- Du Bois V.D., *The Rise of an Opposition to Sékou Touré, Part VI: The Activation of the Guinean Exiles. The Front de Liberation Nationale de Guinée (F.L.N.G.)*, American Universities Field Staff Reports. West Africa Series, Vol. IX No. 7 (Guinea), July 1966.
- Eakin M.C., *Historia Ameryki Łacińskiej. Zderzenie kultur*, Kraków 2009.
- Eltringham K., *The Hippos. Natural history and conservation*, London 1999.
- Encyclopedia of Insurgency and Counterinsurgency: A New Era of Modern Warfare*, red. S.C. Tucker, Santa Barbara–Denver–Oxford 2013.
- Esdaile Ch., *The Peninsular War*, London 2003.
- Exército Português Auto-Metralhadoras (1ª Parte)*, Revista Cavalaria, 2012, Janeiro-Abril, Ano VII.
- Faligot R., Kauffer R., *Tajne służby Chin (1927–1987)*, Warszawa 1994.
- Fernandes Luís P., Hingá Fernandes N., Neves Sequeira M., Feitais da Silva T., Ferreira Oliveira R., *Caracterização do Teatro de Operações da Guiné-Bissau (1963–1974)*, Instituto Universitário Militar, Departamento de Estudos Pós-Graduados, Pedrouços 2017.
- Ferreira L.A. Martins, *Portugal na Grande Guerra*, vol. II, Lisboa 1934, s. 202.
- Flinthan V., *High Stakes. Britain's Air Arm in Action 1945–1990*, Barnsley 2009.
- Freire Antunes J., *A guerra de África – 1961–1974*, vol. 2. Lisboa 1986.
- Freyre G., *Panowie i niewolnicy* (tłum. Czajka H.), Warszawa 1985.
- Gallagher T., *Portugal, a Twentieth Century Interpretation*, Manchester 1983.
- Galvão H., *Santa Maria: My Crusade for Portugal*, London 1961.
- Ganser D., *Operation Gladio and Terrorism in Western Europe*, London 2005.
- Gäuzes A., Vacchi D., *Angola 1961–1963*, Lisboa 1964.
- General Tide Tables*, U.S. Coast and Geodetic Survey, Washington 1920.
- Gentil da Silva J., *Morskie dzieje Portugalczyków*, Gdańsk 1987.
- George E., *The Cuban Intervention in Angola, 1965–1991. From Che Guevara to Cuito Cuanavale*, New York 2005.
- Gleijeses P., *Conflicting Missions. Havana, Washington, Pretoria–Galao–Alberton* 1999.
- Gleijeses P., *Conflicting Missions: Havana, Washington and Africa, 1959–1976*, Chapel Hill 2002.
- Gleijeses P., *Vision of Freedom: Havana, Washington, Pretoria, and the struggle for Southern Africa 1976–1971*, Chapel Hill 2013.
- Gogol K., Huras B., *Polska Żegluga Morska. Album Floty*, Gdynia b.m i d.
- Gomes C.M., *Moçambique 1970: Operação Nó Górdio*, Lisboa 2009.
- Gordon R., Sholto Douglas S., *The Bushman Myth: The Making of A Namibian Underclass*, Boulder 2000.
- Grant N., *Rhodesian Light Infantryman 1961–1989*, Oxford 2015.
- Guerra do Ultramar História do Batalhão de Caçadores 141 (Angola 1961–63) – 50º Aniversário*, Lisboa 2011.

- Guimarães F.A., *The Origins of the Angolan Civil War: Foreign Intervention and Domestic Political Conflicts*, London 2001.
- Haskew M.E., *Artyleria. Artyleria od I wojny światowej do współczesności*, Bremen 2010.
- Hastings A., *Wiriya. My Lai in Africa*, New York 1974.
- Hernandez L.L., *Africa Na Sala de Aula*, São Paulo 2008.
- Hernandez L.L., *A África na sala de aula: visita á história contemporânea*, São Paulo 2008.
- Herrick A.B., *Area Handbook for Angola*, b.m.w. 1967.
- Hoare M., *Droga do Kalamaty*, Warszawa 1994.
- Hoare M., *Pięte komando*, Warszawa 1994.
- Hoare M., *Wojownicy z Konga*, Warszawa 1994.
- Hooker J.R., *Henry Sylvester Williams: Imperial Pan-Africanist*, London 1975.
- Hudson A., *Congo Unravelled. Military Operations from Independence to the Mecenary Revolt 1960-68*, Warwick 2019.
- Jakubiak Ł., *System ustrojowy Senegalu*, Kraków 2014.
- James M.W. III, *Historical Dictionary of Angola*, Lanham–Toronto–Oxford.
- Jane's Fighting Ships 1971–1972*, London 1972.
- Jane's Fighting Ships 1980–1981*, London 1980.
- Jesus da Silva F.A., *O Emprego Operacional das Unidades de Reconhecimento Blindado na Guerra de África (1961–1975)*, Academia Militar, Lisboa, Junho de 2016 (na prawach rękopisu).
- Kalley J., Schoeman E., Andor L.E., *Southern African Political History: A Chronology of Key Political Events*, London 1992.
- Kapuściński R., *Jeszcze dzień życia*, Warszawa 2006.
- Karibe Mendy P., Lobban Jr. R.A., *Historical Dictionary of the Republic of Guinea-Bissau*, Lanham–Toronto–Plymouth 2013.
- Kaulza de Arriaga, *Guerra e Política: Em Nome da Verdade, os Anos Decisivos*, Lisboa.
- Keefe K. (red.), *Area Handbook for Portugal*, Washington 1977.
- Kelly S., *America's Tyrant: The CIA and Mobutu of Zaire*. Washington 1993.
- Kennes E., Larmer M., *The Katangese Gendarmes and War in Central Africa: Fighting Their Way Home*, Bloomington 2016.
- Kenyon P., *Ziemia dyktatorów. O ludziach, którzy ukradli Afrykę*, Kraków 2018.
- Kissinger H., *Years of Renewal*, New York 1999.
- Krus Abecasis J.D., *Bordo de ataque: memórias de uma caderneta de voe um contributo para e história*, Coimbra 1985.
- Kula M., *Historia Brazylii*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1987.
- Kurlansky M., *Dorsz. Ryba, która zmieniła świat*, Warszawa 2004.
- Landmark Cases in Public International Law*, red. E. Heinze, M. Fitzmaurice, London 1998, s. 1270.
- Langellier J.-P., *Mobutu*, Warszawa 2019.
- Laurent P., *A Marinha de Guerra Portuguesa. Do fim da II guerra mundial ao 25 de abril de 1974*, Coimbra 2015.
- Le Bon G., *The Psychology of Peoples*, New York 1898.
- Leach M., *Nation-Building and National Identity in Timor-Leste*, Abington 2017.
- Lima Bacelar S.A.M., *A Guerra em África 1961–1974. Estratégia adoptadas pelas Forças Armadas*, b.m.w. [Porto] 2000.

- Lochery N., *Lizbona. Miasto światła w cieniu wojny 1939–1945*, Warszawa 2015.
- Lopes M.C., *The Airplanes of the Cross of Christi*, Lisboa 2001.
- Lopes R., *West Germany and the Portuguese Dictatorship, 1968–1974. Between Cold War and Colonialism*, London 2014.
- Lúcio de Azevedo J., *O marquês de Pombal e a sua epoca*, Rio de Janeiro 1922.
- Maier K., *Conspicuous Destruction: War, Famine and the Reform Process in Mozambique. An Africa Watch Report*, New York–Washington–Los Angeles–London 1992.
- Malinowski M., *Brazylia: republika. Dzieje Brazylii w latach 1889–2010*. Warszawa 2013.
- Malinowski M., *W poszukiwaniu brazylijskości. Główne nurty brazylijskiej myśli społecznej w XX wieku*, Warszawa 2011.
- Malinowski M.J., *Ideologie afrykańskie*, Warszawa 1986.
- Mallin J., *Covering Castro: Rise and Decline of Cuba's Communist Dictator*, New Brunswick–New Jersey–London 1994.
- Malmassari P., *Armoured Trains. An Illustrated Encyclopedia 1825–2016*, Barnsley 2016, wersja e-pub, bez paginacji.
- Małowist M., *Konkwistadorzy portugalscy*, Warszawa 1992.
- Mały oxfordzki słownik historii świata w XX wieku, Londyn 1989.
- Marçal Lopes P., *A Tipologia das Unidades Mobilizadas pela Arma de Cavalaria durante a Guerra de África (1961–1974)*, Academia Militar, Lisboa, juhlo de 2014 (na prawach rękopisu).
- Marçal Lopes P., *A Tipologia das Unidades Mobilizadas pela Arma de Cavalaria durante a Guerra de África (1961–1974)*, Academia Militar, Lisboa, juhlo de 2014 (na prawach rękopisu).
- Marcum J.A., *The Angolan Revolution*, vol. 1, *The Anatomy of an Explosion*, Cambridge 1969; vol. 2, *Exile Politics and Guerilla Warfare 1962–1976*, Cambridge 1978.
- Marques R., *Os Fantasmas do Rovuma. A epopeia dos soldados portugueses em África na I Guerra Mundial*, Lisboa 2012.
- Martelo D., *25 de Abril. Do golpe militar a revolução na forma tentada*, Lisboa 2020.
- Martins da Brázia P.J., *A Marinha Mercante entre 1945–1985. As Grandes Armadoras*, Lisboa 2010.
- Martins dos Reis F.A., *A Introdução da G3 na Guerra de África Implicação nas Táticas, Técnicas e na Organização do Pelotão de Infantaria no Teatro de Operações Angolano*, Academia Militar, Julho de 2014, Lisboa (na prawach rękopisu).
- Marzal M.M., Tua S.N., *Un reino en la frontera: las misiones jesuitas en la América colonial*, Lima 1999.
- Mateus D.C., *A PIDE/DGS na Guerra Colonial*, Lisboa 2004.
- Matos. J.A., *Mar Verde. The Portuguese Amphibious Assault on Conakry*, 1970, Warwick 2021.
- McCracken J., *A History of Malawi, 1859–1966*, Woodbridge 2012.
- McMeekin S., *Ekspres Berlin–Bagdad. Kajzer, islam i imperium osmańskie*, Kraków 2012.
- Melo de J., (red.), *Os Anos da guerra, 1961–1975: os portugueses em Africa: crónica, ficção e história*, t. 2, Lisboa 1990.
- Meneses de F., McNamara R., *The White Redoubt, the Great Powers and the Struggle for Southern Africa 1960–1980*, London 2018.
- Meredith M., *The State of Africa, A History of Fifty Years of Independence*, London–New York–Sydney–Toronto 2006.
- Messimer D.R., *The Baltimore Sabotage Cell: German Agents, American Traitors, and the U-Boot Deutscheschland during World War I*, Annapolis 2015.

- Minter W., *Portuguese Africa and the West*, New York 1972.
- Moise E.E., *The A to Z Vietnam War*, Lanham–Toronto–Oxford 2005.
- Mondlane E., *The struggle for Mozambique*, London 1969.
- Monteiro P.M., *Berliet, Chaimite e UMM: Os Grandes Veículos Militares Nacionais*, Lisboa 2018.
- Morier-Genoud É., *Catholicism and the Making of Politics in Central Mozambique, 1940–1986*, Rochester 2019.
- Morishima M., *Pearl Harbor Lisboa Tóquio*, Lisboa 2017, s. 152–157.
- Moura de Calheiros J., *A Última Missão*, Porto 2010.
- Moyse-Bartlett H., *The King's African Rifles, A Study in the Military History of East and Central Africa, 1900–1945*, vol. 1, Uckfield 2012.
- Muehlenbec P., *Czechoslovakia in Africa 1945–1968*, London 2016.
- Mularska-Andziak L., *Historia powszechna 1919–1991. Wybór tekstów źródłowych*, Pułtusk 1999.
- Nelson H.D., *Area Handbook for Guinea*, United States Department of the Army Pamphlet 550-17, February 1975.
- Neves A., *A Evolução das Forças Pára-Quedistas Portuguesas Desde a Sua Criação Até aos dias de Hoje*, Academia Militar, Lisboa, Julho de 2015 (na prawach rękopisu).
- Newitt M.D.D., *A history of Mozambique*, Johannesburg 1995.
- Norval D., *Death in the Desert: The Namibian Tragedy*, Washington 1989.
- Nowell Ch.E., *The Rose-Colored Map: Portugal's Attempt to Build an African Empire from the Atlantic to the Indian Ocean*, Lisbon 1982.
- Nzongola-Ntalaja G., *The Congo from Leopold to Kabila: A People's History*, New York 2002.
- Oliveira, A.N. Ramires, *Historia do Exército Portugues, 1910–1945*, vol. III. Estado-Maior do Exército, Lisboa 1993.
- Oliveira Marques de A.H., *A Maçonaria Portuguesa e o Estado Novo*, Lisboa 1975.
- Oliveira Marques de A.H., *Historia Portugalii*, Warszawa 1987, t. 1 i t. 2.
- Oliveira Marques de A.H., *História da Maçonaria em Portugal*, vol. I: *Das Origens ao Triunfo*, Lisboa 1990; vol II: *Política e Maçonaria: 1820–1869*, Lisboa 1997.
- Oliver R., Atmore A., *Dzieje Afryki po 1800 roku*, Warszawa 2007.
- Operation Timber: Pages From the Savimbi Dossier* (red. W. Minter), Trenton 1988.
- Othern Ch., *Katanga 1960–63*, Stroud 2018.
- Paço A.S. do, *Salazar*, Lisboa 2010
- Paice E., *Tip & Run, The Untold Tragedy of the Great War in Africa*, London 2008.
- Paine L., *The Sea and Civilisation. A Maritime History of the World*, London 2014.
- Palmer A., *Kto jest kim w polityce*, Warszawa 1998.
- Pankhurst R., *The Ethiopian Borderlands*, Trenton 1997.
- Patrício M., *Cahora Bassa nas Relações Bilaterais entre Portugal e Moçambique: 1975–2007*, Instituto Universário de Lisboa, Lisboa 2011.
- Pedro V.A., *Guerra Peninsular: História de Portugal Guerras e Campanhas Militares*, Lisboa 2007.
- Pélissier R.P., *As Campanhas Coloniais de Portugal – 1844–1941*, Lisboa 2006.
- Perepeczko A., *Wojna samotnych krążowników*, Warszawa 1997.
- Peres, Luis Miguel Solla de Andrade, *Henrique Galvão, 1895–1970: Aspects of a Euro-African Crusade*, University of South Africa, Pretoria 2009, (na prawach rękopisu), http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/3153/dissertation_peres_.pdf;sequence=1, dostęp: 11.01.2018.

- Petter-Bowyer P.J.H., *Winds of Destruction: The Autobiography of a Rhodesian Combat Pilot*, Johannesburg 2005.
- Pires Ferreira J.L., *Estudo estatístico sobre a mobilização de unidades da Arma de Infantaria durante a Guerra de África (1961–1974)*, Academia Militar, Lisboa, julho de 2015 (na prawach rękopisu).
- Price-Mars J., *So Spoke the Uncle*, Washington 1983.
- Priya L., *African Socialism in Postcolonial Tanzania: Between the Village and the World*, Cambridge 2015.
- Règlement sur L'Armement de L'Infanterie. Sixième Partie. Titre I. Le Mortier de 60 mm Modèle 1935 M 44. Edition 1966.
- Regulamento para a Instrução da Artilharia de Montanha, Parte II: Contém a descrição, montagem e desmontagem e conservação do material de obus de montanha 7,5 cm/18 m/940, instruções. 1944. Ministério da Guerra. Direção da Arma de Artilharia.
- Reybrouck van D., *Kongo. Opowieść o zrujnowanym kraju*, Warszawa 2010.
- Rodrigues de Silvestre F.A., *O Emprego da Artilharia de Campanha na Guerra de África (1961–1974): As Adaptações Orgânicas e Doutrinárias à Guerra Subversiva*, Academia Militar, Lisboa, maio de 2018, s. 17 (na prawach rękopisu).
- Rookes S., *For God and CIA. Cuban Exile Forces in the Congo and Beyond 1959–1967*, Warwick 2020.
- Rookes S., *The CIA and British Mecenaries in Angola, 1975–1976. From Operation IA/Feature to the Massacre at Maquela*, Warwick 2021.
- Russell-Wood A.J.R., *The Portuguese Empire, 1415–1808: A World on the Move*, Baltimore and London 1992.
- Salazar Oliveira A de., *Revolucja pokojowa*, Warszawa 2013.
- Salt B., *A Pride of Eagles: A History of the Rhodesian Air Force*, Solihull 2000.
- Saraiva J.H., *Krótką historia Portugalii*, Kraków 2000.
- Schlicher M., *Portugal in Osttimor. Eine kritische Untersuchung zur portugiesischen Kolonialgeschichte in Osttimor 1850 bis 1912*, Hamburg 1996.
- Schneider P., *Unimog – Alle Modelle seit 1948*, Stuttgart 2011.
- Schwartz S.B., *Sugar Plantations in the Formation of Brazilian Society: Bahia, 1550–1835*, Cambridge 1985.
- Sellström T., *Sweden and National Liberation in Southern Africa, Volume II: Solidarity and assistance 1970–1994*, Uppsala 2002.
- Silva Gracias, Fatima da, *Iron Ore Rush and the Quality of Life in Goa 1947–1961*, [w:] *Goa and Portugal: History and Development* (red. Ch.J. Borges, O.G. Perreira, H. Stubbe), New Delhi 2000, s. 72–76.
- Silva J., *A Artilharia na Guerra de África (1961–1974): Um estudo em torno da mobilização das unidades de Artilharia*, Academia Militar, Lisboa, julho 2012, (na prawach rękopisu).
- Silva Marco, *As unidades de cavalaria durante o século XX. As razões da mudança*, Academia Militar, Lisboa, Setembro 2011 (na prawach rękopisu).
- Silva P.F., Castro O., *Guerra Colonial, A Historian a Primeira Pessoa*, t. XI, Villa da Conde 2011.
- Słownik historii politycznej świata, 1901–2005*, Kraków 2006.
- Sousa de M., *As Principais Reorganizações do Exército do Século XVIII ao Século XXI. Reflexos para a Artilharia*, Amadora 2008.
- Sousa Teixeira Pinto L.F., *As Unidades a Cavalo na Contra-subversão no Ultramar Português*, Academia Militar, Augusto 2010, s. 76–78 (na prawach rękopisu).
- Spencer D.E., Machado M., *The Unknown War: Portuguese Paratroops in Africa, 1961–74*, part II, *Military Illustrated Past & Present*, 47 (1992).
- Telo J., Álvares M., *Armamento do Exército Português*, vol. I, *Armamento Ligeiro*, Lisboa 2004.

- The Palgrave Encyclopedia of Imperialism and Anti-Imperialism* (red. I. Ness, Z. Cope), Vol. I, New York 2016.
- Thomas H., *The Slave Trade: The Story of the Atlantic Slave Trade, 1440–1870*, New York 1997.
- Torres Lima J., *De Leiria à Gabela. Memórias de um Soldado da Guerra Colonial (1971–1974)*, Porto 2018, s. 100.
- Vacchi D., *Penteados de Angola*, Lisboa 1965.
- Valente V.P., Henrique Paiva Couceiro — um colonialista e um conservador, *Análise Social*, vol. XXXVI (160), 2001.
- Valente V.P., *Um herói português: Henrique Paiva Couceiro*, Lisboa 2006.
- Vanderveen B., *Pojazdy militarne*, Warszawa 2006.
- Venter A.J., *Angolan War of Liberation. Colonial-Communist Clash, 1961–1974*, Barnsley 2018.
- Venter A.J., *Portugal's Guerrilla Wars in Africa: Lisbon's Three Wars in Angola, Mozambique and Portuguese Guinea*, Solihull 2013.
- Waals van der W.A., *Portugal's War in Angola 1961–1974*, Pretoria 2011.
- Walvin J., *Atlas of Slavery*, New York 2014.
- Warszewski R., *Kongo 1965*, Warszawa 2014.
- Weigert S.L., *Angola. A Modern Military History, 1961–2010*, New York 2011.
- Weiss K.G., *The Azores in diplomacy and strategy, 1940–1945*, Alexandria 2000.
- Weissman S.R., *American Foreign Policy in the Congo 1960–1964*, London 1974.
- Wendt J.A., *Skarby kartografii*, Warszawa 2013.
- Wituch T., *Historia Portugalii w XX wieku*, Pułtusk 2000.
- Young R.J.C., *Postcolonialism: An Historical Introduction*, Oxford 2001.
- Инженерные боеприпасы. Руководство по материальной части и применению*, Книга первая, Москва, 1976.

Artykuły naukowe, referaty konferencyjne, prasa, relacje, korespondencja

- Afonso A., Matos Gomes C. de, *Guerra Colonial 1961–1974*, Lisboa 2010.
- Aires Oliveira P., *Saved by the Civil War: African «Loyalists» in the Portuguese Armed Force and Angola's Transition to Independence*, *The International History Review*, 2017, Issue 1.
- Alfonso A., Martelo D., *Operation „Mar Verde”*. Referat wygłoszony w trakcie XXXIX Kongresu Międzynarodowej Komisji Historii Wojskowości w Turynie, 5 września 2013 roku (maszynopis w posiadaniu autora).
- Almeida de A.F., *O Esquadrão a Cavalo de Moçambique na Guerra Ultramar*, *Revista Cavalaria*, Março 2009, 3 Série, Ano VII, n° 17.
- Antunes A., *Zadupia* (tłum. W. Charchalis), Warszawa 2021.
- Baganha M.I.B., “From Closed to Open Doors: Portuguese Emigration under the Corporatist Regime”, e-JPH, Vol. 1, number 1, Summer 2003, https://www.brown.edu/Departments/Portuguese_Brazilian_Studies/ejph/html/issue1/pdf/baganha.pdf, dostęp: 14.07.2020.
- Bartyzel J., „Nowe Państwo” Antonio Salazara na tle nacjonalizmu chrześcijańskiego w XX-wiecznej Portugalii”, [w:] *Autorytaryzmy iberyjskie – Hiszpania Franco i Portugalia Salazara* (red. Szklarski B., Słęcki M.), Warszawa 2012.
- Borst M.P.J., “The Watching Wolves of Portugal”, *Maritime Patrol Aviation*, VP International: 4–6, wersja elektroniczna: <http://www.p3orion.nl/poaf.pdf>, dostęp: 28.10.2018.

- Brandão Ferreira J.J., *A evolução do conceito estratégico ultramarino português: da conferência de Berlim à descolonização*, Lisboa, 2002.
- Cahen M., *The Mueda Case and the Maconde Political Ethnicity. Some Notes on a Work in Progress*, *Africana Studia*, No 2, 1999.
- Camacho F., *Baixa do Cassange*, Grande Reportagem, Agosto 2002.
- Cann J.P., *Baixa do Cassange – Catalyst for righting a wrong*, *Revista Militar*, No 2508, Janeiro 2011.
- Cann J.P., *Mozambique, German East Africa and the Great War*, *Small Wars & Insurgencies*, vol. 12, 2001 (1).
- Chambel, L., Caetano, L., Reis, M., *One century of Angolan diamonds*. Síntese & Eaglestone, Lisbon [2013], <https://xmbf.files.wordpress.com/2013/10/one-century-of-angolan-diamonds-hd2.pdf>, dostęp: 31.03.2020.
- Charchalis W., *Luzotropikalizm – dwa przypadki transatlantyckiej wymiany tej samej idei*, [w:] *Ex Africa semper aliquid novi* (red. Łapott J., Prączyńska E.), t. 1, Żory 2014.
- Chipenda D., *Revolta do Leste*, [w:] *A guerre de Africa* (red. Antunes J.F.), Lisboa 1996.
- Ciro Paoletti to Krzysztof Kubiak, Information about Dante Vacchi, e-mail z 10.12.2018, wydruk w posiadaniu autora.
- Coelho, M.T.P., "Lord Salisbury's 1890 Ultimatum to Portugal and Anglo-Portuguese Relations", [w:] *The Treaty of Windsor (1836) and 620 Years of Anglo-Portuguese Relations*, St. John's College, Oxford, Universidade Nova de Lisboa, http://www.mod-langs.ox.ac.uk/files/windsor/6_pintocoelho.pdf, dostęp: 08.02.2018.
- Correia da Fonseca B.L., „Gabinete dos Negócios Políticos do Ministério do Ultramar, o Congo-Léopoldville e Angola (1960–1965)”, Universidade do Minho Instituto de Ciências Sociais, Julho 2013 (na prawach rękopisu).
- Costa Leite da J., *Neutrality by Agreement: Portugal and the British Alliance in World War II*, *American University International Law Review*, vol. 14, Issue 1, 2000.
- d'Almeida A.F., *Recordações de um Dragão*, *Revista Militar*, 1985 no 10–11.
- Dale R., *Not Always so Placid a Place: Botswana under Attack*, *African Affairs*, vol. 86, nr 342, January 1987.
- David Martelo to Krzysztof Kubiak, Information about Danye Vacchi, e-mail z 22.05.2020, wydruk w posiadaniu autora.
- Dhada M., *The Wiryamu Massacre of 1972: Its Context, Genesis, and Revelation*, [w:] *History in Africa*, Volume 40, Issue 1, October 2013.
- Dhada M., *The Wiryamu Massacre of 1972: Response to Reis and Oliveira*, *Civil Wars*, 2013 Vol. 15, No. 4.
- Escola de Fuzileiros 50 Anos a Formar Fuzileiros, Ao Serviço da Marinha e de Portugal*, *Revista da Armada*, Maio 2011.
- Rivet G., *Avec les nouveaux guérilleros portugais*, *Revue Militaire Suisse* Band, 1993 (138).
- Felicitas B., *Remembering Nyerere: Political Rhetoric and Dissent in Contemporary Tanzania*, *African Affairs*, no 112.
- Ferreira P.M., FAV – Formações Aéreas Voluntárias – Uma Singularidade no Teatro de Guerra Africano, Parte I, *Mais Alto*, Mar/Abr 2004 (348), s. 25–36; Parte II, *Mais Alto*, Mai/Jun 2004 (349).
- Fistein D., *The Diplomatic Achievements of Amílcar Cabral: A Case Study of Effective Leadership in a Small African State*, [w:] *Leadership in Colonial Africa: Disruption of Traditional Frameworks and Patterns* (red. B. Jallow), New York 2014.
- Food Security and Livelihood Survey in the Central Highland of Angola, http://www.wfp.org/country_brief/africa/angola/docs/Food_Security_and_Livelihood_Survey_in_CH_June_2005.pdf, 12.02.2006.

- Francisco S.A., *The Guerilla War of MPLA (1961–1974)*, [w:], *Military History of Angola from the Sixteenth Century to the Twentieth Century* (red. Júnior M., Dofuila M.M.), Bloomington 2018.
- Freire M., *Dragões de Angola – Uniforme, Armamento e Equipamento*, Revista Cavalaria, Março 2009 (17).
- Gasztold P., *Lost Illusions: The Limits of Communist Poland's Involvement in Cold War Africa*, [w:] *Warsaw Pact Intervention in the Third World. Aid and Influence in the Cold War* (red. Muehlenbeck P.E., Telepneva N.), London, New York 2018, wersja e-pub bez paginacji.
- Gawrycki M.F., „Mission impossible» – Ernesto Che Guevara i Kongo», [w:] *Kuba i Afryka. Sojusz dla rewolucji*, (red. Gawrycki M.F., Lizak W.), Warszawa 2006.
- Gawrycki M.F., Kurowska J., *Internacjonalistyczne misje Hawany*, [w:] *Kuba i Afryka. Sojusz dla rewolucji* (red. Gawrycki M.F., Lizak W.), Warszawa 2006.
- Grassi de A., *Rethinking the 1961 Baixa de Kassanje revolt: Towards a relational Geo-History of Angola*, Revista Angolana de Ciências Sociais, 2015, nr 5 (10).
- Hamblin P.F., Bootsma H.A., Hecky R.E., *Surface Meteorological Observations over Lake Malawi/Nyasa*, Journal of Great Lakes Research, Volume 29, Supplement 2, 2003.
- Hurley, M.M., *Sanctuary Lost: The Air War for „Portuguese” Guinea, 1963–1974*, The Ohio State University, 2009.
- Hurley M.M., *The War is Lost*, [w:] *Technology, Violence and War: Essays in Honor of Dr. John F. Guilmarton, jr.*, (red. R.S. Ehlers, S.K. Douglas, D.P.M. Curzon), Leiden–Boston 2019.
- Jacobs C.J., *The forward defense strategy of the South Africa Defense Force (SADF) 1978–1989*, Journal for Contemporary History, 2006 nr 3.
- Kaba L., *From Colonialism to Autocracy: Guinea under Sékou Touré, 1957–1984*, [w:] *Decolonization and African Independence, the Transfers of Power, 1960–1980* (red. Gifford P., Louis W. R.), New Haven 1988.
- Kaczorowski B., *Viriatos. Portugalscy żołnierze generała Franco*, [w:] Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica, Nr 97 (2016): *Cudzoziemcy w wojnie domowej w Hiszpanii (1936–1939)*.
- Kamil M., *Ahmed Sékou Touré: The Tyrant Hero*, [w:] *Leadership in Postcolonial Africa: Trends Transformed by Independence* (red. Jallow B.), New York 2014.
- Kendhammer B., *Du Bois the pan-Africanist and the development of African nationalism*, Ethnic and Racial Studies, vol. 30, nr 1, January 2007.
- Kubiak K., *Portugalska broń pancerna*, Poligon, 2018, nr 4.
- Łabno A., *Armia w systemie politycznym Portugalii*, [w:] *Ustroje. Historia i współczesność. Polska–Europa–Ameryka Łacińska* (red. Kuc G., Grzybowski M.), Kraków 2013.
- Le Billon P., *Angola's Political Economy of War: The Role of oil and Diamonds, 1975–2000*, African Affairs, vol. 100, no. 398 (January 2001).
- Lee R., *Crisis in a Backwater. 1941 in Portuguese Timor*, Lusotopie 7 (2000).
- MacQueen N., Aires Oliveira P., *Grocer meets Butcher: Marcello Caetano's London visit of 1973 and the last days of Portugal's Estado Novo*, [w:] Cold War History, Volume 10, 2010 Issue 1.
- MacQueen N., *Portugal's First Domino: 'Pluricontinentalism' and Colonial War in Guiné-Bissau, 1963–1974*, [w:] Contemporary European History, Vol. 8, No. 2 (Jul., 1999).
- Marcos D., *NATO and the reorganization Portuguese Army Staff Corps instruction in the 1950's*, Journal of the Association for Spanish and Portuguese Historical Studies, vol. 37, 2012.
- Marek Twardowski do Krzysztofa Kubiaka, Informacja w sprawie portugalskich statków polskiej budowy, e-mail z 26.04.2019, wydruk w posiadaniu autora.

- Martelo D., *Unidas Especiais, Caçadores*, [w:] *Guerra Colonial 1961–1974*, Afonso A., Matos Gomes C. de, Lisboa 2010.
- Martelo D., Wspomnienie z Angoli, relacja w zbiorach autora.
- Matos J.A., *A ameaça dos MiG na guerra da Guiné*, *Revista Militar* N.º 2559, Abril de 2015.
- Matos J.A., *O F-86 Sabre em combate na Guiné*, *Revista Militar* N.º 2584, Maio de 2017.
- Ndiaye I.A., *Dialog między Afryką a Europą*. Léopold Sédar Senghor – Duchowy Przywódca, *Polityk, Poeta, Filozof*, *Forum Politologiczne*, 2008, tom 7.
- Neto D., *Voo em Três Frentes*, [w:] *A Guerra de África (1961–1974)*, vol. 1, Lisboa 1996.
- Nowak-Vielela M., *Portugalski handel wolframem podczas II wojny światowej – uwarunkowania, specyfika, konsekwencje*, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica* 91, 2013.
- Nuno Rodrigues L., «A gravidade da hora que passa!»: a criação da Legião Portuguesa em 1936, *Análise Social*, 1995, vol. 30 (130).
- Nuno Rodrigues L., *For a Better Guinea! Winning hearts and minds in Guinea*, [w:] *Race, Ethnicity and the Cold War: A Global Perspective* (red. Muhlenbeck P.E.), Nashville 2012.
- Pahlavi P., Ali K., *Institutional Analysis and Irregular Warfare: Portugal's Involvement in Angola, Guinea Bissau, and Mozambique (1961–1974)*, *Canadian Military Journal*, Vol. 12, No. 2, Spring 2012.
- Pereira Gomes I., Amorim J., Correia J., A.I. Menezes, *The Portuguese literacy campaigns after the Carnation Revolution (1974–1977)*, *Journal of Social Science Education*, 2015, vol. 14, nr 2, Spring 2015.
- Perzyk B., *Czechosłowackie granatniki przeciwpancerne w Wojsku Polskim 1953–1965*, cz. I: *Pancerovka P-27*, *Poligon* 2013, 6 (41).
- Pessoa M., *Um Fiat Abatido*, [w:] *A Guerra de África 1961–1974*, vol. 1 (red. J.F. Antunes), Lisboa 1996.
- Ping J.G., Zhilzang W., *Teria havido acordos secretos entre Portugal eo Japão durante a Segunda Guerra Mundial?*, *Administração* 2001, n.º 51, vol. XIV, 2001-1.
- Pires A.P., *The First World War in Portuguese East Africa: Civilian and Military Encounters in the Indian Ocean*, *Journal of Portuguese History*, vol. 15, nr 1, June 2017.
- Portuguese Massacre Reported by Priests*, *The Times*, 10 July 1973.
- Powrót z Afryki do Europy*. Rozmowa z Manuelem Braca de Cruz, *Fronda*, 1988 nr 13/14.
- Reis B.C., Aires Oliveira P., *Cutting Heads or Winning Hearts: Late Colonial Portuguese Counterinsurgency and the Wiriyamu Massacre of 1972*, *Civil Wars*, Volume 14, 2012, Issue 1: *Atrocities in Insurgencies and Counterinsurgencies*.
- Rittmüller A., *Portugal schoß, die DDR gewann, die Bundesrepublik verlor. Die Rolle der DDR beim Abbruch der diplomatischen Beziehungen durch Guinea 1970/71*, *Zeitschrift des Forschungsverbundes SED-Staat*, Bd. 27 Nr. 27 (2010).
- Robbins S., „Model Campaigns of Futility: The Portuguese in Africa, 1961–1974”, [w:] *A History of Counterinsurgency* (red. Fremont-Barnes G.), t. 2, Santa Barbara–Denver 2015.
- Rocha J.M., *O massacre que vitimou todas as etnias em Angola*, *Publico*, 15 Março 2011.
- Rosas F., *O Estado Novo nos Anos 30*, [w:] *História de Portugal*, vol. VII: *O Estado Novo 1926–1974* (red. José Mattoso), Lisboa 1994.
- Ryszka J., *Praktyka stosowania sankcji międzynarodowych w ramach ONZ*, *Kwartalnik Prawa Publicznego*, 5/3, 2005.
- Seibert G., *Le Massacre de Février 1953 À São Tomé. Raison D'être du Nationalisme Santoméen*, *Lusotopie*, 1997.

- Sikamo, J.; Mwanza, A.; Mweemba, C., „Copper mining in Zambia – history and future”, *Journal of the Southern African Institute of Mining and Metallurgy*, vol. 116, June 2016. s. 491—496, <http://www.scielo.org.za/pdf/jsaimm/v116n6/03.pdf>, dostęp: 08.06.2020.
- Silva M.V., *Luanda Through its Prisons: Luandino Vieira's Papéis da Prisão*, *Journal of Lusophone Studies*, 2016, June.
- Sousa Cruz A., Guambe D.C.P., Marrengula, Ubisse A.F., *Mozambique's Industrialization*, Learning to Compete, Working Paper No. 10, [Brookings Institution, African Development Bank, United Nations University], https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/L2C_WP10_Cruz-et-al.pdf, dostęp: 09.03.2019.
- The Seizure of the «Santa Maria». High Drama on the High Seas*, *Life*, vol 50, no 5, Feb 3 1961.
- Topolski W., *Kondotierzy Kremla, cz. I: Udział radzieckiej Marynarki Wojennej w utajnionych wojnach ZSRR (1956–1991)*, Broń i amunicja. Komandosi. Obrona Terytorialna. 2020 nr 10.
- Topolski W., *Kondotierzy Kremla, cz. II: Radziecka Marynarka Wojenna na wodach Gwinei*, Broń i Amunicja, Komandosi. Obrona Terytorialna, 2021 nr 12.
- Vieira da Silva, Silvio, *Intervenção Cubana em Angola Revisitada*, *ResPublica : Revista Lusófona de Ciência Política, Segurança e Relações Internacionais*, n° 12 (2012).
- Viñas Á., *September 1936: Stalin's Decision to Support the Spanish Republic*, [w:] *Looking Back on the Spanish Civil War* (red. Jump J.), London 2010.
- Wasilewski J., *Zaangażowanie Kuby w konflikty w Afryce Południowej*, [w:] *Kuba i Afryka. Sojusz dla rewolucji*, (red. Gawrycki M.F., Lizak W.), Warszawa 2006.
- Wilson H.H., *Some Principal Aspects of British Efforts to Crush the African Slave Trade, 1807–1929*, *The American Journal of International Law*, 1950, vol. 44, No. 3.
- Суворый, Александр, *363 В Конакри пахнет жареным 22 03 1974*, <https://proza.ru/2016/11/23/973>, dostęp: 10.01.2022.
- Размыслов, С.С., „Советско-гвинейские отношения в период первой республики (1958–1984 гг.)”, *Вестник Российского университета дружбы народов, серия „История России”*, 2014, № 1, <http://journals.rudn.ru/russian-history/article/view/4136>, dostęp: 18.01.2022.

Infosfera

- 120-мм полковой миномёт образца 1943 года, https://warriors.fandom.com/ru/wiki/120-мм_полковой_миномёт_образца_1943_года, dostęp: 15.02.2019.
- 130 mm armata M-46, <http://www.csaiu.torun.pl/hist01.aspx>, dostęp: 12.02.2019.
- 25 Setembro de 1964, <http://www.macua.org/chai25092003.htm>, dostęp: 22.04.2019.
- 31-Jan-1974, <https://aviation-safety.net/wikibase/wiki.php?id=60293>, dostęp: 15.02.2019.
- 82 мм Безоткатное Орудие Б-10 (52-M-881), http://www.cris9.armforc.ru/rva_b10.htm, dostęp: 24.10.2020.
- 9K32/9M32 „Strzała-2”, 1962 (Grad), <http://www.samoloty.polskie.pl/samoloty/2445/126/9K32-9M32-Strzala-22>, dostęp: 08.01.2019.
- A alimentação em tempo de guerra colonial, <https://www.alecrim.pt/2018/04/25/a-alimentacao-em-tempo-de-guerra-colonial/>, dostęp: 22.02.2020.
- A família RACAL TR-28, <https://historiadastransmissoes.wordpress.com/2012/02/29/a-familia-racal-tr-28/>, dostęp: 01.11.2018.
- A História do NRP Adamastor, http://www.momentosdehistoria.com/001-grande_guerra/001-01-marinha/001-01-05-marinha_guerra/001-01-05-03-nrp_adamastor.html, dostęp: 12.03.2018.

- A Questão de Negomano (1917), http://www.momentosdehistoria.com/MH_05_02_03_Exercito.htm, dostę: 01.03.2018.
- A Ração De Combate, <http://contosdaguerracolonial.blogspot.com/2009/11/racao-de-combate.html>, dostę: 26.02.2020.
- „Aeritalia Fiat G-91 Gina”, <https://soldadosyuniformes.wordpress.com/tag/aeritalia-fiat-g-91-gina/>, dostę: 30.10.2018.
- Alex D., Panhard EBR (Engin Blinde de Reconnaissance). Heavy Armored Car / Reconnaissance Light Tank, https://www.militaryfactory.com/armor/detail.asp?armor_id=418, dostę: 20.02.2020.
- Almeida Bruno de J., Operação Ametista Real – testemunho de João de Almeida Bruno, <https://pt-pt.facebook.com/regimentodecomandos/photos/operacao-ametista-real-testemunho-de-joao-de-almeida-bruno-ametista-real-por-joão/901830679840287/>, dostę: 05.02.2019.
- Alves Araújo J., Ataque a Buba em 12 de Outubro de 1969, <https://cart3494guine.blogspot.com/2018/02/p334-os-fracassos-assumidos-pelo-paigc.html>, dostę: 08.02.2019.
- Angola – Climat, http://www.studentsoftheworld.info/informations_pays.php?Pays=AGL&Opt=climat, 12.02.2006.
- Angola's Geography, <https://worldview.stratfor.com/article/angolas-geography>, dostę: 30.03.2020.
- Aniceto A., Gomes M., „Guiné, Maio de 1973. O Inferno”, <https://pt.slideshare.net/Cantacunda/guin-maio-de-1973-o-inferno>, dostę:
- Araújo de A., Duarte Silva A., O uso de NAPALM na Guerra Colonial – quatro documentos, Relações Internacionais n.22 Lisboa jun. 2009, http://www.scielo.mec.pt/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1645-91992009000200009, dostę: 08.04.2019.
- Arranja Á., *A Revolta dos Marinheiros em 1936, Esquerda*, 8 de Setembro, 2016 - 12:14h, dostę: 15.03.2020.
- Artyleryjski ciągnik gąsienicowy Catepillar D-7, <http://www.dws-xip.pl/LWP/bron/wp79.html>, dostę: 26.03.2019.
- As linhas da liberdade, <http://visualloop.com/infographics/lines-of-freedom?interactive=1>, dostę: 28.08.2020; „Cronologia do 25 de Abril”, <https://sites.google.com/site/institutocamoes19982002/bases-tematicas/historia/25-de-abril/revista-camoes-8-25-de-abril/cronologia-do-25-de-abril>, dostę: 28.07.2020.
- Bailundo (2), <https://www.shipsnostalgia.com/gallery/showphoto.php/photo/400998/title/bailundo282-29/cat/510>, dostę: 26.04.2019.
- Barosso L.M., „The First World War in Angola. The German attack on Naulila. Preparing for one war and fighting another”, Relações Internacionais, September 2015, issue 47, (wersja cyfrowa: https://www.academia.edu/25781508/The_First_World_War_in_Angola._The_German_attack_on_Naulila._Preparing_for_one_war_and_fighting_another_1?auto=download, dostę: 23.02.2018).
- Bartyzel J., „Integralizm luzytański”, <http://haggard.w.interiowo.pl/lusitania.html>, dostę: 14.03.2018.
- Base Naval de Metangula – Fuzileiros, Reserva Naval, LDM e LDP, <https://reservanaval.blogspot.com/search/label/CF%202>, dostę: 15.01.2010.
- Batalhão de Caçadores 137, http://ultramar.terraweb.biz/Batalhao_de_Cacadores_137.htm, dostę: 24.04.2020.
- BCAÇ 4213, Feijão-macaco, <http://bcac4213.blogspot.com/2012/08/bcac-4213-feijao-macaco.html>, dostę: 16.03.2020.
- Benguela Railway. (World in Brief), <http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-84183087.html>, dostę: 14.07.2008.

- Biografia: „Samora Moisés Machel, Primeiro Presidente de Moçambique”, [dostęp: https://noticias.sapo.mz/actualidade/artigos/biografia-samora-moises-machel-primeiro-presidente-de-mocambique](https://noticias.sapo.mz/actualidade/artigos/biografia-samora-moises-machel-primeiro-presidente-de-mocambique), 17.01.2019.
- Biographical Data on New Commander in Chief of Armed Forces, [w:] *Translations of Africa*, No. 1356, Arlington, 21 August 1973.
- Biography of Eduardo Chivambo Mondlane (1920–1969), <https://thebiography.us/en/mondlane-eduardo-chivambo>, [dostęp: 29.04.2019](https://thebiography.us/en/mondlane-eduardo-chivambo).
- Booker L., „The Portuguese in Brazil, Part 4, (1808–1822)”, <http://www.algarvehistoryassociation.com/en/portuguese-empire/144-the-portuguese-in-brazil-part-4-1808-1822>, [dostęp: 20.01.2017](http://www.algarvehistoryassociation.com/en/portuguese-empire/144-the-portuguese-in-brazil-part-4-1808-1822).
- Bres de J., The Mueda Massacre, <http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-Salient36121973-t1-body-d7.html>, [dostęp: 19.02.2019](http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-Salient36121973-t1-body-d7.html).
- British-American plans, January–November 1941”, <https://history.army.mil/books/wwii/SP1941-42/chapter3.htm>, [dostęp: 25.03.2018](https://history.army.mil/books/wwii/SP1941-42/chapter3.htm).
- C.N. Gomes de Araújo, <https://blogueforanadaevaotres.blogspot.com/2010/05/guine-6374-p6479-historias-de-carlos.html>, [dostęp: 08.02.2019](https://blogueforanadaevaotres.blogspot.com/2010/05/guine-6374-p6479-historias-de-carlos.html).
- Cabinda. Historie de Cabinda (dates importantes), <http://www.ne-kongo.net/communaute/cabinda1.htm>, [dostęp 22.01.2007](http://www.ne-kongo.net/communaute/cabinda1.htm).
- Cabral Couto A., „Tenente-General Kaúlza Oliveira de Arriaga”, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/378>, [dostęp: 14.04.2019](https://www.revistamilitar.pt/artigo/378).
- Cães de Guerra no Corpo de fuzileiros, <https://barcoavista.blogspot.com/2010/10/caes-de-guerra-no-corpo-de-fuzileiros.html>, [dostęp: 17.01.2010](https://barcoavista.blogspot.com/2010/10/caes-de-guerra-no-corpo-de-fuzileiros.html).
- Cahora Bassa Hydroelectric, <https://www.lisbonproject.com/en/projects/view/cahora-bassa-hydroelectric>, [dostęp: 28.02.2020](https://www.lisbonproject.com/en/projects/view/cahora-bassa-hydroelectric).
- Cann J.P., Securing the borders of Angola – 1961–1974, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/531>, [dostęp: 08.06.2020](https://www.revistamilitar.pt/artigo/531).
- Canon de montagne de 70 mm - Schneider 1906 et 1911 (70 M.D.), Peça de Montanha 7.0 cm Schneider Canet m906/11, http://www.passioncompassion1418.com/Canons/Eng_AfficheCanonGET_TEST.php?IdCanonAffiche=1373 [dostęp: 13.03.2018](http://www.passioncompassion1418.com/Canons/Eng_AfficheCanonGET_TEST.php?IdCanonAffiche=1373).
- Cardoso Ó., „«Nunca vi torturar ninguém» Histórico da pide conta como quase foi morto por Savimbi e planeou fugir de Peniche com uma granada no braço”, https://www.cmjornal.pt/mais-cm/domingo/detalhe/oscar_cardoso_nunca_vi_torturar_ninguem, [dostęp: 22.06.2020](https://www.cmjornal.pt/mais-cm/domingo/detalhe/oscar_cardoso_nunca_vi_torturar_ninguem).
- Carmo A., „Operação «Nema» (Quipédre–Angola): 50 Anos Depois”, <http://www.operacional.pt/operacao-«nema»-quipedre-angola-50-anos-depois/>, [dostęp: 23.04.2020](http://www.operacional.pt/operacao-«nema»-quipedre-angola-50-anos-depois/).
- Carros de Combate M5A1 em Nambuangongo, <https://www.forumdefesa.com/forum/index.php?topic=3240.0>, [dostęp: 09.06.2020](https://www.forumdefesa.com/forum/index.php?topic=3240.0).
- Caterpillar D7, <http://www.armyvehicles.dk/caterpillard7.htm>, [dostęp: 26.03.2019](http://www.armyvehicles.dk/caterpillard7.htm).
- Cauto C., A Segurança Do Empreendimento De Cabora-Bassa (1970–1973), <https://www.revistamilitar.pt/artigo/713>, [dostęp: 28.02.2020](https://www.revistamilitar.pt/artigo/713).
- Centre Siroco – Ecole de spécialité, <https://memorial-national-des-marins.fr/crypte-hf/9546-centre-siroco>, [dostęp: 11.05.2018](https://memorial-national-des-marins.fr/crypte-hf/9546-centre-siroco).
- CFB Benguela Railway, http://www.cpires.com/angola_comboios_en.html, [dostęp: 14.07.2008](http://www.cpires.com/angola_comboios_en.html).
- Colonial and... Coloured Unity. A Programme of Action. History of the Pan-African Congress (red. Padmore G.), <https://www.prisoncensorship.info/archive/etext/countries/panafrican/padmorefifhpac1947.html#p3>, [dostęp: 14.03.2019](https://www.prisoncensorship.info/archive/etext/countries/panafrican/padmorefifhpac1947.html#p3).

- Companhias De Comandos Em Moçambique*, dostęp: <https://niassa1558.blogspot.com/2018/10/companhias-de-comandos-em-mocambique.html>, 14.02.2020.
- Conrado Benítez, <http://www.histarmar.com.ar/MarinaMercanteExtr/MarinaMercanteCuba/Mercantes/ConradoBenitez.htm>, dostęp: 07.02.2019.
- Correira L.M., *Ships & The Sea – Blogue dos Navios e do Mar*, N/M Bailundo de 1969, <http://lmcship-sandthesea.blogspot.com/2011/07/nm-bailundo-de-1969.html>, dostęp: 26.04.2019.
- d'Abreu F.S., *Anjediva – 5*, <http://www.colaco.net/1/AbreuAnjediva5.htm>, dostęp: 07.12.2016.
- Damele G., „Dante Vacchi e i Comandos portoghesi. Appunti per una ricerca”, https://archive.org/stream/DanteVacchiElComandosPortoghesi/283472616-Dante-Vacchi-e-i-Comandos-portoghesi-Appunti-per-una-ricerca_djvu.txt, dostęp: 20.05.2020.
- Demonstration against the visit of Portuguese Prime Minister Marcelo Caetano to London to mark the 600th anniversary of the Anglo-Portuguese Alliance, <https://africanactivist.msu.edu/image.php?objectid=32-131-552>, dostęp: 19.03.2020.
- Destacamentos de Mergulhadores Sapadores – Portugal, <http://guerraspontocom.blogspot.com/2011/05/destacamentos-de-mergulhadores.html>, dostęp: 11.05.2018.
- Do 27, <https://acidentesaviacaomilitar.blogspot.com/2016/11/dornier-do-27.html>, dostęp: 05.01.2019.
- Duarte Silva A.E., *Guiné-Bissau: a causa do nacionalismo e a fundação do PAIGC*, <https://journals.openedition.org/cea/1236>, dostęp: 22.09.2019.
- Empresa Nacional de Navegação, <http://digitarq.dgarq.gov.pt/details?id=4161627>, dostęp: 22.01.2018.
- Enigma of Revolutionary Leadership, [w:] *Ufahamu: A Journal of African Studies*, 1973 no 2 (4), <https://escholarship.org/uc/item/2dm307kx>, dostęp: 26.04.2019.
- Esquadra 301 – Jaguares, <https://www.emfa.pt/esquadra-49-esquadra-301-jaguares>, dostęp: 24.02.2020.
- Evocação de uma tragédia, <https://arquivos.rtp.pt/conteudos/evocacao-de-uma-tragedia/>, dostęp: 27.02.2020.
- Exército 1914–18, O Esforço Humano da Sociedade Nacional, http://www.momentosdehistoria.com/MH_05_Exercito.htm, dostęp: 23.02.2018.
- Farol de Mentangula, http://metangula1.rssing.com/chan-6313448/all_p1.html, dostęp: 15.01.2020.
- Fernandes J.M., Borges Coelho J.P., Church of Saint Joseph, <https://www.hpip.org/en/heritage/details/2112>, dostęp: 21.03.2010.
- Ferreira M., *Operação Neve Gelada Guiné Portuguesa 1974*, Terá sido a última grande operação na Guiné. 20 de Março a 3 de Abril de 1974, <https://www.facebook.com/102512929796720/posts/operacao-neve-gelada-guine-portuguesa-1974terá-sido-a-ultima-grande-operacao-na-951332358248102/>, dostęp: 15.02.2019.
- Ferreira R., The conquest of Ambriz: Colonial expansion and imperial competition in Central Africa, Mulemba. Revista Angolana de Ciências Sociais, 5 (9), 2015, <https://journals.openedition.org/mulemba/pdf/439>, dostęp: 22.01.2018.
- Final handover of Benguela Railway «renews people's hope», <https://www.railwaygazette.com/infrastructure/final-handover-of-benguela-railway-renews-peoples-hope/54775.article>, dostęp: 31.02.2020.
- Força Militar Colonial de Angola, http://www.momentosdehistoria.com/MH_05_01_Exercito.htm 12.03.2018.
- Força Militar Colonial de Moçambique, http://www.momentosdehistoria.com/MH_05_02_Exercito.htm, dostęp: 05.03.2018.
- Fort Jesus, Mombasa, <http://www.letsokenya.com/fort-jesus>, dostęp: 19.01.2018.
- Fortaleza de São João Baptista de Ajudá”, http://fortalezas.org/?ct=fortaleza&id_fortaleza=1021&mu-

- da_idioma=PT, dostę: 22.01.2018.
- Francisco S.A., *The Guerilla War of MPLA (1961–1974)*, [w:], *Military History of Angola from the Sixteenth Century to the Twentieth Century*, red. M. Júnior, M.M. Dofuila, Bloomington 2018.
- Fregata Dom Fernando II e Glória, <http://dfernando.marinha.pt/PT/Paginas/default.aspx>, dostę: 02.01.2018; Dom Fernando II e Glória <http://ccm.marinha.pt/pt/dfernando>, dostę: 02.01.2018.
- Freitas J., A família RACAL TR-28”, <https://historiadastransmissoes.wordpress.com/2012/02/29/a-familia-racal-tr-28/>, dostę: 04.06.2020.
- Fuzileiros, <http://www.guerracolonial.org/index.php?content=155>, dostę: 10.05.2018.
- G.91, Fiat/Aeritalia, <https://www.fighter-planes.com/info/g91.htm>, dostę: 30.10.2018.
- General Iko Carreira. Key figure in Angola’s struggle to maintain its independence, <https://www.theguardian.com/news/2000/jun/06/guardianobituaries.victoriabrittain>, dostę: 23.07.2020.
- Generalides, http://www3.dsi.uminho.pt/academiamilitar/2002/pdf/Folhas_Avanc/GENER_MORTE-IROS.pdf, dostę: 12.12.2018.
- Gilberto Manuel Santos e Castro, In memoriam, http://ultramar.terraweb.biz/Gilberto_Manuel_Santos_e_Castro_in_memoriam_07Jun1928_20Abr1996.htm, dostę: 25.05.2020.
- Gomes D.F., Matos J.A., 50 Anos da Operação Tridente, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/934>, dostę: 22. 10. 2018.
- Gomes O., „Operação Nó Górdio”, <https://pl.scribd.com/doc/115934551/Operacao-No-Gordio>, dostę: 13.04. 2019.
- Grensoorlog Borderwar 1966–1989, <https://www.facebook.com/1388423241463983/photos/history-sunday-1975-portuguese-refugees/1866972190275750/>, dostę: 20.07.2020.
- Guerra Colonial Portuguesa, A Operação Tridente, <https://www.youtube.com/watch?v=r8ObEQDtIhU>, dostę: 17.10.2018.
- Guerrillas Declare Independence In a Part of Portuguese Guinea, <https://www.nytimes.com/1973/09/28/archives/guerrillas-declareindependence-in-a-part-of-portuguese-guinea.html>, dostę: 14.02.2019.
- Guiné – 24 de Dezembro – Operação Galáxia, <https://pt-br.facebook.com/102512929796720/posts/guin%C3%A9-24-de-dezembro-opera%C3%A7%C3%A3o-gal%C3%A1xia-no-dia-24-de-dezembro-em-plena-opera%C3%A7%C3%A3o-ga/759948164053190/>, dostę: 14.02.2019.
- Guiné 63/74 – DLXXIII: Pidjiguiti: comentando a versão do Luís Cabral (Mário Dias)”, <http://blogueforanada.blogspot.com/2006/02/guin-6374-dlxxiii-pidjiguiti.html>, dostę: 22.01.2019.
- Guiné 63/74 – P3916: Tabanca Grande (121): Giselda Antunes Pessoa, 2.º Srgt Grad Enfermeira Pára-quedista (Guiné, 1972/74), <https://blogueforanadaevaotres.blogspot.com/2009/02/guine-6374-p3916-tabanca-grande-121.html>, dostę: 05.01.2019.
- Guiné 63/74 - P5650: Notas de leitura (54): Guiné 1968 e 1973 Soldados uma vez, sempre soldados!, de Nuno Mira Vaz (Beja Santos), <https://blogueforanadaevaotres.blogspot.com/2010/01/guine-6374-p5650-notas-de-leitura-54.html>, dostę: 05.02.2019.
- Guinea-Bissau War of Independence, <https://www.globalsecurity.org/military/world/war/guineabissau.htm>, dostę: 14.02.2019.
- Guinea Bissau. Weather, climat and geography, <https://www.worldtravelguide.net/.../guinea-bissau/weather-climate>, dostę: 04.02.2018.
- Henriques, José Eduardo Casimiro Da Silva Capinha, *A Revolta dos Marinheiros em 1936, praca magisterska, Escola Naval: Lisboa 2009*, , <http://hdl.handle.net/10400.26/30305>, dostę: 27.03.2018.
- História da Ordem Militar da Torre e Espada, do Valor, Lealdade e Mérito, <http://www.ordens.presi->

- dencia.pt/?idc=117, dostęp: 08.08. 2020.
- „O Corpo de Artilharia Pesada Independente – C.A.P.I.”, <http://www.momentosdehistoria.com/MH050302Exercito.htm>, dostęp: 24.02.2018.
- História, <http://www.taag.com.br/Historia>, dostęp: 22.04.2021.
- História, https://oliveirasalazar.org/download/documentos/História%20da%20LP___C2CD8D24-96F5-46C6-BFC9-C519D8427237.pdf, dostęp: 30.07.2020.
- Illegal A/B-26 Invader sales, <http://napoleon130.tripod.com/id817.html>, dostęp: 16.02.2020.
- In Memoriam. Nome: Rolando Frederico Mantovani Borges Filipe, <https://academiamilitar.pt/rolando-frederico-mantovani-borges-filipe.html>, dostęp: 05.01.2019.
- Inconfidência Mineira, https://www.suapesquisa.com/historiadobrasil/inconfidencia_mineira.htm, dostęp: 21.01.2018.
- João Bernardo Vieira, dostęp: <https://www.theguardian.com/world/2009/mar/04/nino-vieira-obituary>, 07.02.2019.
- Jonas Malheiro Savimbi (1934–2020), <https://www.blackpast.org/global-african-history/savimbi-jonas-malheiro-1934-2002/>, dostęp: 15.04.2020.
- Jonas Malheiro Savimbi Facts, <https://biography.yourdictionary.com/jonas-malheiros-savimbi>, dostęp: 15.04.2020.
- Kaúlza de Arriaga [1915–2004], Gen., http://www.itn.pt/memoria/bios/pt_bio_karriaga.htm, dostęp: 14.04.2019.
- Keesing's World News Archives, <http://web.stanford.edu/group/tomzgroup/pmwiki/uploads/1391-1971-05-KS-a-JHS.pdf>, dostęp: 28.01.2020.
- Kingdom of Kongo 1390–1914, <https://www.sahistory.org.za/article/kingdom-kongo-1390-1914>, dostęp: 05.04.2020.
- Krus Abecasis J.D., O drama espiritual das Forças Armadas estilhões de uma vida castrense desfigurada, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/227>, dostęp: 14.05.2020.
- Lago Niasa – Base Naval de Metangula, 1964/75 (1), <https://reservanaval.blogspot.com/2016/12/lago-niassa-base-naval-de-metangula.html>, dostęp: 28.01.2020.
- Lázaro Cavandame e o nacionalismo maconde*, <https://ambicanos.blogspot.com/2016/11/lazaro-kavandame-e-o-nacionalismo.html>, dostęp: 24.02.2020.
- Le rôle des tirailleurs sénégalais éclairé par David Diop, <https://www.dw.com/fr/le-rôle-des-tirailleurs-sénégalais-éclairé-par-david-diop/av-50945641>, dostęp: 01.04.2020.
- Legião Portuguesa, <https://www.aatt.org/site/index.php?op=Nucleo&id=1461>, dostęp: 30.07.2020.
- Legião Portuguesa, <https://www.oliveirasalazar.org/download/documentos/Breve%20ApontamentoCA0C119E-8D1B-4E4A-A1B1-3EB84CF46C0B.pdf>, dostęp: 30.07.2020.
- Lembram-Se: A Tragédia Do Rio Zambeze – 1969, <https://picaorelha.blogspot.com/2016/04/lembra-se-tragedia-do-rio-zaire-1969.html>, dostęp: 27.02.2020.
- Léopold Sédar Senghor, <http://www.presidence.sn/en/presidency/leopold-sedar-senghor>, dostęp: 01.04.2020.
- „Letter from Neto to Cuban leadership”, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/112137>, 02.02.2007.
- List of SA330C Puma in Portugal, <https://www.helis.com/database/model/SA330C/?filc=PT>, dostęp: 21.06.2020.
- Lockheed PV-2 Harpoon, <https://forum.warthunder.com/index.php?topic/394160-lockheed-pv-2-harpoon-5x-50-mgs-for-standard-tech-tree/>, dostęp: 28.04.2019.

- Macau, <https://www.britannica.com/place/Macau-administrative-region-China>, dostę: 10.08.2020.
- Machado M., „In Memorium: General Bettencourt Rodrigues”, <http://www.operacional.pt/in-memorium-general-bettencourt-rodrigues/>, dostę: 14.02.2012.
- Machado M., „Lança-Foguetes de 37 mm Para Tropas Terrestres”, <http://www.operacional.pt/lanca-foguetes-de-37mm-para-tropas-terrestres/>, dostę: 06.12.2018.
- Meneses de F. R., „Post-war Settlement (Portugal)”, https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/post-war_settlement_portugal, dostę: 19.03.2018.
- Meponda Moçambique II, https://www.youtube.com/watch?v=4v_s9c7OIS0, dostę: 15.01.2020.
- mls [Manuel Lema Santos], Guiné - A Marinha do PAIGC de 1963 a 1974, <https://reservanaval.blogspot.com/2021/03/guine-marinha-do-paigc-de-1963-1974.html>, dostę: 09.01.2022.
- mls [Manuel Lema Santos], Guiné, 1969 – Emboscada a um comboio naval – Parte I, https://blogue-pdf.mlemasantos.com/20200803_Guine_1969%E2%80%93Emboscadaaumcomboionaval-ParteI.pdf, dostę: 26.12.2021.
- mls [Manuel Lema Santos], Guiné, 1969 – Emboscada a um comboio naval - Parte II, https://blogue-pdf.mlemasantos.com/20200804_Guine_1969%E2%80%93Emboscadaaumcomboionaval-ParteII.pdf, dostę: 26.12.2021.
- mls [Manuel Lema Santos], Guiné - Navegação de Cabotagem e Batelões, https://reservanaval.blogspot.com/2020/05/guine-navegacao-de-cabotagem-e-bateloes_14.html, dostę: 09.01.2022.
- mls [Manuel Lema Santos], Guiné, 1964 – Operação «Hitler» no rio Camexibó, <https://reservanaval.blogspot.com/2017/05/guine-1964-operacao-hitler-no-rio.html>, dostę: 01.07.2018.
- Moçambique – Guerra Colonial – Operação Nó Gordio, <https://www.youtube.com/watch?v=d0pLO-Tym3tQ>, dostę: 14.04.2019.
- Moçambique, LFP «Saturno» – P 1136, <https://reservanaval.blogspot.com/2018/05/mocambique-lfp-saturno-p-1136.html>, dostę: 15.01.2020.
- Moorman M., White settler states and secret police forces, <https://africasacountry.com/2015/03/whitehistorymonth-white-settler-states-and-secret-police-forces>, dostę: 22.06.2020.
- Morreu Alpoim Calvão, o comandante da “Operação Mar Verde” na Guiné, <https://observador.pt/2014/09/30/morreu-alpoim-calvao-o-comandante-da-operacao-mar-verde-na-guine/>, dostę: 04.02.2019.
- Mortos em Combate, <http://www.areamilitar.net/analise/analise.aspx?NrMateria=52&p=8>, dostę: 03.10.2015.
- Mozambique marks Mueda massacre, <https://www.enca.com/africa/mozambique-marks-mueda-massacre>, dostę: 19.02.2019.
- Na Guerra do Ultramar, <http://riodosbonsinais.blogspot.com/2013/07/francisco-daniel-roxo.html>, dostę: 16.02.2020.
- Não me lixem!, <https://salvoconduto.blogs.sapo.pt/78337.html>, dostę: 19.03.2020.
- National Front for the Liberation of Angola. Frente Nacional de Libertacao da Angola (FNLA), <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/fnla.htm>, dostę: 06.04.2020.
- Navio de Apoio Sam Brás, <https://barcoavista.blogspot.com/2010/11/navio-de-apoio-sam-bras.html>, dostę: 27.02.2020.
- Neves J.V., „«Operação Esmeralda», na Conquista da Pedra Verde. Angola”, <https://www.facebook.com/102512929796720/posts/881010488613623/>, dostę: 24.04.2020.
- North American T-6G Texan, <https://www.lonestarflight.org/fly/north-american-t-6-texan/>, dostę: 20.02.2020.
- Nuno de Oliveira H., A Condecoração do Coronel Raúl Folques, Um Acto de Justiça!, <https://www.>

- academia.edu/33969200/A_CONDECORAÇÃO_DO_CORONEL_RAÚL_FOLQUES_UM_ACTO_DE_JUSTIÇA, dostę: 15.02.2019.
- Nuno Rodrigues L., Militares e Política: a Abrilada de 1961 e a Resistência do Salazarismo, LER História, 2013 (65), <https://journals.openedition.org/lerhistoria/447>, dostę: 14.04.2019.
- O espírito que veio de Angola. Histórias de paixão e loucura na guerra do Ultramar. Viagem ao Batalhão de Caçadores 141, <https://www.cmjornal.pt/mais-cm/domingo/detalhe/o-espirito-que-veio-de-angola>, dostę: 27.04.2020.
- O inferno português em África, <https://www.cmjornal.pt/mais-cm/domingo/detalhe/o-inferno-portugues-em-africa>, dostę: 05.02.2019.
- O Movimento de Emancipação dos Guineenses, <http://www.cart1525.com/gouveia/movimento.pdf>, dostę: 23.10.2018.
- One of Africa's longest bridges, 86-year-old Ponte Dona Ana gets a much-needed facelift, <https://clubofmozambique.com/news/one-of-africas-longest-bridges-86-year-old-ponte-dona-ana-gets-a-much-needed-facelift/>, dostę: 27.02.2020.
- Operação „Nó Górdio”. Chefias Militares, http://ultramar.terraweb.biz/index_operacao_NOGOR-DIO_Chefias_Militares.htm, dostę: 29.03.2019.
- Operação «Atum». Transporte de Lanchas da Marinha do Lumbo a Meponda”, <https://niassa1558.blogspot.com/2019/02/operacao-atum-transporte-de-lanchas-da.html>, dostę: 13.01.2020.
- Operação Águia, Guerra Colonial 1961–1975, <https://www.guerracolonial.org/index.php?content=186>, dostę: 24.04.2019.
- Operação Ametista Real, a resposta, <http://www.guerracolonial.org/index.php?content=411>, dostę: 05.02.2019.
- Operação da serra da Canda, <https://www.geralforum.com/board/showthread.php/238709-operacao-canda>, dostę: 26.04.2020.
- Operação Golpe de Flanco, <http://cart2731.pt/torrado2.html>, dostę: 28.06.2020.
- Operação Jove, dostę: <https://www.guerracolonial.org/index.php?content=394>, 07.02.2019.
- Operação «Mar Verde» o PAIGC Esteve a Prazo, https://antoniogoncalves20.wixsite.com/veteranos-ultramar/single-post/2019/01/18/OPERAÇÃO-«-MAR-VERDE»-O-PAIJC-ESTEVE-A-PRAZO?fb_comment_id=618615878263199_620228218101965, dostę: 04.02.2019.
- Operação Mar Verde – Parte II, <https://arquivos.rtp.pt/conteudos/operacao-mar-verde-parte-ii/>, dostę: 16.07.2019.
- Operação Viriato. A conquista de Nambuangongo Angola 1961, https://oliveirasalazar.org/download/documentos/Operação%20Viriato%201961___65499CAA-E708-4F27-8E9D-08D7331278DB.pdf, dostę: 21.04.2010.
- Operación Dulcinea: el secuestro del «Santa María», <https://debarbasyboinas.wordpress.com/2016/11/09/operacion-dulcinea-el-secuestro-del-santa-maria/>, dostę: 24.01.2018.
- Opracowanie własne według: Montepuez, Mozambique, <http://www.weatherbase.com/weather/weather.php?s=32276&refer=wikipedia>, dostę: 04.03.2019.
- Os 72 navios alemães que levaram à entrada de Portugal na Grande Guerra, <https://www.publico.pt/2014/09/04/culturaipylon/noticia/os-72-navios-alemaes-que-levaram-a-entrada-de-portugal-na-grande-guerra-1668548>, dostę: 22.02.2018.
- Os Dias do Strela – Há 40 anos na Guiné, <http://passarodeferro-operations.blogspot.com/2013/11/os-dias-do-strela-ha-40-anos-na-guine.html>, dostę: 07.01.2019.

- Os Flechas: o exército secreto da PIDE em Angola, <https://observador.pt/especiais/os-flechas-o-exercito-secreto-da-pide-em-angola/>, dostep: 24.06.2020.
- Os Massacres du Tete, <http://massacredewiriyamu.blogspot.com>, dostep: 18.03.2020.
- Os nossos filhos nunca se hão-de envergonhar dos nomes que usam, http://ultramar.terraweb.biz/RMA_operacao_NANDA_Selva_do_Alto_Maiombe_22Out1965.htm, dostep: 12.06.2020.
- Osório A., A Batalha de Mongua, No Sul De Angola (1915), <https://www.revistamilitar.pt/artigo/1243>, dostep: 12.03.2018.
- Our history, <https://www.tapairportugal.com/en/our-history/timeline>, dostep: 14.01.2019.
- Pereira da Costa H.M., O Messianismo do Padre Vieira e a Inquisição, <http://www.dhi.uem.br/gtreligiao/pdf/st12/Costa,%20Hermisten%20Maia%20Pereira%20da.pdf>, dostep: 19.01.2018.
- Pieres Nunes A.L., Os Assaltos de 4 de Fevereiro Em Luanda e o Massacre de 15 de Março no Norte De Angola – Antecedentes, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/906>, dostep: 27.04.2020.
- Pinenta F.T., The Portuguese «New State» and the reform of the colonial State in Angola: the political behavior of the white elites (1961–1962), *História*, vol. 33, no. 2, Franca July/Dec. 2014, https://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0101-90742014000200250, dostep: 15.05.2010.
- Portuguese gunboat Patria 1903–1931 and Chinese Fu Yu 1931–1937, <http://warshipsresearch.blogspot.com/2015/12/portuguese-gunboat-patria-1903-1931-and.html>, dostep: 13.03.2018.
- Portuguese Navy (Portugal), http://www.navypedia.org/ships/portugal/pr_es_alfonso_de_albuquerque.htm, dostep: 15.10.2015.
- Portuguese Navy (Portugal), Other Fighting Ships, Chaimite Gunboat (1898), http://www.navypedia.org/ships/portugal/pr_of_chaimite.htm, dostep: 12.03.2018.
- Principal Dates and Time Line of Algeria 1945–1957, <https://www.marxists.org/history/algeria/1945-1957.htm>, dostep: 14.03.2019.
- Quand partir à Maputo au Mozambique, <https://www.ou-et-quand.net/partir/quand/afrique/mozambique/maputo/>, dostep: 04.03.2019.
- Rebelo M. de Sousa, Portugal «assume a responsabilidade» pelo massacre de Batepá, <https://www.publico.pt/2018/02/21/politica/noticia/portugal-assume-a-responsabilidade-pelo-massacre-de-batepa-1803953>, dostep: 27.03.2018.
- Regimento que levou Tomé de Souza governador do Brasil, Almerim, 17/12/1548, Lisboa, AHU, códice 112, fls. 1-9, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5523820/mod_resource/content/1/2.%20Regimento%20do%20Governo-Geral%20%28Tom%C3%A9%20de%20Sousa%29%2C%201548.pdf, dostep: 19.01.2017.
- Republic F-84G Thunderjet, <https://www.flightjournal.com/republic-f-84g-thunderjet/>, dostep: 04.06.2020.
- Revolta de 1846 – Guerra da Patuleia, <http://revolta-de-1846-guerra-da-patuleia.html>, dostep: 21.02.2018.
- Revolução Pernambucana 1817, <http://brasilecola.uol.com.br/historiab/revolucao-pernambucana.htm>, dostep: 21.01.2017.
- Rita F., The First World War in Mozambique (1914–1918), [http://www.portugalgrandeguerra.defesa.pt/Documents/THE%20FIRST%20WORLD%20WAR%20IN%20MOZAMBIQUE%20\(1914-1918\).pdf](http://www.portugalgrandeguerra.defesa.pt/Documents/THE%20FIRST%20WORLD%20WAR%20IN%20MOZAMBIQUE%20(1914-1918).pdf), dostep: 23.02.2018.
- Rodriguez Coelho A., A Logística Terrestre e a Guerra do Ultramar, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/618>, dostep: 30.04.2020.

- S. Tomé e Príncipe: Importância de massacre de Batepá tem sido ignorada, http://saladeimprensa.ces.uc.pt/ficheiros/noticias/12227_Observador.pdf, dostęp: 27.03.2018.
- Sambú F., Memória – Farim e o Massacre de 1965, <http://www.guine-bissau.tv/2015/04/farim-e-o-massacre-de-1965.html>, dostęp: 29.10.2018.
- Samora Moises Machel, <https://www.encyclopedia.com/people/history/african-history-biographies/samora-moises-machel>, dostęp: 17.01.2019.
- São Tomé e Príncipe após a independência, <http://ensina.rtp.pt/artigo/sao-tome-e-principe-apos-a-independencia/>, dostęp: 04.01.2018.
- SE 3160 / SA 316 / SA Aerospacia/Sud-Aviation SE 3160/ SA 316/SA 319 Alouette III. Light Utility Helicopter, http://www.flugzeuginfo.net/acdata_php/acdata_alouette_3_en.php, dostęp: 30.10.2018.
- Silva Monteneiro da P., „A Logística de Portugal na Guerra Subversiva de África (1961 A 1974)”, <https://www.revistamilitar.pt/artigo/844>, dostęp: 29.04.2020.
- Sousa de A., Ten. Cor. Pilav. Almeida Brito Primeira vítima mortal do Strella, <http://especialistasda-ba12.blogspot.com/2007/07/tencorpilav Almeida-brito-nica-vitma.html>, dostęp: 04.01.2019.
- Spínola, António Sebastião Ribeiro de, https://www.marxists.org/portugues/dicionario/verbetes/s/spinola_antonio.htm, dostęp: 01.02.2019.
- Sud Aviation SA-330C Puma, <http://www.operacional.pt/sud-aviation-sa-330-puma/>, dostęp: 21.06.2010.
- T-10 Parachute Assembly, <https://www.millsmanufacturing.com/products/t-10-parachute/>, dostęp: 23.04.2010.
- T-33A T-Bird, <https://acidentesaviacaomilitar.blogspot.com/2016/10/t-33a-t-bird.html>, dostęp: 15.02.2019.
- Tenente-Coronel Armando Maçanita, http://ultramar.terraweb.biz/RMA/Imagens_RMA_Armando-Macanita_Operacao_Viriato.htm, dostęp: 21.04.2020.
- Tété river gunboat (1920), http://www.navypedia.org/ships/portugal/pr_of_tete.htm, dostęp: 09.05.2018.
- Tete riverine gunboat, http://www.navypedia.org/ships/portugal/pr_of_tete.htm, dostęp: 16.03.2019.
- The Angolan Civil War (1975–2002): A Brief History, <https://www.sahistory.org.za/article/angolan-civil-war-1975-2002-brief-history>, dostęp: 06.04.2020.
- The Border War – The South African Air War, <https://www.saairforce.co.za/the-airforce/history/saaf/the-border-war>, dostęp: 22.07.2019.
- The Climate of Angola, <https://www.worldatlas.com/articles/what-type-of-climate-does-angola-have.html>, dostęp: 30.03.2010.
- The Eland, <http://www.army-guide.com/eng/product2748.html>, dostęp: 07.07.2020.
- The Lockheed P2V Neptune & Martin Mercator, <http://www.airvectors.net/avp2v.html>, dostęp: 30.10.2018.
- The North American F-86 “Sabre”, <https://planesoffame.org/aircraft/plane-F-86F>, dostęp: 17.02.2020.
- The Portuguese Commandos, <https://www.mercenary-wars.net/elite-units/portuguese-commandos.html>, dostęp: 31.01.2019.
- The Revolutionary Legacy of Amílcar Cabral, <https://www.invent-the-future.org/2014/09/amilcar-cabral/>, dostęp: 21.01.2019.
- Tropas a cavalo, Angola (1967–1974) & Moçambique (1972–1974), <http://www.operacional.pt/tropas-a-cavalo-angola-1967-74-mocambique-1972-74/>, dostęp: 08.07.2020.
- Truck, 15-CWT 4x4 <http://www.c15ta.dk/tecnical.htm>, dostęp: 25.11.2021.
- TS Santa Maria-TS Vera Cruz, <http://www.ssmaritime.com/Vera-Cruze-Santa-Maria.htm>, dostęp: 21.01.2018.

- UK Inflation Rate, 1916–2021 (£200,000), <http://www.in2013dollars.com/1916-GBP-in-2021?amount=200000>, dostęp: 19.09.2021.
- Villalobos L., Os 72 navios alemães que levaram à entrada de Portugal na Grande Guerra, <https://www.publico.pt/2014/09/04/culturaipilon/noticia/os-72-navios-alemaes-que-levaram-a-entrada-de-portugal-na-grande-guerra-1668548>, dostęp: 22.02.2018.
- War Plan Grey, <https://www.globalsecurity.org/military/ops/war-plan-gray.htm>, dostęp: 23.03.2018.
- Wilk W., Sankcje międzynarodowe przeciwko Rodezji Południowej – cele i praktyka, *Rubikon*, 1998 nr 1, <http://venus.ci.uw.edu.pl/~rubikon/Nr1/rodezja.htm>, dostęp: 10.06.2005.
- Wilson R.T., *The One-Humped camel in Southern Africa: Imports to and use in south west Africa/Namibia*, *Journal of Camel Practice and Research*, 2012, vol. 19, no 1, https://www.researchgate.net/publication/289924000_The_One-Humped_camel_in_southern_africa_Imports_to_and_use_in_south_west_AfricaNamibia, dostęp: 08.07.2020.
- Wiriya mu teve aspetos de genocídio (wywiad z M. Dhada), <https://observador.pt/especiais/wiriya-mu-teve-aspetos-de-genocidio/>, dostęp: 21.03.2020.
- Zimbabwe History and Politics, www.joewe.in.de/zw.html, 12.06.2006.
- Zimbabwe History, www.africanet.com/africanet/country/zimbabwe/history.htm, 12.06.2006.
- Даниил Семёнович Солод, <http://people-archive.ru/character/daniil-semnovich-solod>, dostęp: 23.10.2018.
- Дегтярь Дмитрий Данилович, http://opisi.rgae.ru/scripts/uis/rgae_any.php?base=mysql:rgae&list=5621&idObj=8108843, dostęp: 23.10.2018.
- Инженерные боеприпасы. Советская Армия. Противопехотная мина ПОМЗ-2, <http://saper.isnet.ru/mines/pomz-2.html>, dostęp: 31.01.2019.
- Инженерные боеприпасы. Советская Армия. Противотанковые мины ТМ-46 и ТМН-46, <http://saper.isnet.ru/mines/tm-46-a.html>, dostęp: 31.10.2019.
- Кубинцы на фронтах холодной войны. Где и зачем воевали солдаты Фиделя Кастро, <https://topwar.ru/143201-kubincy-na-frontah-holodnoy-voyny-gde-i-zachem-voevali-soldaty-fidelya-kastro.html>, dostęp: 31.10.2018.
- Львовски М., Школа диверсантов в Крыму: неизвестные подробности, <https://www.mk.ru/politics/2014/10/28/shkola-diversantov-v-krymu-neizvestnye-podrobnosti.html>, dostęp: 03.01.2019.
- МиГ-17 в Африке, <http://www.airwar.ru/history/locwar/africa/mig17/mig17afrika.html>, dostęp: 01.05.2021.
- Переносной зенитный ракетный комплекс 9К32М „Стрела-2М”, http://rbase.new-factoria.ru/misile/wobb/strela_2m/strela_2m.shtml, dostęp: 08.01.2019.
- «Португальский Вьетнам». Как с помощью СССР Гвинея-Бисау добилась независимости, <https://topwar.ru/94688-portugalskiy-vietnam-kak-s-pomoschyu-sssr-gvineya-bisau-dobilas-nezavisimosti.html>, dostęp: 01.07.2018.
- Розин А., „Африканские эпизоды советского флота – Гвинея”, <http://alerozin.narod.ru/Guinea.htm>, dostęp: 02.07.2022.
- Счетверенная зенитная пулеметная установка ЗПУ-4, <http://rus-guns.com/schetverennaya-zenitnaya-pulemetnaya-ustanovka-zpu-4.html>, dostęp: 27.12.2021.

Skorowidz osób

- Abel Djassi, ps., *zob.* Cabral, Amílcar
Aberth, John 667
Abreu, Benjamin 161
Abreu Ferreira de Carvalho, Manuel de 571
d'Abreu, F.S. 555, 558
Aguiara, Pedro 654
Aires Oliveira, Pedro 410, 411, 412
Alberty Correia, José 571
Albino, Carlos 653
Albuquerque, Afonso de 588
Albuquerque Gonçalves de Aguiar, Manuel 571
Albuquerque, mjr 653
Alcoforado, Mariana 637
Alfonso, A. 145, 149, 152, 153
Alfons V 635
Al-Hajdi Amadú Dila Djaló 171
Ali, Karine 398
Ali, Mamudo 298
Allen, Arthur 668
Almeida, A.F. Dias de 428, 430
Almeida, António Augusto de 476
Almeida Brito, José 182, 183, 185, 186
Almeida Bruno, João de 192, 194–197, 506
Almeida d'Eça, Vicente 503
Almeida e Costa, Vasco de 599
Almeida e Vasconcelos, Fernando de 563, 565
Almeida, Ferrand de 657
Almeida, Francisco 533
Almeida, Júlio 20
Almeida, Leal de 634
Almeida, Luís de 476
Almeida Santos, António de 458, 475, 503, 518, 599
Almeida, Tavares de 658
Alode, Josse 298
Aloni, Shlomo 170
Alpoim Calvão, Guilherme Almor de 46, 66, 115, 142–146, 151, 153, 163–165, 660
Alter, Miroslav 22
Álvares, Jorge 588
Alves Aldeia, Fernando 571, 578
Alves, Amílcar José 406
Alves Araújo, Jorge 130, 133, 136
Alves da Costa, Manuel Artur Correia 26
Alves Ferreira da Silva, Augusto César 409
Alves, José 658
Alves Ribeiro, João Ramiro 633
Alves, Vítor 463
Amado, Leopoldo 221, 222
Amadu, milicjant 171
Amaral, Francisco Xavier do 460, 577, 585
Amaral, Gomes do 56
Amaral, Samuel 329
Anderson, George 82
Andor, L.E. 254
Andrada Campos, Carlos 466, 660
Andrade e Silva, Alberto de 657
Andreasson, Knut 663
André, Maria Zulmira Pereira 97, 638
Aniceto, Alfonso 210
Anselmo, Pato 657, 658
Antunes, Antonio Lobo 470
Antunes, Giselda 188
Antunes, J.F. 182
Aparício, José 406, 408, 409
Aparicio, Luís António 488
Aparício, Silva 653
Aragão, Vidigal 329

- Arantes e Oliveira, Eduardo 245
 Araújo, António de 440, 510
 Araújo, José 502
 Ares, kpt. 49
 Argüelles, Raúl Díaz 486, 499
 Arminda Pereira, Maria 638
 Arnold, Guy 412
 Arriaga, Kaulza de Oliveira de 309, 310, 312–315,
 323, 325, 326, 328, 332, 345, 376, 379, 383,
 395, 412, 414, 416, 417, 431, 448–450, 574
 Assad, Hassan 153, 159
 Assamo, Américo 298
 Assunção, Alfredo 658, 659
 Auditto, Arun 556, 558
 Azaredo, Carlos 538
 Azevedo Teixeira, Rui de 658
- B**acara, Joao 161
 Balacó, Rui 425
 Banda, Hastings 366, 370
 Bandeira de Mello, Isabel 637
 Banha Soares, Fernando Luís 632
 Barbosa, Orlando 512, 524
 Barbosa, Rafael Paul 20, 30, 121, 448
 Barosso, Luís Machado 377
 Barreiros, João Fajardo 573
 Barreno, Maria Isabel 637
 Barros, Caetano 450
 Barroso Hipólito, Abel 469
 Barry, Abdulay 62
 Bastos Machado, José Tomás de 411, 416, 512
 Batista de Souza Donas-Bôtto, João 651
 Batista, Fulgencio 198
 Baye, mjr 195
 Beato, Carlos 659
 Beato, José 328
 Beatriz, Bicho 654
 Beaufre, André 312
 Beaumont, Jacques 617
 Beavogui, Louis Lansana 154, 158
 Beça Múrias, Luís Eugénio 308
 Bègue, Sandrine 540
 Belkhiria, Kamel 177
- Belo de Carvalho, Mário 654
 Benigny, Valentim 409
 Bento, Teófilo 655
 Bergh, Hendrik van den 469
 Bertulli, Cesare 409
 Bettencourt Conceição Rodrigues, José Manuel
 de 15, 215, 216, 217, 219, 223, 232, 502
 Bettencourt, João Tristão de 245
 Bettencourt Mouzinho, kmdr 352
 Bhonsle, S.J.S. 548
 Błażejczyk, Krzysztof 663
 Boiro, Mamadou 157
 Bonate, Liazzat 252
 Bonner, Neville 584
 Boormans, Daniel 260
 Bootsma, H.A. 348
 Borges, Charles 532
 Borges Coelho, João Paulo 407
 Borges de Macedo, Jorge 173
 Borges, João Vieira 605
 Borst, Marco 87
 Botas, João 592
 Botelho Moniz, Júlio 312, 546
 Botha, Pieter 469
 Bragança, Aquino de 614
 Bragança Cunha, Tristão de 534
 Brandt, Edgar 200
 Brázia, Paulo Jorge Martins da 351
 Bres, Joris de 258
 Brézet, Francois-Emmanuel 661
 Breżniew, Leonid 147
 Brito, Abreu 563
 Brito e Cunha, Fernando 658
 Brito Patali, Rui de 588
 Brito, Rebordão de 117, 156, 157, 164
 Bruno, João de 218
 Bułganin, Nikolaj 539
 Bunker, Ellsworth 542
 Buraimo, Armando 285, 298
 Burakowski, Adam 534
- Cabral, Amílcar 17, 20, 22–24, 26, 30, 31, 40, 62,
 63, 74, 75, 87, 112, 121, 143, 151, 158, 160–

- 162, 170, 171, 174, 180–183, 228, 448, 510,
579, 614, 615
- Cabral, Ana Maria 160
- Cabral Couto, Abel 313
- Cabral Couto, Francisco 547
- Cabral, Juvenal António 24, 228
- Cabral, kpt. 49
- Cabral, Luís 17, 24, 60, 129, 151, 170, 180, 216,
228, 509
- Cabral Sacadura, José 354
- Cabral, Vasco 614
- Cabrera, Ramon Perez 105
- Cabrita, Felicia 407, 412
- Cabrita, J. 294, 295
- Cadamosto, Alvise 11, 17
- Cadelo, Carlos 477
- Cadete, Ramos 653
- Caeiro Carrasco, João 266, 269
- Caetano, Jacob João „Monstro Imortal” 476
- Caetano, Marcello 116, 118, 152, 173, 174, 216,
310, 410, 411, 414, 416, 437–439, 441, 442,
445–447, 449–451, 458, 471, 512, 576, 605,
614, 651, 656, 658–660
- Cahen, Michel 252
- Cal, Albino da 328
- Callan, plk, *zob.* Georgiou, Costas
- Calvaho Ferreira, sierż 188, 189
- Calvert, Michael 398
- Camará, Bacai 118
- Camará, Quebá 118
- Camará, Sitafá 118
- Cameroon, D.St.J. 550
- Camilo, Carlos 654
- Camões Tam 592
- Candeth, Kunhiraman Palat 548, 549, 566
- Cangoma, Miguel 314
- Cann, John 33, 43, 44, 57, 65, 74, 110, 113, 115,
117, 126, 143, 145, 153, 154, 157, 160, 174,
205, 208, 213, 220, 249, 271, 288, 293, 298,
303, 338, 350, 351, 354, 356, 359, 360, 362,
364, 421, 430, 445
- Canté, Hady 164
- Canto e Castro 463
- Cardoso, Alves 113
- Cardoso Fontão, José 653, 654
- Cardoso, Leonel 476, 500
- Cardoso, Ribeiro 424
- Carmona, Óscar 435
- Carneiro de Sousa e Meneses, Arnaldo Dionísio
571
- Carreira, Henrique „Iko” 476, 483, 614, 616, 619,
620
- Carvalho, João 188
- Carvalho Teixeira, José Maria 631
- Casals, Eduardo 36
- Castro, Fidel 74, 75, 198, 230, 478, 479, 490, 494,
495, 499
- Castro Gil, Vitor Manuel 221–223
- Castro, kpt. 653
- Castro, Orlando 150
- Cauto, Abel 373, 385
- Cavaleiro, Fernando 49, 55, 57
- Cavandame, Lázaro 293–295, 299, 372
- Čavoški, Jovan 477
- Ceita, Guadalupe de 614
- Cento, Fernando 540
- Céu Policarpo, Maria do 638
- Chabal, Patric 228
- Chalegua, Cipriano 311
- Chan, Ming 597
- Charais, Franco 463
- Charchalis, Wojciech 470
- Chaudhuri, Jayanto Nath 548, 549, 565
- Cheema, A.S. 548, 563
- Cherno, Rashid 171
- Chibuane, szejc 252
- Chipande, Alberto 258, 260–262, 524
- Chipenda, Daniel 475, 476, 481
- Chissano, Joaquim 261, 459, 525, 616, 618, 620
- Chomiczewski, Krzysztof 661
- Chorão, Luís 435
- Chruszczow, Nikita 539
- Chumbinho, António H. 329
- Churchill, Winston 221
- Cid, Baluda 653
- Cidraes, Rui 61

- Clemente, Anne 290
 Clinton Aldridge Jr, Leo, *zob.* Milas, Leo
 Conceição Moita, Maria da 439, 440
 Conceição Mouzinho, Pedro da 351, 352
 Cope, Zak 30
 Cordovil, João 440
 Correia Alves da Costa, Manuel Artur 224
 Correia Bernardo, kpt. 654
 Correia de Barros, Pedro 245, 599
 Correia de Campos, António Valadares 188
 Correia, Garcia 654
 Correia, Pezarat 463, 476
 Correira Bernardo, kpt. 657
 Correira, Costa 154
 Costa Almeida, José Augusto da 245
 Costa Campos, pplk 113
 Costa Cardoso, Candido José da 348
 Costa Cesário, Rui da 105
 Costa Chagonga, Baltazar da 255
 Costa Correia, por. 660
 Costa Ferreira, Alberto Mourão da 428
 Costa Ferreira, mjr 654
 Costa Gomes, Francisco da 269, 447, 449, 450, 454, 461–465, 477, 495, 579, 660
 Costa Gomez, Francisco da (pilot) 117, 229
 Costa Gomez, Francisco da (sztabowiec) 21
 Costa Lopes, Martinho da 573
 Costa, Manuel Saturnino 62
 Costa Mousinho, Augusto da 577
 Costa Neves 463
 Costa Pinto, Antonio José da 561, 563
 Costa Pinto, António 436, 445
 Costa Rego, Luís da „Xina” 572
 Costa Santos, Paulo Belmarço da 66
 Costa Soares, Antonio da 572, 573, 587
 Costa Varino, Américo da 506
 Costa Xavier, Eduardo da 634
 Coutinho e Lima, Alexandre 205, 209, 210
 Coutinho, Roel 185, 189
 Couve de Murville, Maurice 617
 Craveiro Lopes, João Carlos 383
 Crespo, Vítor 245, 463, 525, 653, 660
 Cristina, Orlando 290
 Cross, Glenn 372
 Cruzeiro, Maria Manuela 595
 Cruz, Francisco 328
 Cruz, Francisco Lopes da 577
 Cruz Rodrigues, Fátima da 506, 509
 Cunha Aragão, António da 545, 558, 559, 567, 571
 Cunha e Silva, Raul 153, 160
 Cunhal, Álvaro 173, 455, 462, 465
 Cunha, Paulo 539
 Curado Leitão, João José 299, 329, 331
 Curzon, Daniel 111
 Czang Kaj-szek 593

Dalba, Thieme 159
 Danek, Danuta 637
 Dáskalos, Sócrates 614
 Daves, Joseph 587
 Davidson, Basil 41, 42, 502
 Debré, Michel 230
 Delgadinho Rodrigues, Joaquim Manuel 184
 Delgado, Humberto 437, 442, 463
 Denemark, Robert 407
 Dhada, Mustafah 407, 410, 412, 607
 Diaby, Kaman 158
 Diallo, Abdoulaye, ps. Portos 163, 164
 Diallo, Saifoulaye 154, 158
 Diallo, Siradiou 153, 159
 Diallo, Thierno 153, 159
 Diané, Lansana 157
 Dias de Lima, pplk 659
 Dias, Jill Rosemary 17
 Dias, Jorge F. 328
 Dias, Nuno Xavier 458
 Diegtiar, Dimitrij 22
 Dimić, Natalija 477
 Dinitz, Simcha 233
 Direito Manuel Fernandes, Juiz de 571
 Djaló, João Bacar 153
 Domingues, António Garcia 329
 Domingues, Lago 155
 Domosławski, Artur 479
 Dönitz, Karl 661
 Douglas, Sarah 111

Drake, Francis 17
 Drake, Victor 75
 Duarte, Abilio 17, 20, 149, 457
 Duarte, Caldas 655
 Duarte, José Manuel 572
 Duarte Silva, António 15, 439, 510
 Dubash, H.F. 550
 Du Bois, Victor 148
 Dulles, John 539
 Durán Muñoz, Rafael 444
 Dziubek, Zdzisław 669

Easter, Davis 576

Egídio, Nuno Viriato Tavares de Melo 524, 599
 Ehlers, Robert 111
 Eltringham, Keith 302
 Engineer, Aspy Merwan 548
 Escórcio, Hermínio 476
 Escudeiro, Câncio 328
 Esparteiro, Joaquim Marques 599
 Espinosa, Augusto 166
 Espinoza Martin, Ramon 499, 500
 Espírito Santo, Alda do 614
 Espírito Santo, Carlos 329
 Espírito Santo, Aldo 24
 Estêvão Ferreira, Nuno 436

Falconam, Lucas 160

Fallaci, Oriana 447
 Fangon, dr 665
 Faria Afonso, Jaime 328
 Faria, Ana Mouta 513
 Faria de Carvalho, kpt. 49
 Faria Manhiça 298
 Faustino, Alegria 206
 Feitais da Silva, Telma 18
 Feitor, Gabriel 440
 Ferreira, kpt. 49
 Ferreira, Lino 353
 Fernandes, Alarico 585
 Fernandes Formigal, Carma 313
 Fernandes, José Manuel 407
 Fernandes, kpt. 659

Fernandes Luís, Pedro 18
 Ferreira, Abilio 633
 Ferreira Bossa, José Silvestre 532
 Ferreira da Silva, Manuel 211
 Ferreira de Macedo, Ernesto António Luís 471, 485
 Ferreira Diniz, mjr 655
 Ferreira Durão, Rafael 209, 210, 211
 Ferreira Gomes, António 438
 Ferreira, Henriques 189
 Ferreira, José Alves 532
 Ferreira, Lemos 213, 232
 Ferreira, Miguel 226
 Ferreira Oliveira, Ricardo 18
 Ferro Ribeiro, Jorge 245
 Ferevereiro, Gonçalo Sampaio 285, 288, 289
 Feytor Pinto, Pedro 659
 Fidalgo, Virgílio 535
 Figueira Martin, Joseph 499
 Finchelstein, Federico 436
 Finnegan, William 423
 Firmino do Rosário, Oscar David 306, 307
 Fischer, Helmut 162
 Fischer Lopes Pires, Nuno 653
 Fistein, David 20
 Flinthan, Vic 623, 624, 625
 Fodio, Usmana dan 14
 Follereau, Raoul 440
 Folques, Raúl 195, 218, 220, 226
 Ford, Gerald 488
 Forsyth, Frederick 60
 Fortes, Fernando 20
 Franciszek Xawier, św. 546
 Franco, Francisco 618, 620
 Franco Pinheiro, Joaquim António 471
 Franzoline, Emílio 409
 Freire, Dulce 436
 Freire Temudo Barata, Filipe José 571
 Friedrich, Albert 641
 Furtado, Joaquim 656

Galbraith, John 541

Gall, Wiesław 661

- Galvão de Melo, Carlos 454
 Galvão, Henrique 442
 Gama Diogo, Albano da 329
 Gama, Vasco da 531
 Gandhi, Mahatma 533, 534
 Garret, Richard 596
 Gaulle, Charles de 617
 Gawrycki, Marcin 74, 254
 Gebuza, Armando 261
 George, Edward 479, 486, 490
 Georgiou, Costas 494
 Geppert, Edyta 653
 Ghandhi, R.K.S. 550
 Gleijeses, Piero 75, 478, 479, 482, 497
 Glória Belchior, José da 329
 Glória Belchior, Manuel 331
 Goencho Saiba, *zob.* św. Franciszek Xawier
 Gomes, André Pedro 148, 149
 Gomes, Carlos 337
 Gomes Cordoso, Leonel Alexandre 485
 Gomes, Daniel 51, 56
 Gomes de Araújo, Carlos Nery 130, 132
 Gomes de Araújo, Manuel 41, 48, 52
 Gomes, Matos 210
 Gomes, Oliverio 340, 343, 345
 Gonçalves, António 328
 Gonçalves, Avelino 455
 Gonçalves, Cecílio 458
 Gonçalves Cerejeira, Manuel 440
 Gonçalves, Eurico „Chińczyk” 499
 Gonçalves, Guilherme Maria 578
 Gonçalves, João 574
 Gonçalves Ribeiro, António 476
 Good, Robert 627
 Gouveia, São 15
 Gouveia, Sarmiento 545
 Gowon, Yakub 166
 Góis, Fialo 155
 Grabin, Wasilij 235
 Grant, Neil 377
 Grão, Luís 639
 Gruveta, Bonifácio 300
 Grzegorz XV, papież 546
 Grzybowski, Jacek 661
 Guambe, Dina 243
 Guang-Zhan, Shu 595
 Guedes, Paulo Bénard 532, 547
 Guérin-Sérac, Yves, *zob.* Guillou, Yves
 Guernadec, Jean Robert de, *zob.* Guillou, Yves
 Guevara, Ernesto 24, 74, 198, 205, 254, 255
 Guichard, Guy 163
 Guilleragues, Gabriel de 637
 Guillou, Yves 264
 Guimarães, Fernando 468
 Gumane, Paul José 253, 255
 Gungunhana, Reinaldo Frederico 266, 300
 Gunn, G.C. 570, 573, 578, 579, 592
 Gwambe, Adelino 253, 254
 Gwembe, Eusébio 301
Hall, Margaret 521
 Hallstein, Walter 162
 Hamann, Hilton 469, 490
 Hamblin, P.F. 348
 Harper, Charles 616, 617
 Haskew, Michael 65
 Hastings, Adrian 408, 410, 411
 Heath, Edward 628
 Hecky, R.E. 348
 Heeden, Koos van 489
 Henryk Nawigator 11
 Hingá Fernandes, Nuna 18
 Horta, Maria Teresa 637
 Houphouët-Boigny, Félix 148
 Ho Yin 598
 Hurley, Matthew 111, 125, 170
Ilinsky, kmr por. 181
 Imperial, Almas 657
 Ismail, Ali 532
 Iwanek, Krzysztof 534
Jakobson, Max 166
 Jallow, Baba G. 20
 Jan XXIII, papież 410
 Jardim, Jorge 411, 522

Jesus, Aguiar de 154, 161
 Jesus da Silva, Fábio André 648, 650, 652
 Jesus Vileraes, Justina de 290
 Jingwei, Wang 593
 Jinying, Ye 594
 Jones, Kimball 619
 Jones, Matthew 576
 José Afonso, *zob.* Santos, José Manuel Cerqueira Afonso dos
 Julião, Simão 314
 Jumah Masawa, José Marcos 288
 Justino da Silva, Maria Cristina 639

Kachavi, Chico 409
 Kaczmarek, Jacek 446
 Kalley, Jacqueline 254
 Kamil, Muhammed 162
 Kani, Inocêncio 24, 143, 180, 181
 Kanuda, Kenneth 369
 Kapango, Joaquim 476
 Kapuściński, Ryszard 479
 Karibe Mendy, Peter 121
 Karombou, *zob.* Cumbamory
 Katari, Ram Dass 548
 Kaunda, Kenneth 254
 Keefe, Eugene 425
 Kelman, N. 558
 Kennedy, John 26, 541, 620
 Kennes, Erik 483
 Kenyatta, Jomo 482
 Khadiagala, Gilbert Muruli 460
 King, Betty 264
 Kissassunda, Ludy 476
 Kissinger, Henry 233
 Klementowska, Iza 464, 611
 Knight, Ridgway 190
 Kochhst, V.K. 551
 Kozłowska-Szczęsna, Teresa 663
 Krebs, Siegfried 162
 Krishnan, N. 550, 551
 Krus Abecasis, José 82, 86–90, 105, 122
 Kubiak, Krzysztof 484, 629
 Kulkarni, K.L. 550

Kułaga, Eugeniusz 166
 Kumba Yalá 60
 Kurowska, J. 74

Laje, Augusto 653
 Lara, Lúcio 614, 615
 Larmer, Miles 483
 Latta, Thomas 667
 Lauret, Pedro 164, 212, 214, 347, 353, 357, 541
 Leandro, José Eduardo Martinho Garcia 599
 Le Bon, Aurélio 524
 Lee, David 576
 Leira Pinto, José Luís 582, 583, 586
 Leitão, Raúl Patrício 359, 363, 364
 Leite Pereira de Melo e Alvim, Diogo António José 15
 Lemos Pires, Mário 571, 578–580, 587
 Lenin, Włodzimierz 24
 Leote de Almeida e Costa, Vasco Fernando 518
 Lettow-Vorbeck, Paul von 248
 Libenberg, Ian 492
 Lima Bacelar, Sérgio Augusto Margarido 14, 19, 604
 Livingstone, David 348
 Lizak, Wiesław 74, 254
 Lizut, Małgorzata 661
 Lloyd-Jones, Stewart 445
 Lobato, António 36, 111, 160
 Lobato, Nicolau dos Reis 460
 Lobato, Rogério 585
 Lobban, Richard 121
 Löfgran, Folke 177
 Lopes Alvis, plk 499
 Lopes Carvalho, José Alberto 66
 Lopes dos Santos, António 599
 Lopes, Henri 499
 Lopes, Jaime 657
 Lopes, João 163, 169
 Lopes, Joaquim António „Farrusco” 484
 Lopes, Mario Canongia 249, 556
 Lopes Morais, kpt. 163
 Lopes Pires Nunes, António 467
 Lopes, Rui 83

- Lopez Cruz, Aerlomo 177
 Louçã, Seixas 657
 Lourenço, Vasco 445, 448, 463
 Lousada, Alexandre 518
 Loyola Jordao de Araujo, Amaro 572
 López Blanch, Hedelberto 492
 Lübke, Karl Heinrich 162
 Ludwik XIV 665
 Lugard, Frederick 14
 Lurdes Rodrigues, Maria de 638
 Luz Cunha, Joaquim da 215, 471, 657
- M**acedo, Ferreira de 476
 Macedo, Luís 451, 653
 Machado Dray, José 329
 Machado, Miguel 102, 215
 Machava, Benedito 523
 Machel, Samora Moisés 261, 295, 300, 301, 322,
 372, 376, 424, 459, 516, 518, 519, 521, 523,
 528
 Macmillan, Harold 541
 MacQueen, Norrie 410, 518
 Magaia, Filipe Samuel 300
 Mahondroo, P.S. 550
 Maia, Fernandes 329
 Maia Rodrigues, Manuel 211
 Maier, Karl 254
 Malan, Magnus 491
 Malia, R.S. 550
 Malmassari, Paul 353
 Mandela, Nelson 301
 Mané, Ansumane 60
 Mané, Arafam „N'Djamba” 34, 458
 Mané, Kecuta 62
 Mantovani Borges Filipe, Rolando Frederico 189
 Manuel I 533
 Manuel, Paul 451
 Mao Tse-tung, *zob.* Mao Zedong
 Mao Zedong 24, 447, 594, 595, 598
 Marchi, Riccardo 443
 Maria Lúcia, ss 407, 410
 Maria, Victor 216, 217
 Marks, Karol 447
- Marques, Fausto 638
 Marques, Jaime Silvério 454
 Marques, Jorge Figueiredo 525
 Marques Lopes, António 508
 Marques Segredos, Alexandra 471
 Marques Silva, por. 560
 Marques, Silvino Silvério 215
 Marrengula, Constantino Pedro 243
 Martelo, David 145, 149, 152, 153, 444, 446, 461,
 465
 Martínez Rodrigues, Vasco António 15, 32, 35, 45,
 71
 Martinho, Duque 155
 Martins, Adelino 329
 Martins de Oliveira, Felicidade Eugénia 312
 Martins, Hélder 614
 Martins, José 578
 Martins, kpt. 331
 Martins, Silvestre 258
 Marujo, Rui Luís Madureira de Carvalho 577
 Marx, Adolf 162
 Mata, Marcelino da 184, 185, 194, 222, 610, 630–
 636
 Mata, Martinho da 630
 Mateus, Dalila 409
 Mathias, Jorge 428
 Matola, Lourenço 301
 Matos, Carlos de 337
 Matos Ferreira, Ana Sofia de 443
 Matos Ferreira, António 440
 Matos Gomes, Carlos de 329, 445
 Matos Gomes, kpt. 194
 Matos, Helena 499, 513, 517
 Matos, José Augusto 37, 51, 56, 149–151, 164,
 232, 233
 Matos, Martin de 183
 Mauss, Hans 665
 McNamara, Robert 269, 377
 Meir, Golda 233
 Melo, Antonino 406, 412
 Melo Antunes, Ernesto Augusto de 449, 463,
 475, 518
 Melo, João de 391, 398

- Melo Pinto Cardoso, Augusto de 357
 Mendes, Carmen Amado 599
 Mendez, Francisco „Chico” 216
 Mendonça, Manuel Lopes de 57
 Mendy, François 30
 Meneses, Filipe de 269, 377, 435, 627
 Menezes Bragança, Luís de 533
 Menon, Vengalil Krishnan Krishna 539
 Metan, Antonio, *zob.* Costa Soares, Antonio da
 Mieremet, Rob 484
 Mietzsch, Fritz 665
 Milas, Leo 253, 254
 Minga, Virgílio Carlos 311
 Mira Vaz, Nuno 112, 113, 114
 mls, *zob.* Santos, Manuel Lema
 Mmole, Matthew 253
 Mobley, Richard 624, 627
 Mobote, Sebastião 288
 Mobutu, Sese Seko 468, 482, 483, 488, 498, 499
 Mocário, Carlos 426
 Mocumbi, Hilário 314
 Moïse, Edwin 170
 Moita, Luís 440
 Mondlane, Eduardo 253–255, 260, 264, 293, 294, 295, 298, 300
 Mondlano, Cândido 311, 345
 Monteiro de Barros, Maria Helena Martin 116
 Monteiro, Pedro Manuel de 646
 Montes, ppor. 288, 292
 Montez Melancia, Carlos 599
 Montgomery, Bernard 538
 Morais, Carlos Alexandre 659
 Morales, Alfons „Pina” 477
 Moreira, Adriano 264
 Moreira Baptista, César 657, 659
 Moreira, sierż. pil. 183
 Morier-Genoud, Eric 410
 Moss, Robert 488
 Moura Calheiros, José de 302, 304
 Moura Casanova Ferreira, Luís António de 518
 Mugabe, Robert 301
 Muhammad Ibn Abd al-Wahhab 252
 Muhlenbeck, Philip 117
 Mukherji, K.K. 551
 Murtopo, Ali 580
 Muthemba, Mateus 294
 Mutumuke, Salvador 516
 Mwaanga, Vernon 166
 Nabunda, David 253
 Nagarwal, J.D. 534
 Naik, Shridhar 537
 Naliambipano, Teodoro 311
 Namora de Andrade, Alda 443
 Nandinga, Manuel 506
 Naquilole, Ernesto Rosário 314
 Nascimento e Silva, Carlos 38, 39
 Naser, Gamal 544
 Nazaré Mascarenhas, Maria 638
 Nehru, Jawaharlal 539, 540, 542
 Nelson, Harold 153
 Ness, Immanuel 30
 Neto, Agostinho 24, 468, 474–479, 481–483, 495, 499, 501, 614, 615
 Neto, Manuel Diogo 111, 124, 454
 Neva, Ambrósio 311
 Neves, Alexandre 639
 Neves Alves Caetano, Marcello José das, *zob.* Caetano, Marcello
 Neves, Barata das 329
 Neves da Fontoura, Álvaro Eugénio 572
 Neves, Jaime 412, 465, 466, 658, 660
 Neves Sequeira, Marco 18
 Ngouabi, Marien 479, 488, 497
 Nicoll, Ruairidh 618
 Nkrumah, Kwame 31
 Nogueira, Franco Alberto 82, 439, 542
 Nogueira Valente Pires, José 571
 Norte, Manuel Joaquim 314
 Nottingham, William 616, 618, 619
 Nóvoa, Valdemar 328
 Nunes da Silva, Henrique 411, 412
 Nunes, Furriel 658
 Nunes, Pedro 329
 Nuno de Oliveira, Humberto 218
 Nuno Rodrigues, Luís 117, 122, 174

Nyerere, Julius 166, 252, 254, 264, 294

N'Zita, Henrique 497, 498

Oabama, Barak 617

Obichere, Boniface 254

Olivas Osuna, José Javier 448

Oliveira de Arriaga, Kaulza de 215

Oliveira e Carmo, ppor. 565

Oliveira, Galamba de 440

Oliveira Marques, Antonio Henrique de 438

Oliveira Pimentel e Frederico de Moraes, kpt. 655

Oliveira, Rogério 62

Oramas, Oscar 75

Osorio Sanchez, José Eduardo 312, 653

Pachimapa, Raimundo Lourenço 311

Paço, António Simões do 435

Pahlavi, Pierre 398

Paiva, Magalhães „Nvunda” 476

Palma Carlos, Adelino de 455

Palma Inácio, Herminio da 443

Passos Coelho, Pedro 659

Patrício, Marta 374

Patrício, Rui 233, 439, 659

Paweł V, papież 546

Paweł VI, papież 410, 440

Pedreiro, Amancio 307

Pedro Bengé, João 481

Peixoto Correia, António Augusto 15, 24, 32

Pena Pires, Rui 610

Peralta, Elsa 611

Peralta, Pedro Rodriguez 75, 135, 136

Pereira, Aristides Maria 17, 20, 22, 62, 158, 181, 457, 502

Pereira, Arminda 638

Pereira Cabral, José Ricardo 532

Pereira Clemente, Manuel 37

Pereira Crespo, Manuel 117, 657

Pereira da Costa Matos, Carlos Augusto 290

Pereira da Silva, płk 410

Pereira, João Manuel 654

Pérez Abad, Raúl 231

Perreira, Oscar 532

Perzyk, Bogusław 234

Pessao, mjr 212

Pessoa, Mascarenhas 212

Pessoa, Miguel 182–186, 188, 190

Pestaquinni, por. 290

Petter-Bowyer, Peter 427

Pezarat Correia, Pedro 476

PiliKange, M.A. 314

Pimentel, Fernando 15

Pimentel, Isabel 440

Pimentel Pereira dos Santos, Manuel 245, 313, 411, 512

Pinheiro de Azevedo, José Baptista 454, 463

Pinheiro, João António 498

Pinhel Évora, Iva 24

Pintassilgo, João 329

Pinto Correia, Joaquim 599

Pinto da Costa, Manuel 458, 459

Pinto da Cruz, ppor. 559

Pinto de Andrade, António 218

Pinto de Andrade, Mário 24, 614

Pinto, Erlic Wilmot 549

Pinto Ferreira, José 183, 186

Pinto, ppor. 288

Pinto Ribeiro, Fernando 328

Pinto, Zacarias „Bolingó” 476, 499

Pires, Adriano 656

Pires Barata, Francisco António 571

Pires, Mário Lemos 581

Pires, Pedro 31, 458, 503, 614, 616, 619, 620

Pires, Rodrigues 329

Pires Ruvel, Ernesto 314

Pires Veloso, António 458

Polela, Daniel 340

Portella Ribeiro, Maria Cristina 480, 481

Portos, ps., *zob.* Diallo, Abdoulaye

Prabhakar, Peter 537

Preto, Franco P. 329

Prokopowicz, Danuta 664

Queiroz, Artur 499

Quelhas, José 329

Quelhas Quintas, Abel 211

Quinhones de Magalhães, Emiliano 634
 Quintanilha e Mendonça Dias, Fernando 532

Rae Johnson, Janet 264
 Rahadur Khatri, Padma 166
 Raimundo, dowódca 405, 406
 Ramalho Eanes, António 228, 312, 445, 465, 466, 640
 Ramos, António 654, 659
 Ramos, Armando 62, 450
 Ramos, Artur 573
 Ramos Herdade, Níveo José 571, 578
 Ramos-Horta, José 577, 578
 Ramós, Antonio 194
 Ratanow, amb. ZSRS 181
 Rea Johnson, Janet 298
 Rebelo de Sousa, Baltazar 245, 308, 383
 Rego, Raúl 462
 Reino, Rernando 476
 Reis, B.C. 412
 Reis, Ivone 638
 Reis, Junqueira dos 657, 658, 659
 Reis Lobato, Nicolau dos 577, 585
 Reis, Maria Ivone 638
 Reis Mesquita da Costa Passos Ramos, Fernando 476
 Reis Santos, José 436
 Renque Franque, Luís 497
 Rexo, Daniel 292, 293
 Ribeira, António 440
 Ribeiro Cardoso, Jorge 523
 Ribeiro da Silva, Antero 329
 Ribeiro de Oliveira, Júlio 329, 330
 Ribeiro de Spínola, António Sebastião 15, 19, 78, 115–119, 121–125, 127, 129, 135, 142, 145, 146, 148–151, 153, 155, 156, 165, 171, 173–175, 177–179, 182, 186, 192, 193, 205, 208, 209, 211, 212, 215, 216, 225, 229, 230, 232, 312, 314, 383, 439, 447, 449–451, 454–458, 460–462, 502, 506, 513, 518, 578, 579, 634, 654, 656, 659, 660
 Ribeiro, Filipe José 632
 Ribeiro Sardinhe, por. 653, 654

Ricar, Aurelio 75
 Rico Teles, Aura Emília 638
 Risbud, Seema 537
 Risquet, Jorge 492
 Rittmüller, Adalbert 162
 Roberado, Armando de 145
 Roberto, Holden 468, 471, 474–477, 479–483, 490, 491, 493, 494, 499, 501
 Robinson, R.A.H. 445
 Rocha, Carlos „Dilolwa” 476
 Rocha Vieira, Vasco Joaquim 599
 Rodrigues, Antonio 546
 Rodrigues, Arcângela 499
 Rodrigues, Celestino 328
 Rodrigues Correia, Adelina 228
 Rodrigues de Oliveira, Albano 595, 599
 Rodrigues, Lurdes 638
 Rodrigues Santos, Hugo Manuel 503
 Rodrigues Serrão, Raimundo António 15
 Rodrigues Silvestre, Filipe Alexandre de 333
 Rodrigues Soares, António Manuel 389
 Romeiras Júnior, António 657, 658
 Romeiras, mjr 49
 Rosa Coutinho, António 454, 458, 459, 471, 474, 476–479, 495, 498
 Rosário, Aniceto 535
 Rößler, Heinrich 641
 Rotter, Andrew 540
 Roxo, Alípio 290
 Roxo, Cecília 290
 Roxo, Daniel 288, 290, 291, 408, 520, 522
 Roxo, Francisco 290
 Rusk, Dean 542
 Ryan, Johnny 629

Sá, Agostinho de 61
 Sá Matos, José de 329
 Sá, Ruy Filomeno de „Dibala” 476
 Sá Viana Rebelo, Horácio de 149, 229, 414, 416
 Saiegh, Zacharias 509
 Salan, Raoul 620
 Salazar, António de Oliveira 23, 116, 173, 175, 264, 435, 436, 438, 541, 546, 566, 568, 572,

- 605, 614, 620, 627, 633, 637
- Salgueiro, José 328
- Salgueiro Maia, Fernando José 448, 465, 607, 651, 653–659
- Salnado, Raul 206
- Salt, Beryl 427, 428
- Salvada, Rui 329
- Samba Camará, Jan 208
- Sambú, Filomeno 88
- Sanches, Henrique 654
- Santiago, António M.S. 328
- Santoda e Castro, Gilberto 218
- Santos, Abreudos dos 445
- Santos, António Augusto dos 268, 269
- Santos, Carlos 205, 209
- Santos Correia, João dos 416
- Santos Costa, José Manuel dos 223
- Santos e Castro, Fernando Augusto 471
- Santos e Castro, Gilberto Manuel 490, 491, 494
- Santos, Faria dos 155
- Santos Gaitas, Manuel 328
- Santos, Garcia dos 653
- Santos, Gomes dos 290
- Santos Gonçalves, Vasco dos 448, 456, 457, 460–464, 503, 518, 579
- Santos, Hugo dos 445, 653
- Santos, José Manuel Cerqueira Afonso dos 653
- Santos Lima de Arriaga Nunes, Manuel dos 312
- Santos, Manuel dos „Manacas” 183
- Santos, Manuel Lema 39, 40
- Santos, Marcelino dos 253, 264, 295, 300, 614, 615
- Santos Pité, João 56
- Santos Rocha, Henrique 329
- Santos Silva, por. 658, 659
- Saraiva de Carvalho, Otelo 445, 448, 451, 462, 464–466, 495, 653, 654, 659, 660
- Saraiva, José Hermano 463
- Sarmento Rodrigues, Manuel Maria 15, 245, 595
- Saúde Maria, Victor 60, 458
- Savimbi, Jonas Malheiro 467, 469, 475–477, 481, 482, 484, 485, 501
- Schneider, Peter 643
- Schoeman, Eina 254
- Schulz, Arnaldo 15, 71, 78, 82, 86, 87, 90, 105, 111, 113, 115, 631
- Schwellling, Birgit 413
- Seibold, Herman 162
- Sellström, T. 177
- Senghor, Léopold Sédar 40, 116, 171, 174, 180, 193
- Serpa Pinto, Alexandre de 357
- Serpa Rosa, César Maria de 571
- Serra, João Baptista 329
- Serrano de Almeida, Durval 35
- Sevilla-Borja, Horacio 177
- Shubin, Vladimir 492
- Silva, António Eduardo Mateus da 215
- Silva Beato, Carlos Alberto da 443
- Silva Cardoso, António da 476, 485
- Silva Carvalho, Victor da 450
- Silva Cunha, Joaquim Moreira de 145, 149, 174, 416, 657, 660
- Silva, David e 656
- Silva, Domingo da, *zob.* Argüelles, Raúl Díaz
- Silva e Costa Monteiro, José Carlos da 516
- Silva, Emílio da 476
- Silva e Sousa, Ângelo de 113
- Silva Fernandes, Moises 594–596
- Silva Freitas, José da 329
- Silva Gracias, Fatima da 532
- Silva, Joao Manuel Baltazar da 188, 189
- Silva, José Celestino da 571
- Silva, Mateus da 15
- Silva Pais, mjr 660
- Silva, Paulo 150
- Silva Pereira, pplk 328
- Silva Pinto, kpt. 125, 129
- Silva, Sérgio Vieira da 487
- Silva, Siusa e 654
- Silva Tavares, Álvaro Rodrigues da 15
- Silveira, António da 563
- Silvério Marques, Jaime 599
- Simango, Celine 301
- Simango, Urío Timoteo 295, 300, 301
- Simbine, Graça 301
- Simõesa, Miquelin 655
- Simões, José Rosário 328

- Singh, Bhupinder 549
 Singh, Sagat 548
 Singh, Satyindra 541, 557, 561, 565, 567
 Singh Sidhu, Shivdev 554
 Singh, V.K. 549
 Sissecó, mjr 159
 Soares Carneiro, pplk 471
 Soares de Melo, Henrique 245
 Soares Fabião, Carlos Alberto Idães 15, 502, 508, 510
 Soares, Maltês 440
 Soares, Mário 437, 438, 455, 457–459, 462, 476, 477, 502, 503, 518, 519
 Soares Resende, Sebastião 380
 Solari, Kiron 291
 Sołod, Danił 22
 Soman, Bhaskar Sadashiv 549, 550
 Sottomayor, Fernando 658
 Sousa, Arnaldo de 186
 Sousa Cruz, António 243
 Sousa e Castro 463
 Sousa e Faro Nobre de Carvalho, José Manuel de 598, 599
 Sousa e Vasconcelos e Funchal, Luís de 245
 Sousa, Fernando Louro de 32, 35, 45–47, 57, 63, 71, 630
 Sousa, Manuel Barbeitos de 83
 Sousa Pintassilgo, Joaquim António de 443
 Sousa Taveres, Francisco 659
 Spencer, David 102
 Spínola, António de, *zob.* Ribeiro de Spínola, António Sebastião
 Sridhara, K. 557
 Stalin, Józef 539
 Starckmann, Georges 150
 Stiff, Peter 488, 489, 492, 500, 521, 524
 Stock, Robert 412
 Stohl, Michael 407
 Stubbe, Hannes 532
 Suharto 579, 584
 Sylla, Ibrahim 164
 Szalony Mike, *zob.* Calvert, Michael
 Szawyrin, Borys 73
 Szczepańska, Anna 497
 Tagme Na Waie, Batista 60
 Taimo, Sassido 298
 Tavares, João Miguel 634
 Távora, Nuno 659
 Tchidimbo, Raymonda-Marie 157
 Tchiofou, Auguste 497, 498
 Teixeira de Magalhães, José Ângelo 571, 587
 Teixeira Ferreira, David 245
 Teixeira, Gabriel Maurício 245, 592, 599
 Teles, Aura 640
 Tenreiro, Acácio 553
 Texteira, Constantino 502
 Themido, John 233
 Themudo Barata, Filipe 498, 499
 Thomas, Martin 518
 Thomaz, Américo 660
 Thompson, Andrew 518
 Tiessenhausen, Ulf Ture von 162
 Tinoco de Faria, Luís 96
 Tipu, sultan 555
 Tiroa, João 328
 Toit, Hein du 469
 Tokugawa Ieyasu 589
 Tomás, Américo 71, 115, 173, 438, 441, 444, 449, 540, 605
 Tomé, Lucas 314
 Tomé, Mário 450
 Tonha, Pedro Maria „Pedalé” 476
 Topolski, Wiesław 147, 172, 181
 Touré, Ahmed Sékou 22, 74, 147–149, 151, 152, 155, 161, 163, 164, 168, 169, 172, 180, 181, 633
 Touré, Ismaël 157, 162
 Touré, Siaka 157
 Trapar, Pran Nath 548
 Trindade, Carlos Águas 351, 356
 Trindade, Hélder 328
 Tsuchiya, Kisho 570, 572
 Turpin, Elisée 20
 Uasse, Domingos 300

- Ubisse, Amosse Francisco 243
 Ugarte Iriartre, Mariia da Visitación Saenz de,
zob. Maria Lúcia, ss
 Usodimare, Antoniotto 17
- V**
 Vaidya, Prabhaker Trivikram 537
 Valente, Candeias 328, 653
 Valente, Horacio 289, 292–294
 Valente, Rui Adélio Neto 57
 Valentim, M. Alexandre 611
 Valla, Fausto 37
 Vanderveen, Bart 352
 Van-Dúnen, Aristides 476
 Vardinoyannis, George 627
 Vardinoyannis, Vardis 626
 Vardinoyannis, Yorgos 626, 627
 Vardinyoannis, Nicos 627
 Varela, Raquel 459, 463, 519
 Vasconcelos Ruas, Óscar Freire de 571
 Vasquez, Jesus 221
 Vassalo e Silva, Manuel António 532, 546, 560,
 565–567
 Vaz, Marcelina 630
 Veiga Pereira, Carlos 615
 Velho da Costa, Maria 637
 Velmans, Loet 664
 Ventler, Al 163
 Verwoerd, Hendrik 627
 Videira, Armindo Martins 328, 411
 Vidigal, Céu 638
 Vieira da Rocha, Carlos 659
 Vieira, João Bernardo „Nino” 17, 41, 47, 60, 61,
 130, 135, 204, 210, 216, 217, 228, 509
 Vieira, Osvaldo 62
- Vieira Pinto, Manuel 380, 424
 Vingambudi, João 314
 Visitación Saenz de Ugarte Iriartre, Marii da,
zob. Maria Lúcia, ss
 Vogler, Carl-Heinz 642
 Voljoen, Constand 491
 Vorster, John 485
- W**
 Waals, W.S. van der 439
 Wasilewski, J. 254
 Weigert, Stephen 482, 483
 Weigl, Rudolf 667
 Welfling, Mary 407
 Wessels, André 629
 Westfall, William 517
 Wilk, W. 621
 Wilson, Harald 621, 627
 Wingate, Orde 398
 Wituch, Tomasz 435, 439, 441, 452, 456
 Władymirow, Siemion 84
- Y**
 Young, Tom 521
- Z**
 Zawadzki, Tadeusz 607
 Zeca Alfonso, *zob.* Santos, José Manuel Cerqueira Afonso dos
 Ziejka, Franciszek 464
 Zoio, Jose Joaquim 150
- Львовски, М. 180
 Размыслов, С.С. 147
 Розин, Александр 172, 181
 Суворый, Александр 147

Skorowidz nazw geograficznych

19 km, obóz wojskowy 385

Aberdeen 351

Abrantes 218

Adamawa, Emirat 14

Afryka 15, 22, 24, 26, 30, 32, 65, 82, 87, 117, 153,
162, 166, 168, 173, 174, 190, 218, 223, 228,
244, 252, 254, 290, 306, 313, 356, 358, 380,
396, 408, 410, 414, 424, 435, 443, 444, 446,
456, 471, 474, 478, 479, 490, 498, 510, 520,
521, 543, 545, 599, 603, 605, 608, 610, 614,
615, 617, 619–621, 625, 627, 635, 663, 668,
669

Afryka Południowa 534, 545

Afryka Południowo-Zachodnia 496

Afryka Subsaharyjska 667

Afryka Wschodnia 623

Afryka Zachodnia 14, 149

Agra 551

Aguada 566

Aguada, Fort 554

Águeda 464, 655

Aileu 576, 583

Ainaro 570

Alberta, jez. 348

Aldeia Formosa 69, 130, 131, 133, 135, 171

Alentejo, reg. 462

Alfeite 350, 368, 369, 452, 544, 660

Algier 502, 503, 506

Algieria 74, 83, 157, 254, 261, 300, 302, 338, 495,
578, 617, 620

Almada 657

Alpargueiros 566

Alto Maiombe 218

Alvor 460, 475–478, 481, 482, 485, 493

Alzacja 617

Ałusztą 180

Amadora 654

Ambriz 490, 491, 501

Ambriz, dystr. 71

Ambrizete 483

Ambuzi 272

Ameryka Łacińska 24

Ameryka Południowa 493, 665, 668

Andy 665

Angola 18, 24, 26, 35, 44, 46, 71, 88, 116, 174,
190, 215, 218, 232, 244, 246, 248, 266, 291,
299, 312, 368, 378, 402, 424, 428–430, 444,
446–449, 455, 458, 459, 464, 467–502, 510,
538, 546, 575, 579, 603, 606, 608, 610, 614–
617, 620, 623, 636, 639, 641, 642, 644, 645,
647, 648, 651, 653, 658, 660, 661, 664

Angola, Demokratyczna Republika, *zob.* Angola

Angola, Ludowa Republika, *zob.* Angola

Angola, Ludowo-Demokratyczna Republika,
zob. Angola

Angónia 373

Angónia, Płaskowyż 373, 398

Angra do Heroísmo 87, 608

Anjadip, wyspa, *zob.* Anjediva, wyspa

Anjadiv, wyspa, *zob.* Anjediva, wyspa

Anjediva, wyspa 532, 541, 550, 551, 555, 556,
558

Anmond 554

António Enes 242, 274, 392

Antyle Holenderskie 368

Arabia Saudyjska 252, 547

Arabskie, Morze 543

- Arabski, Półwysep 252
 Argentyna 429
 Artur de Paiva 488
 Aruba, wyspa 368
 Arzilia 635
 Asturia 616
 Ataúro, wyspa 570, 581, 585, 586
 Atlantycki, Ocean 48, 87, 172, 452, 484, 509, 620
 Atlantyck, *zob.* Atlantycki, Ocean
 Auby 166
 Australia 27, 398, 510, 570, 571, 574, 575, 577, 579, 587
 Aveiro 656, 657, 658, 659
 Azja 24, 166, 444, 531, 588, 668
 Azja Wschodnia 402
 Azorskie, Wyspy 16, 17, 65, 87, 172, 190, 233, 249, 330, 441, 449, 450, 457, 463, 464, 490, 539, 610, 611, 620, 631, 639, 641, 647
- B**
- Badā 140
 Baden-Baden 641
 Badenia-Wirtembergia 641
 Bafatá 18, 24, 68, 97, 232
 Bafatá, rz. 130, 131
 Baguia 573, 574
 Bajepa 139
 Bajocunda 503
 Balalé 267
 Balama 272, 392
 Balanguere 138
 Bally 543
 Baltimore 587
 Bałtyckie, Morze 172
 Bambadinca 15, 18
 Bambolim 549
 Banastarim 553
 Banastri 553
 Banda, Morze 570
 Bandane 370
 Bandar-e Mahshahr 626
 Bangkok 582
 Banir 110
 Banjara 43
 Baria 224
 Bastaã 67
 Batalha 608
 Batugade 584
 Baucau 570, 572, 573, 583
 Bazaruto, Archipelag 240
 Bedanda 37, 38, 39, 41, 104, 114, 119, 130, 224
 Bednore, królestwo 555
 Beguingue 23
 Beira 239, 242, 244–246, 248, 250, 274, 275, 299, 300, 303, 304, 306, 345, 368, 371–374, 380, 383, 384, 392, 398, 399, 403, 404, 413, 417, 423, 424, 428, 513, 520, 521, 526, 527, 547, 621, 623, 624, 625, 626, 627, 628
 Beira, dystr. 246
 Beira, lotnisko 244
 Beira, port 622
 Beiról 465
 Beja, klasztor 637
 Bejrut 574
 Belas (Angola) 639
 Belas (Portugalia) 450
 Belém 272, 306, 350, 400
 Belgia 239, 348, 527, 624
 Belgrad 479
 Belize 498, 499
 Belo Horizonte 218
 Bendugo, rz. 208
 Bene 376
 Benga 372
 Bengal 252, 531
 Bengo, rz. 491
 Benguela 484, 491
 Benifo 67
 Benin 14, 149, 166
 Bera 138, 140
 Berlin 594
 Bessa Monteiro 116
 Bestaã 216
 Bibó 138
 Bicholim 543, 551, 553
 Bidasoa, rz. 618
 Bigene 183, 188, 189, 192, 195, 216, 224

- Bijagós, archipelag 11, 19, 150
 Bilibiza 392
 Bimoko, region 15
 Binar 67
 Binga, szczyt 240
 Binta 15, 188, 204, 224
 Bioko, wyspa, *zob.* Fernando Po, wyspa
 Bipo 138
 Birma 398, 531
 Bissá 138
 Bissagos, archipelag, *zob.* Bijagós, archipelag
 Bissajar 68
 Bissajarindim 68
 Bissalanca 26, 27, 82, 86, 89, 90, 92, 99, 106, 107, 112, 113, 125–127, 137, 171, 183, 185, 186, 188–190, 194, 219, 222, 223, 225, 227, 229, 230, 639
 Bissalanca, lotnisko 25, 36, 91
 Bissau 13, 15, 16, 18, 20, 21, 24–26, 30, 33, 34, 38, 39, 43, 51, 54, 55, 57, 60, 67, 71, 88, 105, 106, 108, 110, 130, 135, 137, 143, 148, 151, 153, 165, 194, 195, 197, 201, 209, 211, 213, 214, 215, 218, 219, 228, 229, 233, 508, 630, 631, 662
 Bissau-Norte 67
 Bissau, wyspa 503
 Bissauzinho 139, 140
 Bissilão 69
 Bissorã 104, 105, 118
 Bliski Wschód 22, 617
 Boa Vista, wyspa 16
 Bobeda 69
 Bobonaro 574, 576
 Boé 18, 205, 216
 Bofe 139, 140
 Bojol 141
 Boké 32, 66
 Bolama 15, 18, 25, 39, 130, 214, 630
 Bolama, rz. 38
 Bolama, wyspa 503
 Bole 139
 Boliwia 665
 Bomane 68
 Bombaj 532, 560, 566, 568
 Bomela 260
 Borneo 572, 576
 Boroma 406
 Bośnia 651
 Botswana 300, 469, 624
 Braga 464, 656
 Braga, dystr. 463
 Bragança 653
 Braia 141
 Brandan 34
 Brandão 55, 58
 Brava, wyspa 16
 Brazylia 16, 146, 173, 452, 493, 497, 541, 610, 630, 651
 Brazzaville 477, 486, 487, 490
 Bricama 123, 632
 Bruksela 233, 352
 Brunei 572
 Brytyjska, Wspólnota 174
 Buba 18, 19, 25, 68, 69, 129–135, 171, 216
 Buba Tombó 123
 Bubaque 15, 25
 Buca 500
 Bucau 573
 Bucurés 140
 Budocó 69
 Bugula 140
 Bula 67, 140, 216
 Bulawayo 253, 404, 429, 623
 Bume 139
 Bundabodo, strumień 135
 Bunhaque 35
 Buonco 141
 Burkina Faso 14, 149, 216
 Buruntuma 232, 502, 511
 Buzi, rz. 241
 Cabanta 217
 Cabedu 130, 219
 Cabo Delgado 261, 386
 Cabo Delgado, dystr. 239, 241, 242, 246, 248, 254, 256, 257, 261, 265–267, 270, 272, 275,

- 283, 285, 288, 293, 295, 298, 299, 302, 305,
306, 309, 311, 324, 331, 343, 345, 346, 372,
375, 383, 385, 387, 389, 391, 402, 403, 405,
413, 417, 423, 426, 428, 517, 521, 525
- Cabonepo 93
- Cabora Bassa 254, 372, 373, 377, 381, 382, 384,
385, 393, 398, 403, 404, 413, 414
- Cabora Bassa, jez., *zob.* Cahora Bassa, jez.
- Cabora Bassa, zaporą 311, 312, 372–374, 376,
379, 398, 403, 413, 427
- Cabo Rosso, *zob.* Roxo, Przylądek
- Caboxanque 178, 179
- Cabuca 68
- Cachamba 219
- Cachamba Balanta 217, 220
- Cachamba Sosso 217
- Cacheu, przystań 15, 214
- Cacheu, rz. 12, 15, 25, 70, 90, 187, 195
- Cachi 56
- Cachida 58, 98
- Cachil 38, 59, 62
- Cachila 98, 99, 102
- Cacine 38, 114, 130, 179, 210, 211, 212, 214, 220
- Cacine, est. 12
- Cacine, przystań 18
- Cacine, rz. 113, 143, 205, 212, 219, 508
- Cacoca 224
- Cadique 178, 179, 219, 220
- Cafal 108, 113, 179
- Cafal Balanta 112, 219
- Cafine 38, 89, 108, 113, 178, 214, 219
- Cafine, przystań 37
- Cahora Bassa, jez. 239, 314
- Caiar 49, 53, 54, 55, 56, 61, 98
- Caiar, rz. 50
- Caiar, wyspa 33, 34, 46, 48, 49, 51, 54, 58, 59, 61,
98, 112
- Caiquenem 220
- Caito 102
- Caium 502
- Caldas de Rainha 450, 451, 657
- Caldas Xavier 244, 380, 381, 391, 400, 401
- Calebe, wyspa 142, 143
- Calheta 608
- Calicut, port, *zob.* Kozhikode
- Calueque 485
- Cama 140
- Camajabá 502
- Camantudu, rz. 61
- Camarempo 220
- Cambom, wyspa 32
- Cambon, wyspa 63
- Camdemba 226
- Cametonco 49, 54, 55, 60
- Camexobó, rz. 66
- Camissorã 93
- Campada 23
- Campira, bracia 308
- Canbança do Brandão 50, 53
- Canberra 575, 576, 585, 587
- Canchumane 69
- Candepar 551, 553, 555
- Canefaque 110, 112
- Canefaque, wyspa 32, 63
- Canhambaque, wyspa 156
- Canhungo 148
- Canjadude 502
- Canquecuta 64
- Canquelifá 101, 221–223, 225, 226, 502
- Cantanhez (ob. Cadique) 88
- Cantanhez, półwysep 86, 87, 104, 113, 114, 123,
175, 176–180, 197, 219, 223, 224
- Cantina Dias 285
- Cantina Freitas 376
- Capafa 138
- Capoca 321, 323, 324, 335, 336, 339
- Capoche, rz. 298, 373, 376, 383, 398
- Capriviego, Pas 623
- Cap Skiring 171
- Cã Quebo 68
- Carere 138
- Caresse 43
- Casamance 174, 187
- Cascais 146, 449, 450, 655
- Cassacá 62, 93, 102
- Cassacá, las 49, 56–59, 61, 102

- Cassacatiza 376
 Cassebeche 93, 94, 110, 112, 126
 Cassequelã 110, 112
 Cassinga 488, 489
 Castelo Branco 448, 655
 Castelo de Vide 448
 Casual 376
 Catabão Primeiro 55
 Catabão Segundo 52, 98
 Catepename 139
 Catesse 89
 Catia 631
 Catió 18, 33, 38, 39, 41, 45, 49, 57, 62, 69, 114, 119, 125, 126, 179
 Catió, wyspa 119
 Catomboi, półwysep 219
 Catunco 55
 Catunco, wyspa 46, 48, 49, 52, 54, 58, 61
 Catunco Balanta 49, 55
 Catur 272, 275, 352, 353, 354, 399
 Cauane 55, 58, 102
 Caune 49, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 98
 Caxito 483, 491
 Cejlon 252, 574
 Cele 291
 Centenary 427
 Centralny, Płaskowyż, *zob.* Mueda, płaskowyż
 Cepa 382
 Ceuta 460
 Chai 260–262, 270, 272, 298, 311, 423
 Chalé 140
 Chamusca 655
 Chandernagore 531
 Chantalana 138
 Changara 373, 376, 383, 406
 Chantia 322
 Charleston 488
 Chauará 224, 226, 227
 Chaves 146, 464, 634
 Chawola 405–407, 411
 Cheche 324, 325
 Cheringoma, płaskowyż 240
 Chibuto 526
 Chicoa 373, 376
 Chicomo 244
 Chicualacuala 244
 Chilembene, *zob.* Madragoa
 Chimoio, *zob.* Vila Pery
 Chin 596
 Chinandir 327
 Chinde 251
 Chindorilho 327
 Chingoma 327
 Chinhandá 383
 Chiny 22, 60, 80, 118, 200, 207, 217, 254, 387, 460, 483, 539, 542, 546, 588, 589, 592–596, 598, 599, 668
 Chińska Republika Ludowa, *zob.* Chiny
 Chioco 417, 427
 Chipande 322
 Chipera 376
 Chire 253
 Chire, rz., *zob.* Shire (Shiré), rz.
 Chiringa 376
 Chirodzi 381, 382
 Chirua, jez. 241
 Chissiboe, rz. 298
 Chissindo, masyw 289
 Chisumulo, wyspa 360
 Chitolo 272
 Chiuta 380
 Chizampeta 376
 Chizumulu, wyspa 348
 Chomba 267
 Chomba, rz. 258
 ChRL, *zob.* Chiny
 Chuantalangache 327
 Chugué 214
 Chupanga 306
 Cidade Velha 17
 Circunscrição de Malema 272
 Cobade, rz. 33, 38, 40, 50, 62
 Cobué 239, 251, 270, 347, 349, 357, 360, 362–365
 Cochin 557
 Coimbra 442, 614–616, 619, 620, 634, 655
 Colber, wyspa 36

- Coloane, wyspa 589, 590
 Colvale 553
 Como, las 59
 Como, wyspa 19, 34, 36, 41, 45–49, 51–59, 61–63, 98, 102
 Concolim 123
 Conducia, Zatoka 240
 Contuboeł 43
 Copá 221, 224
 Correntes, przylądek 240
 Corubal, rz. 15, 36, 63
 Cote, wyspa 69
 Cóbué 272
 Cuamba, *zob.* Nova Feixo
 Cubisseco, półwysep 46
 Cuboi 139
 Cudana 68
 Cudubo, rz. 130
 Cufar 28, 38, 39, 88, 99, 102, 114, 130, 179, 211
 Cufeu 204
 Cuito Cuanavale 484
 Cullinan 496
 Cumale 59
 Cumanca 59
 Cumbamory 186, 192, 195, 197, 212
 Cumbijã, rz. 18, 37, 38, 40, 46, 50, 54, 63, 104, 108, 179, 219
 Cuncolim 536
 Cunene 291
 Cunene, dystr. 488
 Cunene, rz. 485, 496
 Cuntima 138
 Curaçao, wyspa 368
 Curcó 55, 59
 Cutunco, wyspa 34
 Czad 216
 Czechosłowacja 22, 36, 157, 234

Dabolim, lotnisko 544, 546, 547, 549, 555, 556
 Dadra 532–536
 Dahomej, *zob.* Benin
 Dakar 16, 17, 30, 187, 193, 457, 502, 506, 626
 Daleki Wschód 628
 Daman 175, 373, 532, 535, 541, 543, 547, 550, 560–563, 565, 567, 574, 638, 649
 Daman, dystr. 535
 Daman, Małe 561
 Daman, Wielkie 561, 562
 Dameol 110, 112
 Dania 31, 531
 Dar es Salaam 252–255, 257, 264, 271, 282, 293, 294, 346, 347, 368, 459, 477–479, 517, 518, 520, 623
 Darsalame 35, 46
 Darwin 570, 577, 578, 582, 583, 586, 587
 Dąbrówka 191
 Dekan, półwysep 241, 373, 568
 Delagoa, zatoka 240
 Delhi 568
 Dembe 67
 Dembos 467
 Diaca 272, 320, 322, 328, 339, 340, 392
 Dica 272
 Dien Bien Phu 124, 188
 Dili 530, 569–571, 573, 575–586, 587
 Diu, lotnisko 547
 Diu, okręg 565
 Diu, wyspa 175, 373, 531–533, 535, 541, 543, 547, 548, 550, 563–567, 574, 638, 649
 Doa 376, 401
 Dobrej Nadziei, Przylądek 528, 627
 Dodoco 69
 Domué 376
 Dondo 305, 383, 475, 483, 526
 Doromagogo 553
 Dorsalame 217
 Duero, rz. 657
 Dunane 222
 Durban 627, 628, 629
 Dżakarta 573, 575, 579, 580

Edwarda, jez. 348
 Egipt 22, 166, 190, 191, 300
 Ekwador 177
 Elsinore 487
 Elvas 65, 330, 470, 608, 657

Embune 67
 Empada 130
 Encherte 138, 139
 Endambe 140
 Entre Rios 272
 Enxudé 34
 Erytrea 545
 Espinho 655
 Espozende 272; *zob. też* Sagal
 Estado da África Oriental, *zob.* Państwo Afry-
 ki Wschodniej
 Estima 376, 382, 391, 526
 Estremoz 650, 655, 657
 Eswatini, *zob.* Suazi, królestwo
 Europa 358, 398, 411, 437, 508, 650, 662, 665
 Evanston 264
 Evora 446

Fajonquito 43
 Farim 15, 19, 20, 25, 68, 88, 90, 192, 193, 631, 632
 Fazenda Dias dos Santos 272
 Fenjanja 138
 Fernando Po, wyspa 620
 Fernao Veloso, zatoka 240
 Figueira da Foz 442, 655
 Filadelfia 587
 Filipiny 668
 Fingoé 376
 Fingoé, płaskowyż, *zob.* Maravia, płaskowyż
 Finlandia 166, 510, 596
 Flores, Morze 582
 Fogo, wyspa 16
 Formosa (w Gwinei) 139
 Forreá 132
 Fortaleza de Nossa Senhora do Monte de São
 Paulo, *zob.* Fortaleza do Monte
 Fortaleza do Monte 589, 590
 Forte de São Bruno de Caxias 654
 Fort Lauderdale 587
 Fort Leavenworth 215, 579
 Fóia 657
 Francja 30, 32, 41, 95, 98, 148, 152, 156, 166, 193,
 230, 232, 239, 374, 442, 457, 531, 589, 610,

616, 617, 619, 620, 628, 634, 637, 645, 650
 Francuska Afryka Zachodnia 147
 Francuska, Wspólnota 617
 Frederiksnagore 531
 Fria 141
 Fula 67
 Fulacunda 34, 68, 69, 106, 141, 216
 Funchal 215, 464, 660
 Furancungo 373, 376
 Futa Jallon 14
 Futa Toro 14

Gã Chiquinho 69
 Gã Fará 67
 Gã Formoso 106, 107, 141
 Gã Major Beafada 69
 Gã Major Low 69
 Gã Xiquinho 141
 Gabon 457, 458
 Gaborone 469
 Gadamael 68, 114, 208, 210–213, 224, 508
 Gadamael Porto, *zob.* Gadamael
 Gaggenau 641, 645
 Gago Coutinho (Angola) 484
 Gago Coutinho (Mozambik) 376
 Gaia 464
 Galicja 616
 Galo Bolola 133
 Gambia 14, 15, 149, 150, 635
 Gamdemba, strumień 225
 Gamol, las 69
 Gampará, półwysep 63
 Ganado 68
 Gandar 411
 Gandembel 122, 184
 Gando, baza lotn. 25, 26
 Gandua 141
 Ganduá Porto 106
 Ganjetrá 69
 Ganjogude 68
 Ganjola 69
 Ganjola, rz. 39
 Gansambo 63

Ganturé 188, 195, 214
 Garden 562
 Garsene 141
 Garuzo 424
 Gauteng 291
 Gaza, dystr. 244, 246, 256, 264, 266, 300
 Gazy, Królestwo 300
 Geba, rz. 11, 12, 34, 37, 63, 106, 195, 509
 Genewa 166, 617
 Genicó 68
 Ghana 22, 23, 31, 74, 166, 216
 Goa 175, 242, 330, 373, 531–543, 546, 547, 549,
 551–560, 562, 563, 565–568, 574, 638, 647,
 648, 649
 Goa, dystr. 555
 Goa, lotnisko 547
 Goa, okręg 532
 Gogol 564
 Golegã 655
 Gorongosa, góra 240
 Górna Wolta, *zob.* Burkina Faso
 Grafanil 218
 Gran Canaria, lotn. 26
 Grande do Buba, est. 12
 Grande do Buba, rz. 11, 130
 Grândola 653
 Grecja 90
 Grootfontein 496
 Guandong, dystr. 590, 593, 594
 Gudżarat 534
 Gueboque 139
 Guidage, *zob.* Guidaje
 Guidaje 74, 186–188, 192–194, 204, 216, 224
 Guileje, *zob.* Guileje
 Guileje 96, 175, 184, 185, 204, 205, 208–210, 212,
 213, 216, 224, 229
 Guileje, korytarz 66, 130, 134, 175, 176, 177
 Gwelo 623
 Gwinea 38, 39, 130, 147, 608
 Gwinea Bissau 11–233, 244–246, 248, 257, 298,
 312, 314, 330, 396, 425, 439, 443–448, 451,
 458, 477, 492, 502–510, 538, 546, 579, 603,
 606, 614, 630–635, 639, 644–649, 651, 661,

663

Gwinea Francuska 19, 149
 Gwinea Hiszpańska 166, 620
 Gwinea Konakry 11, 14, 15, 22, 23, 31, 33, 34,
 40, 41, 45, 64, 68, 70, 72, 74, 75, 78, 86, 92,
 95, 96, 102, 105, 109, 115, 122, 123, 127, 135,
 142–172, 175, 177, 180, 181, 183, 184, 186,
 198, 205, 213, 215, 216, 219, 223, 225, 229,
 230, 269, 490, 510, 633
 Gwinea Portugalska, *zob.* Gwinea Bissau
 Gwinea, Prowincja Zamorska, *zob.* Gwinea Bissau
 Gwinea Równikowa, *zob.* Gwinea Hiszpańska
 Gwinejska, Zatoka 15, 172

Haga 536

Hajdarabad 548
 Harare 244, 301, 475, *zob.* też Salisbury
 Hawana 24, 74, 75, 230, 477, 487, 489, 490
 Hebburn 545
 Henrique de Carvalho 475
 Hiszpania 17, 26, 32, 71, 146, 169, 218, 272, 299,
 436, 455, 461, 578, 589, 616, 617, 618, 619,
 620, 634
 Hoboken 624
 Holandia 239, 351, 441, 531, 571, 595
 Hongkong 398, 588–590, 592, 593, 595, 597, 599
 Horta 608
 Huambo, *zob.* Nova Lisboa

Ibo 274

Iema 500
 Ierã 195
 Ilha Cuisiva, wyspa 371
 Ilha de Angediva, *zob.* Anjediva, wyspa
 Ilha de Moçambique 244, 274, 368, 525
 Ilha Tecomaji, wyspa 371
 Ilhéu Branco, wyspa 16
 Ilhéu dos Pássaros, wyspa 16
 Ilhéu Raso, wyspa 16
 Ilhéus Secos, wyspa 16
 Illinois 264
 Ilondé 43
 Imala 271

- Imbuo 272
 In 59
 Incala 69
 Indie 97, 207, 242, 373, 448, 531–548, 551, 554, 555, 561, 565–568, 574, 588, 589, 595, 608, 638, 648, 649, 668
 Indie Brytyjskie 242
 Indie Francuskie 531
 Indie Portugalskie 249, 444, 448, 531–568, 595, 658
 Indii, Republika, Patrz Indie
 Indochiny 338
 Indonezja 531, 570, 571, 573–577, 579, 580, 583, 584, 588, 595, 668
 Indyjski, Ocean 172, 239, 240, 249, 266, 347, 357, 370, 395, 483, 544
 Infaide 139, 140
 Inhaca 368
 Inhaca, wyspa 300
 Inhambane 244, 246, 266, 526
 Inhambane, dystr. 242, 246, 256, 357
 Inhambane, zatoka 240
 Inhaminga 306, 424
 Inquida 140
 Inquire 138
 Insantaque 139
 Insse 139
 Insumete 140
 Intente 140
 Inxanche, rz. 32, 142
 Inyanga, góra 240
 Iran 22, 626, 627
 Irian Zachodni 572
 Irun 618
 Izrael 32, 172, 190, 207, 233, 441, 457, 495
- J**
 Jaba 141
 Jabadá 46, 69
 Jabadá, półwysep 141
 Jacaraja, rz. 140
 Jago, rz. 140
 Jalianwala Bagh 536
 Jamber, wyspa 145
- Japonia 27, 441, 545–547, 569, 588, 589, 592, 593, 668
 Jawa 665
 Jeci, wzgórze 388
 Jemberem 179, 206, 219, 224, 502, 508
 Jezioro Sztormów, zob. Niasa, jez.
 João Belo 242, 246
 Johannesburg 264, 291, 522
 Joladu 68
 Jugosławia 22, 216, 398, 477
 Julolel, rz. 179
 Jundum 67, 140
 Jupa 69
 Juwau 405, 406, 407
- K**
 Kabinda 218, 446, 471, 475, 479, 487, 488, 493, 497–500, 661, 664
 Kadigné, kan. 142
 Kadigné, rz. 66
 Kadinié 32, 66
 Kafarande 143
 Kaloum, półwysep 145, 149
 Kambera 186
 Kambodża 584
 Kamerun 14
 Kamino 488
 Kanada 27, 29, 65, 83, 164, 330, 441, 623
 Kanaryjskie, Wyspy 16, 17, 25, 368
 Kandiafara 32, 66, 208
 Kansas, stan 215
 Kantabria 616
 Kanton 589, 590
 Karaczi 547, 548, 556, 560, 563, 566, 568, 574
 Karaiby 668
 Karaikal 531
 Kariba, jez. 379
 Kariba, zaporą 374, 379
 Karnawar, kan. 555
 Karwar, wybrzeże 541
 Kasankha, Zatoka 360
 Kasmar 231, 232
 Kastylia-León 290
 Katanga 500

- Katar 252
 Kathijawar, półwysep 533
 Kathiwar, półwysep, *zob.* Kathijawar , półwysep
 Kenia 251, 252, 293, 301, 624
 Kerala, stan 531
 Khanvel 535
 Kilefara 205
 Kilido 386
 Kilonia 594
 Kinszasza 468, 479, 488, 623, *zob. też* Leopoldville
 Kivu, jez. 348
 Kogon, rz. 32, 231
 Kokosowe, Wyspy 574
 Kolumbia 166
 Konakry 22, 31, 32, 63, 75, 102, 144–157, 160–166, 168, 169, 172, 177, 181, 183, 193, 198, 205, 217, 229–231, 451, 490, 633
 Konakry-Gbessia, lotnisko 147, 172
 Konakry, lotnisko 153, 155
 Konga, Demokratyczna Republika 468, 610, 623
 Konga, Ludowa Republika 479, 487, 495, 497, 499
 Kongo 482, 496, 498, 499
 Kongo Belgijskie 24, 615
 Kongo-Brazzaville 216
 Kongo Francuskie 620
 Kongo-Leopoldville 75
 Kongo, rz. 464, 471
 Konkani, *zob.* Ponda
 Koper 482
 Korea 338, 668
 Koromandelskie, Wybrzeże 531
 Kosowo 651
 Kozhikode 531
 Kraj Basków 616
 Krym 72, 180, 425, 478, 479
 Kuanza, rz. 483
 Kuba 31, 72, 74, 75, 164, 168, 172, 205, 228, 474, 477, 479, 486–488, 495, 497, 621
 Kupang 586
 Kyoga (Kioga), jez. 348
Labé 152, 157, 164
 Labé, lotnisko 231
 Labrador, półwysep 156
 Lagoa Nhabana 376
 Lagos 657
 La Guaira 587
 Lajes, baza 190, 233, 249
 Lamego 275, 653, 655
 Laos 166
 Lapa, wyspa 589
 Las Palmas 25, 368, 656
 Lebombo, Góry 240
 Lejes, baza lotn. 87
 Leopoldville 623, *zob. też* Kinszasza
 Lepoche 347
 Le Trait 487, 628
 Liban 22
 Liberia 14, 216
 Libia 548
 Libombo, góry 241
 Libreville 458
 Lichinga, *zob.* Vila Cabral
 Licomantira 262
 Lidede, jez. 295, 299, 393
 Likoma, wyspa 348, 360
 Lilongawe 366
 Limpopo, rz. 240, 241
 Lipoche 250
 Liquica 570
 Lizbona 16, 21, 24, 25, 32, 35, 45, 46, 60, 75, 82, 83, 87, 115–118, 135, 145, 149, 150, 152, 153, 166, 173, 190, 215, 217, 218, 228, 230–233, 239, 264, 265, 285, 330, 345, 368, 369, 374, 378, 379, 383, 410, 411, 414, 417, 427, 440, 442, 449–452, 454, 457, 463, 465, 471, 474, 476, 482, 486, 489, 493, 494, 502, 509, 512, 513, 516, 518, 523, 524, 531, 533, 534, 536, 538, 540, 543, 545, 546, 558, 560, 565, 566, 571, 572, 575–579, 581, 585–587, 589, 595, 596, 599, 600, 610, 611, 614–617, 620, 622, 627, 633, 634, 637, 639, 641, 645, 653–661
 Lizbona, lotnisko 465, 655
 Lobito 484, 493, 494, 661

- Locher 138
 Lonavala 551
 Londyn 166, 215, 464, 469, 485, 502, 503, 531, 621, 623, 626, 627, 628, 665
 Loos, wyspy 145
 Lospalos 570
 Lotaryngia 617
 Lourenço Marques 146, 239, 242, 243–246, 248, 249, 264, 266, 283, 290, 300, 306, 308, 313, 350, 368, 392, 430, 448, 459, 512, 517, 520–522, 524, 526, 527, 545, 622, 623, 628, 639, 661
 Lourenço Marques, dystr. 241, 242, 246, 256, 266, 357
 Lourenço Marques, lotnisko 244
 Luanda 218, 368, 460, 469, 471, 475, 476, 479, 480, 482–484, 486, 487, 490–495, 497–500, 611, 623, 639, 647, 661
 Luangawa, rz. 373
 Ludowe Chiny, *zob.* Chiny
 Luenha, rz. 398
 Lugenda, rz. 242, 248, 272, 275
 Luia, rz. 382
 Lula 347
 Lumbo 274, 348, 349, 353
 Lumbo, lotnisko 244
 Lunda, dystr. 484
 Lunho 289
 Lunyameje 476
 Lurio 370, 392
 Lúrio, rz. 314
 Lusaka 254, 290, 301, 459, 518, 521, 522, 525, 624
 Luso 475
 Lusumbwe 367, *zob. też* Monkey Bay

Maastricht 313
 Maate 370, 392
 Macalonge 272
 Macau, *zob.* Makau
 Machilipatnam 531
 Macia 526
 Macombe 427
 Macomia 272, 311
 Maconde, płaskowyż 262, 266, 269, 270
 Macopela 321, 323, 324
 Macossa 424
 Macubri, most 354
 Madagaskar 216, 625
 Madelife 140
 Madera 173, 215, 452, 464, 610, 611, 659, 660
 Madera, wyspa 206
 Madina do Boé 19, 186, 228
 Madina do Boé, reg. 217
 Madragoa 300
 Madryt 166, 490, 620, 634, 656
 Mafra 450, 654, 655
 Magaliesoord 496
 Magoé 376
 Magoè 373
 Maharasztra 534, 535, 537
 Maharasztra, stan 534
 Mahe 531
 Mahunda 324
 Maio, wyspa 16
 Majunga 625, 626, 628
 Makau 218, 312, 460, 545, 570, 580, 582, 583, 585, 588–600, 603, 647, 648
 Malabarskie, Wybrzeże 531
 Malafo, rz. 67
 Malaje 338, 398, 531, 649, 650
 Malajski, Półwysep 588, 589
 Malakka 588, 589
 Malambuagé, bagna 386
 Malange 475
 Malanje, dystr. 484
 Malawi 239, 244, 246, 249, 251, 255, 283, 347, 348, 356, 360, 366, 367, 370, 372, 373, 398, 424
 Malawi, jez. 239, 242, 249, 301, 302, 348, 372, *zob. też* Niasa, jez.
 Malema, rz. 354
 Malezja 572, 579, 582, 588, 668
 Malgaska, Republika 628
 Mali 14, 15, 22, 31, 166
 Malibom 139
 Malmbuage, bagna 302
 Malombe, jez. 348

- Malta 624
 Malveria, *zob.* Chicualacuala
 Małe Wyspy Sundajskie, archipelag 570
 Mamgade 395
 Mampatá 130
 Manatuto 570
 Mancanã, rz. 130
 Manchester 398
 Mandimba 265, 272
 Mandisi 68
 Mandlakazi 264
 Mandovi, rz. 543, 553, 554
 Manga, rz. 298
 Maniamba 272
 Manica, dystr. 242, 256, 424
 Manica, płaskowyż 240
 Manica i Sofala, dystr. 246
 Manjacaze, *zob.* Mandlakazi
 Manjunga, *zob.* Majunga
 Mansabá 68, 105, 631
 Mansoa 67, 105, 506
 Mansoa, est. 12
 Maotize 398
 Mapanga 272
 Mapé 311
 Mapuca 543, 553
 Mapuca, rz. 543
 Maputo 241, 301, 368, 412, 545, 547, 639, 661,
 zob. też Lourenço Marques
 Maravia, płaskowyż 373
 Margão 555
 Maria 327
 Marmugao 558
 Maroko 15, 22, 483, 620
 Marque 67
 Marrupa 248, 265, 267, 272
 Marrupa, lotnisko 244
 Massabi 499
 Matabeleland 379
 Matabele, płaskowyż 240
 Matangula, baza marynarki 275
 Matatize 401
 Matchedje 294
 Mato Farroba 130
 Maúa 272
 Mauela 244
 Maulinguém 551, 553
 Maunda 392
 Mauretania 14, 15
 Mazara 376
 Mazoé, rz. 427
 Mbali 301
 Mbamba 347
 Mbuzini 301
 Mecanhelas 272
 Mecuburi 266
 Mecufi 370
 Mecula 272
 Mecumbura 378, 417
 Medjo 502
 Mejo 96, 205
 Meksyk 426
 Melo, kanał 38
 Melo, wyspa 110
 Meluco 272, 344
 Memba, zatoka 240
 Meponda 288, 348, 349, 350, 356, 357
 Messalo, rz. 242, 262, 266, 267, 272, 309, 314, 344,
 423
 Messangi 272
 Messinge, rz. 239
 Metalunga 288
 Metamboia, rz. 373
 Metangula 251, 271, 272, 274, 288, 289, 293, 347,
 349, 354, 356, 357, 359, 360, 362, 366–368
 Metinaro 576
 Metónia 272
 Metuge 392
 Miandica 321
 Miandica, płaskowyż 388
 Milange 242
 Mindelo 24
 Minho, rz. 617
 Missão Unango 272
 Missirá 223
 Miteda 267, 268, 272, 320, 322, 324, 339, 340, 344

- Moatize 243, 255, 372, 373, 376, 384, 398, 399, 401, 403, 526
- Moçambique, dystr. 241, 246, 256, 266, 267, 272
- Moçamedes 484, 489, 493, 496
- Mocímboa da Praia 244, 260, 268, 272, 279, 316, 317, 323, 334, 368, 370, 392, 423
- Mocímboa do Rovuma 267, 268, 272, 295, 299, 392, 393
- Mocuna 341
- Mogadouro 290
- Mogororo 252
- Molisani, szczyt 240
- Moluki 402, 546
- Mombasa 252, 460, 628
- Mombasa, port 622
- Monapo 349, 351
- Monkey Bay 367
- Monrovia 488
- Montanha, wyspa 589
- Montepuez 241, 268, 272, 334, 335, 344, 383, 392, 525
- Monte Real, baza lotn. 25, 26, 223, 465
- Monte Sobral 446
- Montijo 26, 87, 608
- Montijo, baza lotn. 452, 465
- Mopeia 306, 308
- Morcunda 88
- Morés 224
- Moricunda 223
- Mormugão 543, 547, 549, 556, 558
- Mormugão, półwysep 543, 547, 548
- Morro do Cal 491
- Morrumbala 242
- Moskwa 22, 147, 150, 170, 180, 294, 477–479, 489, 539, 540
- Motorro 392
- Mozambicka, Nizina 240
- Mozambicka, Wyżyna 240
- Mozambicki, Kanał 239, 528, 622, 623, 624, 625
- Mozambik 18, 35, 46, 146, 174, 232, 239–431, 446–448, 455, 458, 459, 492, 493, 502, 510, 512–528, 534, 543–547, 566, 575, 603, 608, 610, 614, 616, 618, 621, 622, 623, 627–639, 644, 645, 647–649, 651, 653, 658, 660, 661
- Mpacha 623
- Mresi, szczyt 240
- Mruli, szczyt 240
- Mtwara 257, 368
- Muaguide 344, 392
- Muatide 267, 268
- Mucanna 373
- Muche 138
- Mucojo 370
- Muecate 266
- Mueda 224, 257–260, 262, 266–268, 272, 274, 279, 302–304, 315–317, 320, 322–324, 326, 328, 329, 333–335, 341, 344, 386, 391–393, 421–423, 513, 639
- Mueda, lotnisko 244, 314, 322
- Mueda, płaskowyż 266, 314, 331, 342
- Muera, rz. 321–324, 327, 341
- Muidine 298, 393
- Muidumbe 267, 268, 272, 315, 320, 322, 340
- Muite 266
- Mulamba 327
- Mungadze, rz. 373
- Mupa 488
- Musangedzi 427
- Mutamba dos Macondes 267, 272
- Mutarara 368, 373, 376, 382, 391, 400, 401
- Mutare 244, 428
- Mutorro 392
- Muze 376
- Mweru, jez. 348
- My Lai 413
- Nacala 239, 244, 274, 275, 298, 299, 303, 304, 349, 350, 368, 386, 399, 405, 409, 525, 526, 528
- Nacala, lotnisko 244
- Nacatar 324, 339
- Nachingwea 310
- Naga 67
- Nagalenga, strumień 304
- Nagarhaweli 532, 533, 534, 535, 536
- Nairobi 624
- Nairoto 272

- Nakuru 483
 Namatil, *zob.* Omar
 Namibia 496, 623
 Namioca 272
 Nampula 242, 246, 265, 269, 272, 274, 290, 306,
 315, 323, 333, 334, 349, 351, 354, 380, 417,
 424, 512, 513, 517, 524–526, 639
 Nampula, lotnisko 244
 Namualadi 267
 Namuli, góry 240
 Namuno 392
 Nancatári 224, 272, 322, 323, 344, 513
 Nandole 327
 Nangade 260, 267, 272, 303, 391, 393, 394, 513
 Nangade, jez. 393
 Nangololo 224, 260, 267, 268, 272, 298, 315, 317,
 320–324, 327, 328, 332, 334, 335, 337, 341,
 344, 385–387, 389
 Nankin 288, 593
 Nantulo 392
 Napá 392
 Narola 535
 Nashingwea 516
 Nassombe 248, 272
 Nataca 272
 Natal, prowincja 545
 Nazombe 423
 Ndola 624
 Negomano 242, 272, 391, 393
 Neguri, jez. 328
 Nepal 166
 Nevalim 566
 N’Gombe 270
 Ngombe Likeza, *zob.* N’Gombe
 Nhacra 42
 Nhafuane, rz. 66, 70
 Nhala 68, 130, 133, 200
 Nhamate 140
 Nhica do Rovuma 393
 Nhunanca 225, 226
 Niasa 244
 Niasa, dystr. 241, 242, 246, 256, 265, 267, 270,
 272, 275, 283–285, 290, 294, 295, 298, 300,
 306, 345, 372, 378, 383, 385, 387–389, 403,
 413, 417, 423, 428, 517, 525
 Niasa, jez. 240–242, 248, 251, 270–272, 274, 313,
 347, 348, 355–357, 360, 361, 364, 367–370,
 372, 385
 Niemcy 298, 374, 384, 470, 641, 643, 645
 Niemiecka Republika Demokratyczna 72, 162,
 387, 458
 Niemiec, Republika Federalna 90, 91, 150, 161,
 162, 233
 Niger 14, 149
 Niger, rz. 14
 Nigeria 14, 15, 150, 166
 Nikobary 531
 Ninez, rz. 32
 Njhakanjhaka 264
 Norbat 67
 Norwegia 31, 665
 Nova Coimbra 272, 288, 289, 293
 Nova Esposende, *zob.* Sagal
 Nova Freixo 272, 298, 354, 423, 525
 Nova Freixo, lotnisko 244
 Nova Goa 532
 Nova Lamego 20, 94, 226, 227, 230
 Nova Lisboa 483, 501
 Nowa Fundlandia 156
 Nowa Gwinea 572
 Nowe Delhi 538, 540, 542, 566, 567
 Nowy Jork 168, 264, 587
 NRD, *zob.* Niemiecka Republika Demokratyczna
 Nurruno, rz. 272
 Nuvazi 376
 Nxia, rz. 291
 Nyasa, jez., *zob.* Niasa, jez.
 Nyasaland 251, 348, 366
 Nyusim, Filipo 261
 N’Zeto, dystr., *zob.* Ambriz, dystr.
- O**ceania 668
 Ocua 272
 Oecusse 569, 570, 580
 Oeiras 494
 Ohio 264

- Oió, las 123
 Okavango, rz. 291
 Olivença 270, 272, 347
 Olossato 67
 Olumbi 393
 Omar 344, 516, 517, 518
 Onta Costa 139
 Ontario, prow. 29
 Oradea, *zob.* Wielki Waradyn
 Orania 244
 Oshakati 496
 Oshawa 29
 Ossu 573, 575
 Ota, baza lotn. 465, 466
 Óbidos 446, 447, 448
- P**ache 140
 Paile 138
 Pakistan 373, 531, 534, 542, 548, 595
 Palma 248, 260, 272, 368, 370, 391–393, 395, 423
 Palma Quionga 370, 392
 Panaji 553, 554
 Panama 624
 Panamski, Kanał 587
 Panikota, wyspa 565
 Panjim 549; *zob. też* Nova Goa
 Państwo Afryki Wschodniej 239
 Państwo Środka, *zob.* Chiny
 Paryż 147, 149, 166, 463, 469, 599, 617, 619, 620, 665
 Pechangali 138
 Pedra Agulha, rz. 63
 Pekin 60, 147, 294, 369, 372, 539, 542, 589, 595, 596, 597, 598, 599
 Pemba 252, 368
 Pemba, zatoka 370
 Penche 658
 Pereira d'Eca 488
 Perłowa, Rzeka 588, 590, 596
 Petabe 139, 140
 Piche 101, 221, 222, 223, 225
 Pico, wyspa 312
 Pidjiguiti, przystań 20, 21
- Pieme 140
 Pieriewalnoje 180
 Pirada 196, 502
 Pireneje 617
 Piskitelep, *zob.* Simeria
 Pittsburgh 254
 Podwietrzne, Wyspy 16
 Poilão 102
 Pointe Noire 479, 482, 486, 487
 Polska 166, 181, 244
 Polska Rzeczpospolita Ludowa, *zob.* Polska
 Ponate 138
 Ponda 543, 551, 553, 566
 Pondichéry 531
 Ponta Cachine 112
 Ponta Cajete, *zob.* Ponta de Cagete, przylądek
 Ponta Canabem, przyst. 219
 Ponta de Cagete, przylądek 11
 Ponta Delgada 16, 231, 449, 648
 Ponta do Inglês 43, 140
 Ponta do Ouro, przylądek 239
 Ponta Fernandes 138
 Ponta Fortuna 139
 Ponta Mátar 138, 139
 Ponta Naga 140
 Ponta Ponta 139
 Ponta Varela 24
 Ponte Dona Ana 373
 Ponte Dona Ana, most 306, 307, 373
 Ponte Nova 630
 Ponte Samora Machel, most 373
 Poona, baza lotn. 549
 Porédaka 14
 Port Amboim 486
 Porto 312, 438, 440, 444, 447, 455, 463, 464, 471, 614, 616, 617, 641, 653, 655, 656
 Porto Alexandre 489, 496
 Porto Amélia 244, 246, 260–262, 268, 272, 274, 333, 334, 338, 368, 370, 371, 392, 421, 525
 Porto de Côco 90
 Portsmouth 146
 Portugalia *passim*
 Portugalskie Państwo Indii, *zob.* Indie Portugalskie

- Post of Benselor 561
 Poti 143, 180
 Praga 22, 455, 490
 Praia 17, 30
 Pretoria 244, 404, 475, 520
 Priame 69
 PRL, *zob.* Polska
 Província Ultramarina Guiné, *zob.* Gwinea Bissau
 Prowincja Zamorska Gwinea, *zob.* Gwinea Bissau
 Pundanmar 272, 393
 Púngue, rz. 430
- Quebo** 96, 171
 Quecuta 67
 Quedanga 140
 Quelimane 242, 244, 246, 306, 526
 Quelimane, lotnisko 244
 Queré 139
 Quibala 291, 475
 Quibala Norte 494
 Quifangondo 491, 492, 500
 Quinhevo 260
 Quinjema 140
 Quionga 391, 392, 393
 Quirimbas, archipelag 370
 Quissanga 370, 392
 Quitafine, półwysep 32, 63, 66, 112
 Quitamo 138
 Quiterajo 272
- Rego** 411
 Republika Francuska, *zob.* Francja
 Republika Południowej Afryki 32, 65, 145, 174, 207, 230, 232, 233, 239, 264, 290, 291, 300, 301, 353, 374, 379, 384, 385, 394, 421, 426, 427, 455, 469, 481, 483, 488, 489, 497, 518, 520, 522, 524, 525, 527, 621, 626, 627, 629
 Ressano Garcia 244
 RFN, *zob.* Niemcy
 Ribaué 257, 274
 Ribeira Grande, *zob.* Cidade Velha
 Ribeira Grande (na wyspie Santo Antão) 17
 Ribué 525
- Rio de Janeiro 146
 Rio Machele, strumień 355
 Rio Punguè 373
 Robertsfield 488
 Rocadas 488
 Rodezja 65, 174, 239, 242, 244, 255, 301, 338, 368, 372, 374, 377, 379, 391, 413, 417, 424, 426–430, 488, 496, 513, 518, 520, 525, 527, 621–623, 626, 628, 629
 Rodezji i Niasy, Federacja 374
 Rosja 170, 568, 589
 Rotterdam 487, 626, 627
 Rovuma, rz. 239, 242, 257, 260, 266, 294, 295, 302, 304, 309, 315, 351, 387, 391, 392, 395, 421
 Roxo, Przylądek 11
 Ruaça 392
 Ruhuhu, rz. 348
 Rukwa, jez. 348
 Rumunia 97, 200, 483
 Rwanda 617
 Rzym 438, 583
- Sabi**, rz. 242
 Sabondo 376, 380
 Sa da Bandeira 489
 Sagal 260, 267, 317, 320, 322, 324, 328, 340, 386; *zob też.* Espozende
 Sahara Zachodnia 620
 Sajgon 488
 Sal 26, 27, 48, 87, 510
 Sal, rz. 543
 Salancaur 224
 Salão 608
 Salazar 491, 492
 Salezo 311
 Salisbury 300, 301, 379, 427, 520, 623
 Salvador do Congo 116
 Sal, wyspa 16
 Sambuiá 140, 187, 188, 189, 632
 Sambuiá, korytarz 187
 Same 570
 Sameca 54
 Saminhinte 69

- Samora Correia 651
 Sanangoé, strumień 381
 San Antonio 488
 Sancerla 69
 San Domingos, rz. 15
 Sanga 265, 294
 Sango 526
 Sangonha 68
 Sanhá Jidé 225, 226
 Sanquelim 542, 551
 Sansalé 32, 66
 San Sebastián 618, 619
 Santa Clara 89
 Santa Cruz 562
 Santa Isabel 166
 Santa Luzia, wyspa 16
 Santambato 68
 Santarém 67, 139, 451, 464, 465, 607, 651, 653, 655, 657
 Santiago, wyspa 16, 17, 24, 30
 Santo Antão, wyspa 16, 17
 São Domingos 15, 19, 24, 25
 São Jerónimo, fort 561, 562
 São Jorge, wyspa. 608
 São Martinho de Anta 658
 São Miguel, wyspa 16, 648
 São Nicolau 55, 57, 67, 102
 São Nicolau, wyspa 16
 São Vicente, wyspa 16
 São Vincente 67, 138, 140
 Sarawak 572, 579
 Sare 67
 Sare Bacar 502
 Sare Mores 224
 Saré Saco 68
 Sawu, Morze 570
 Scotstoun k. Glasgow 251
 Seca, Demda 159
 Senegal 11, 14, 16, 23, 24, 30, 31, 35, 40, 41, 67, 68, 70, 72, 74, 78, 88, 90, 102, 115, 116, 122, 149, 150, 183, 187, 188, 193, 196, 198, 215, 216, 221, 223, 227, 229, 617, 626, 632
 Serampore 531
 Serbia 207
 Serpa Pinto 484, 488
 Serreta 608
 Shire (Shiré), rz. 348
 Shirley Village 264
 Siai 140
 Sierra Leone 14, 150, 166
 Silva Porto 484, 485
 Silwasa 535
 Simão, płaskowyż 311
 Sinchã 55
 Sinchã Maunde Bucó 502
 Singapur 567, 577, 582, 583
 Sinta 197
 Sintra 28, 448, 655
 Siure Madame 67
 S. Jose 69
 Sofala, dystr. 242, 256, 347
 Sofala, zatoka 240
 Sofia 150
 Soga, wyspa 150, 153, 155, 164, 633
 Sokoto, Kalifat 14
 Somalia 487
 Songo 373, 384
 Sonsagar 543
 Soonda, królestwo 555
 Spokojny, Ocean 172, 545
 Sri Lanka 574
 Stany Zjednoczone 26, 27, 32, 82, 88, 110, 168, 190, 200, 215, 217, 233, 254, 264, 352, 353, 441, 457, 464, 483, 488, 510, 539, 541, 542, 579, 587, 610, 617, 619, 620, 621, 651
 Stare Goa 546
 St. Dominic 23
 St. Nicholas 58
 Suai 570
 Suazi, królestwo 244, 239
 Sueski, Kanał 170, 544, 586, 587
 Sul de Infaide 140
 Sumatra 574, 588
 Sunderland 624, 627
 Surat 531
 Susana 25

Swaziland 300
 Symferopol 105, 180, 479
 Syria 22, 190, 495
 Szanghaj 367
 Szczecin 172
 Szkieletów, Wybrzeże 496
 Szwajcaria 97, 239, 374, 617
 Szwecja 31, 177
 Śródziemne, Morze 15, 172
 Świętego Tomasza i Książęca, Wyspy 608
 Świnoujście 191
 Św. Tomasza i Książęca, Wyspy 457–459, 614
 Św. Tomasza, Wyspa 24, 437

T

Tacuane 242
 Tag, rz. 368, 452, 649, 654, 655, 657, 659, 660
 Taipa, wyspa 589, 590, 597
 Tajwan 599
 Talicó, rz. 187
 Tama 67
 Tamão, wyspa 588
 Tamara, wyspa 156
 Tamiza, rz. 410
 Tancos 98, 190, 312, 637, 638, 639, 655
 Tancos, baza lotn. 465, 466
 Tanene 110
 Tanga 252
 Tanganika 246, 248, 249, 252, 294, 347, 348
 Tanganika, jez. 348
 Tanger 635
 Tanzania 166, 216, 239, 246, 249, 253, 254, 256,
 257, 259, 260, 264, 266, 270, 283, 289, 290,
 294, 300, 310, 314, 340, 343–345, 347, 354,
 360, 368, 370, 372, 385–387, 395, 398, 421,
 425, 459, 467, 468, 477, 478, 516, 517, 519,
 521, 623
 Tatamailau, g. 570
 Tchivowo 499
 Teixeira de Sousa 475
 Tembué 376
 Tenhege, strumień 96
 Terceira, wyspa 87, 608, 639
 Terekhol, rz. 543, 560

Termopile 346
 Terra Chã 638, 639
 Tet 407
 Tete 244, 246, 251, 298, 338, 373, 376, 378, 381–
 383, 400, 404–406, 408, 409, 526
 Tete, baza lotn. 373
 Tete, dystr. 241–243, 246, 254–256, 272, 275,
 283, 295, 298, 300, 306, 309, 314, 345, 347,
 360, 370, 372–374, 376, 380, 383–388, 394,
 395, 398, 402–406, 408, 409, 411, 413, 417,
 421, 423, 426–428, 517, 521, 524–526
 Tete, lotnisko 244
 Tete, przesmyk 403
 Texeiro Pinto 18
 Tianjin 589, 594
 Timbuktu 14
 Timor 543, 546, 569, 570, 572–579, 580, 583,
 585–587, 595, 603, 610, 664, 668
 Timor, Morze 570
 Timor Portugalski 547, 570, 571, 576, 577, 592
 Timoru Wschodniego, Demokratyczna Republi-
 ka 460
 Timor Wschodni 312, 460, 498, 545, 546, 569–
 587, 595, 608, 638, 661
 Timor Zachodni 569, 586
 Tip Penhasse 139
 Tite 33, 34, 35, 69
 Tite, dystr. 630
 Tivim 553
 Togo 216
 Tombali, est. 12
 Tombali, region 45
 Tombo, wyspa 149
 Tõmbua, *zob.* Porto Alexandre
 Torres Verdas 228
 Toruń 80
 Tramagal 645
 Tranquebar 531
 Transwal 244, 264
 Tras os Montes, dystr. 290
 Triest 398
 Tristão, wyspa 32
 Trzecia Rzesza, *zob.* Niemcy

Tsumeb 496

Tuen Mun, wyspa, *zob.* Tamão, wyspa

Tula 327

Tunezja 177

Tunis 24

Turcja 90

Turkana (Rudolfa), jez. 348

Tybet 594

Tyne 545

Uaná Beafada 63

Uaná Porto, rz. 63, 64

Uato-Lari 573, 574

Uenquem 139

Ufara 502

Uganda 254

Umatali, *zob.* Mutare

Umpabá 139, 140

Umtali 621

Unango 272

Uncomené 56, 61

Usgão 553

Usgaon 551

Valadim 272

Valpoi 538

Vanduzi 373

Varela 25

Vasco da Gama 543, 555

Velha 102

Verna 555

Viana do Castelo 464, 655

Vila Augusto Cardoso, *zob.* Metangula

Vila Barroso 525

Vila Cabral 244, 246, 248, 265, 267, 271, 272, 274, 275, 285, 288, 289, 290, 292, 298, 306, 348, 349, 351–355, 400, 423, 525

Vila Cabral, lotnisko 244

Vila Coutinho 373

Vila de Sena 306

Vila Franca de Xira 368, 656

Vila Gamito 376

Vila Gouveia 373, 385, 424

Vila Manica 424, 526

Vila Nova de Famalicão 358, 606

Vila Paiva de Andrade 424

Vila Pery 242, 246, 403, 413, 417, 423, 424, 428, 431, 526

Vila Pery, dystr. 246

Vila Pery, lotnisko 244

Vila Real 218, 464, 653

Vila Real de Santo António 218

Vila Vasco da Gama 376

Villa de João Belo 244

Viqueque 570, 571, 572, 573, 575

Viseu 464, 653, 655, 656, 657

Vumba 424

Walvis Bay 496

Warszawa 84

Waszyngton 82, 147, 166, 168, 190, 217, 584

Waterval 264

Watykan 540

Wejherowo 191

Wełtawa, rz. 234

Wielka Brytania 27, 146, 156, 299, 330, 398, 410, 441, 510, 531, 567, 579, 589, 599, 610, 621–624, 627, 628, 649

Wielkie Jeziora Afrykańskie 348

Wielki Rów Afrykański 348

Wietnam 110, 111, 123, 170, 190, 191, 302, 338, 340, 579

Wietnam Południowy, *zob.* Wietnamu, Republika

Wietnam Północny, *zob.* Wietnamu, Demokratyczna Republika

Wietnamu, Demokratyczna Republika 216, 621

Wietnamu, Republika 170, 584

Wiktorii, jez. 348

Windhoek 496

Wirihamu 312, 403, 405–408, 411–414

Włochy 27, 510

Wybrzeże Kości Słoniowej 15, 148, 149

Xitole 15

Yanam 531

Yoshima 593

Zair 467, 468, 475, 479, 483, 484, 488, 499

Zambézia, dystr. 241, 246, 253, 256, 267, 272, 308,
347, 404

Zambezi, Dolina 374

Zambezi, rz. 240, 242, 249, 251, 300, 306–308,
348, 368, 370, 372–374, 376, 377, 380–383,
398, 406, 417, 427, 517, 518

Zambia 166, 218, 239, 242, 244, 246, 254, 283,
298, 369, 370, 372, 373, 375, 381, 398, 427,
459, 468, 475, 477, 623, 624, 627

Zambuzé 376

Zamorze 11, 18, 174, 245, 333, 398, 416, 439,
442, 444, 446, 456, 497, 602, 603, 605, 608,
610, 611, 614–616, 639, 641, 645, 662, 663

Zanzibar 252

Zawietrzne, Wyspy 16

Zemba 218

Zielonego Przylądka, Wyspy 16–18, 20, 24, 26,
30, 48, 60, 82, 87, 88, 103, 117, 122, 171, 174,
177, 180, 215, 228, 244, 448, 457, 502, 510,
527, 614, 616, 620

Zimbabwe 242, 301

Zobué 373, 398, 401

Zomba 366

Zonderwater 496

Zonguene 300

Zuari, rz. 543

Zumbo 373

Związek Sowiecki 22, 72, 80, 147, 168, 170, 172,
180–182, 217, 231, 254, 264, 301, 372, 417,
425, 539, 595, 640, *zob. też* Rosja